

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

OSMANLI'NIN SON YILLARI İLE CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA
BİR İLMİYELİ: AHMED ŞİRÂNÎ EFENDİ (1879-1945)

YÜKSEK LİSANS

Ahmet BAYRAKTAR

EYLÜL - 2021
GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

**OSMANLI'NIN SON YILLARI İLE CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA
BİR İLMİYELİ: AHMED ŞİRÂNÎ EFENDİ (1879-1945)**

**A RELIGIOUS SCHOLAR IN THE LAST YEARS OF THE OTTOMAN
EMPIRE AND THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC: AHMED ŞİRÂNÎ
EFENDİ (1879-1945)**

YÜKSEK LİSANS

AHMET BAYRAKTAR

**EYLÜL - 2021
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANABİLİM DALI

**OSMANLI'NIN SON YILLARI İLE CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA
BİR İLMİYELİ: AHMED ŞİRÂNÎ EFENDİ (1879-1945)**

**A RELIGIOUS SCHOLAR IN THE LAST YEARS OF THE OTTOMAN
EMPIRE AND THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC: AHMED ŞİRÂNÎ
EFENDİ (1879-1945)**

YÜKSEK LİSANS

Ahmet BAYRAKTAR

Danışman: Doç. Dr. Hakkı YAPICI

**EYLÜL - 2021
GÜMÜŞHANE**

KABUL VE ONAY

Doç.Dr. Hakkı YAPICI danışmanlığında, **Ahmet BAYRAKTAR** tarafından hazırlanan "**Osmanlı'nın Son Yılları İle Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir İlmîyeli: Ahmed Şirânî'nin Biyografisi (1879-1945)**" isimli bu çalışma, 16 / 09 / 2021 tarihinde yapılan lisansüstü tez savunma sınavı sonucunda **Oy Birliği** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

.....
Prof.Dr. Selami ŞİMŞEK (Başkan)

.....
Doç.Dr. Hakkı YAPICI (Danışman)

.....
Doç.Dr. Kemal SAYLAN (Üye)

Lisansüstü tez savunma sınavında başarılı bulunarak kabul edilen bu tezin ciltlenmiş hali, .../...../..... tarihli ve ..... / ...sayılı Enstitü Yönetim Kurulu toplantısında görüşülmüş ve Tez Yazım Kılavuzuna uygun bulunarak onaylanmıştır.

Doç. Dr. Serhat DAĞ

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans olarak hazırlamış olduğum “**Osmanlı'nın Son Yılları İle Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir İlmîyeli: Ahmed Şirânî Efendi'nin (1879-1945)**” biyografisi isimli bu çalışmanın, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve alıntı yaptığım tüm çalışmaların kaynakçada yer aldığını taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

16 /09/2021

.....
Ahmet BAYRAKTAR

TEŞEKKÜR

Bu alıŐma esnasında akademik birikimi ve yönlendirmesiyle yardımını hiçbir zaman esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Hakkı YAPICI'ya, ilgisi ve desteği nedeniyle Prof. Dr. Selami ŞİMŞEK ve Doç. Dr. Kemal SAYLAN'a, hususi teŐekkürlerimi sunarım. Ayrıca fikir ve tecrübelerinden faydalandığım İslam Hukuku Bilim Uzmanı Kerim AKBAŐ'a, İlahiyatçı Ahmet Özgür YALÇIN arkadaşıma ve tezin son aşamasında bana destek olan bilgisayar mühendisi Enes BOGOLU'ya ayrıca eğitim hayatım boyunca maddi manevi desteğini esirgemeyen annem, babam ve eŐime teŐekkürlerimi iletiyorum.

Ahmet BAYRAKTAR
Gümüşhane-2021

ÖZET

Toplumda, insanlar üzerinde, etki eden kişilerin hayatlarını anlatan ve o kişileri geneliyle (hayatı, eseri, kişiliği, görüşleri vs.) tanıtmayı hedefleyen biyografi türü, temel olarak mevcut bir gerçeklikten yola çıkar. Böylece kişiyi bütün yönleriyle olduğu gibi insanlara tanıtır.

Yapmış olduğumuz bu tez çalışması şimdiye kadar hakkında detaylı bir çalışma yapılmamış Osmanlı ulemasından Ahmed Şirânî'ye aittir.

Bu çalışmadaki amaç, geçmişte Osmalı Devleti ile günümüz Türkiye Cumhuriyeti arasında yaşamış önemli fikir, düşünce ve din adamı olan Ahmed Şirânî'yi tanıtmak, eserlerini ve etkilerini inceleyip okuyucuya sunmaktır.

Anahtar kelimeler: II. Meşrutiyet, Medreseler, Medrese İ'tikadları Dergisi, Nakşebendî, Tasavvuf

SUMMARY

Biography, narrating the lives of those who influence people in society and aiming to introduce these persons on the whole (his/her life, works, personality, world-view etc.), is based on an existing reality. Thereby, it introduces the person to the people in all aspects.

This thesis is related to Ahmed Şirânî, an Ottoman ulama, on whom no detailed study has been conducted so far.

The purpose of this study is to introduce Ahmed Şirânî, an important intellectual, thinker, and Islam scholar who has lived in the era between the Ottoman Empire and the Republic of Turkey, and to present his works to the reader by examining them and their effects.

Keywords: II. Constitutionalism, Madrasahs, Journal of Madrasah Faiths, Naqshbandi, Mysticism.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY	VII
TABLOLAR DİZİNİ	XI
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	XII
1. AHMED ŞİRÂNÎ EFENDİ’NİN HAYATI.....	1
1.1. Ahmed Şirânî Efendi’nin Doğduğu Gümüşhane Vilayeti	1
1.1.1. Gümüşhane’nin Coğrafi Konumu	1
1.1.2. Ana Hatlarıyla Osmanlı Döneminde Gümüşhane.....	2
1.1.3. Gümüşhane’nin İdari Tarihçesi.....	3
1.1.4. Şiran Hakkında Kısa Bilgi	4
1.2. Ahmed Şirânî’nin Hayatı	5
1.2.1. Eğitim Hayatı	6
1.2.1.1. Şiran’da Sıbyan ve İbtidai Mektepleri	6
1.2.1.2. Rüştüye Mektebi Açılması İçin Yapılan Çalışmalar.....	8
1.2.1.3. Osmanlıda Medrese Eğitiminde Dersler, Eserler ve Yazarlar	9
1.2.2. Şahsi Özellikleri ve Karakteri	13
1.2.3. Osmanlı Devleti İle Cumhuriyet Döneminde Bulunmuş Olduğu Resmi Görevler	14
1.2.4. Mahkûmiyeti ve Hapis Hayatı	14
1.3. Ahmed Şirânî’nin İlmi Yönü.....	16
1.3.1. Ahmed Şirânî’nin Ehl-i sünnete Hakaret Edenlere İlmi Yönden Cevabı	16
1.4. Tasavvufî Yönü, Tarîkat-ı Ve Mürşidi.....	18
2. AHMED ŞİRÂNÎ’NİN BASIN HAYATI.....	22
2.1. Ahmed Şirânî’nin Çıkardığı Dergi “Medrese İ’tikadları”	22
2.1.1. Medrese İ’tikadları Dergisinin Çıkarılma Amacı	23
2.1.2. Medrese İ’tikadları Dergisinin, Meşrutiyet Dönemi Matbuat Hayatı ve Medreseleri Açısından Önemi.....	24
2.1.3. Medrese İ’tikadları Dergisinin Özellikleri.....	24
2.1.4. Medrese İ’tikadları Dergisinde Bahsedilen Başlıca Konular.....	25

2.1.5. Medrese İ'tikadları Dergisi Üzerine Biçimsel İnceleme.....	27
2.1.6. Medrese İ'tikadları Dergisinin Medreselere Yönelik Bakış Açısı.....	28
2.1.6.1. Medreselere Yönelik Eleştirileri ve Müdafaaları.....	28
2.1.6.2. Medresede Öğretim Yöntemleri ve Okutulan Kitaplara Yönelik Eleştiriler.....	31
2.1.6.3. Medreselerin Islah Edilmesine Yönelik Görüşler.....	32
2.1.7. Medrese İ'tikadlarında Ahmet Şirânî'ye Ait Yazı Özetleri.....	34
2.1.7.1. Ahmed Şirânî: “İctihad Refikimize İlk Sözlerim”.....	34
2.1.7.2. Ahmed Şirânî: “İlk Sözlerim”.....	34
2.1.7.3. Ahmed Şirânî: “İctihad Refikimize İkinci Sözlerim”.....	34
2.1.7.4. İlmihal Dersleri.....	35
2.1.7.5. Ahmed Şirânî: “İctihad Refikimize Üçüncü Sözlerim”.....	35
2.1.7.6. Hoca: İlmihal Dersleri.....	36
2.1.7.7. Ahmed Şirânî: “Ben okudum Sen de Oku”.....	36
2.1.7.8. Ahmed Şirânî: “Sen Yazdın Ben de Yazacağım”.....	36
2.1.7.9. Ahmed Şirânî: “Medresetü'l-kudât Binâ-yı Cedîdinin Devir ve Teslimi”.....	36
2.1.7.10. Ahmed Şirânî: “Kadın Sesi Hakkında İzahat”.....	37
2.1.7.11. Ahmed Şirânî: “İbn-i Müreyim- İbn-i Mülcem”.....	37
2.1.7.12. Ahmed Şirânî: “İzâhü'l Meram- Elzemü'l Avam”.....	37
2.1.7.13. Ahmed Şirânî: “Vesâya-yı Dostâne”.....	38
2.1.7.14. Müellifi: Cemaleddin Efgani, Mütercimi: Hafız Hüseyin:”Mezheb- i Maddiyyunu Red ve İbtal”.....	38
2.1.7.15. Ahmed Şirânî: “Felsefe-i Sükût.....	38
2.1.7.16. Ahmed Şirânî: “Akvâmü's-Siyer Muharriri Yusuf Suâd Efendi Hazretlerine”.....	39
2.1.7.17. Ahmed Şirânî: “Yunus Hoca İle Mülâkat”.....	40
2.1.7.18. Ahmed Şirânî: “Yunus Hoca İle Mülâkat”.....	40
2.1.7.19. Ahmed Şirânî: “Yunus Hoca İle İkinci Mülâkat”.....	41
2.1.7.20. Ahmed Şirânî: “İs'âf-ı Matlûb”.....	41
2.1.7.21. Ahmed Şirânî: “İlzâm-ı Hısım”.....	42
2.2. Ahmet Şirânî'nin Eleştirilerinin Odağındaki İctihad Dergisi.....	42
2.2.1. İctihad Dergisi Yazarlarından Kılıçzade Hakkı.....	44
2.2.2. İctihad Dergisi Yazarlarından Abdullah Cevdet.....	46
2.3. Ahmed Şirânî'nin Diğer Yayınları.....	50
2.3.1. Hayrül-Kelâm Dergisi.....	51
2.3.1.1. Ahmed Şirânî Efendiye!.....	51

2.3.2. İ'tisâm Dergisi.....	53
2.3.2.1. Ahmed Şîrânî'nin Mesleki İlmiyyeden Tard ve Teb'idi Diyor ki!	53
2.3.2.2. İ'tisam Ahmed Şîrânî Efendiye.....	54
2.3.2.3. İ'tisam Mecmuası Naşiri Ahmed Şîrânî Efendi Hazretlerine	55
2.3.2.4. Kadınlığın Hayat-ı İctimaiyesine İndirilen Darbeler	55
2.3.3. Beyânü'l-Hak Dergisi	58
2.3.3.1. Şehadet-i Şeriyenin Hikmet-i Şeriyesi Nedir?	58
2.3.3.2. Marazı Ahlaki Nasıl Tedavi Olunabilir?.....	60
2.3.3.3. Hubbu'l -Vatan Mine'l- İman	62
2.3.4. Mahfil Dergisi	63
2.3.4.1. Bir Manzume.....	63
2.3.4.2. Gazve-i Necat.....	64
2.3.5. Sebîlü'r-Reşâd Dergisi	66
2.3.5.1. Senetü'z Zayiat.....	66
3. AHMED ŞİRÂNÎ'NİN DÜŞÜNCE YAPISI VE USLUBU	69
3.1. Ahmed Şîrânî'nin Hadis Tehlikesi Adlı Makalenin Sadeleştirilmiş Hali	69
3.2. Düşünce Yapısı ve Mücadelesi	75
3.3. İslam Birliği Taraftarlığı	81
3.4. Dinsizlik Akımına Karşı Oluşu.....	83
3.5. Erenköylü Muhsin (Kılıçzade Hakkı) Bey.....	88
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	90
KAYNAKÇA.....	92
EKLER.....	100
ÖZGEÇMİŞ	101

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Osmanlıda Medrese Eğitiminde Dersler, Eserler ve Yazarlar	9
--	---

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g..	: Adı Geçen Tez
bs.	: Basım
c.c	: Celle Celalühü
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
M	: Metre
md.	: Madde
nr.	: Numara
ö.	: Ölümü
Prof.	: Profesör
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire

1. AHMED ŞİRÂNÎ EFENDİ’NİN HAYATI

1.1. Ahmed Şirânî Efendi’nin Doğduğu Gümüşhane Vilayeti

1.1.1. Gümüşhane’nin Coğrafi Konumu

Gümüşhane şehri, Karadeniz Bölgesi’nin Doğu Karadeniz Bölümü sınırları içerisinde iç kesiminde bulunur.¹ Gümüşhane, güneydoğu-kuzeybatı doğrultusunda akarak Karadeniz’e ulaşan Harşit Çayı’nın yerleştiği dar bir vadi ile bu vadinin az eğimli kuzey yamaçları üzerinde kurulmuştur.² Gümüşhane’nin içinden geçen 142 km uzunluğunda Harşit Çayı Karadeniz’e dökülür ve Gümüşhane’nin önemli akarsuyudur. Diğeri ise Kelkit Çayı’dır.³ Deniz seviyesinden olan yüksekliği 1150 ile 1219 m arasında değişen Gümüşhane şehri, topografik faktörlerin etkisiyle doğrusal bir yerleşme özelliği kazanmıştır. Nitekim şehrin Harşit vadisi boyunca gösterdiği uzunluk 12 km kadardır. Aynı zamanda bir yol boyu şehri olan Gümüşhane, Trabzon-Erzurum karayolu ve Harşit Çayı nedeniyle parçalı bir yerleşim halini almıştır. Ancak şehir yerleşim alanının büyük bir kısmı Harşit Çayı’nın kuzey kesimindedir. Harşit Vadisi’nin güney yamaçlarında eğim değerlerinin yüksek ve jeolojik yapının yerleşmeye elverişsiz olması Gümüşhane’nin bu yönde gelişmesini engellemiştir.⁴

Gümüşhane’nin ne zaman kurulduğu hakkında kesin bilgiler olmasa da şehrin kurulduğu ilk yerin yukarıda anlatılan yerde olmadığı ve iki defa yer değiştirdikten sonra bugünkü konuma yerleştiği bilinmektedir.⁵ Şehrin kurulduğu yerin önemi, çevresinde var olan ve çıkartılıp işlenmesi zor olan gümüş yataklarının bulunmasıdır.⁶ Gümüş madenine bağlı olarak yer değiştiren Gümüşhane ilk olarak, zamanımızda Canca ismiyle anılan ve bugünkü Gümüşhane’nin kuzeybatısındaki mahallenin bulunduğu konumda inşa edilmişti. Daha sonra Muhteşem Süleyman zamanında şehrin mevcut halinde ilk değişiklik oluştu. Günümüzde Süleymaniye Mahallesi ya da Eski Gümüşhane adı verilen şehrin gümüş yataklarına daha yakın olması hasebiyle temelleri atılmış oldu. Eski Gümüşhane, Harşit Çayı’na güneybatıdan katılan bir kol olan Musalla

---

¹Serkan Doğanay, Gümüşhane Şehri Coğrafyası (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2001), 2. Murat Sarıhan, Gümüşhane’deki Türk Dönemi Mimari Eserleri (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004), 5.

² Doğanay, a.g.t., s. 1.

³ “Tanıtım ve Tarihçe”, T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Gümüşhane Müftülüğü (Erişim 01 Mayıs 2021). Sarıhan, a.g.t., 5.

⁴ Doğanay, a.g.t., s. 1.

⁵ Doğanay, a.g.t., s. 2. Sarıhan, a.g.t., 5.

⁶ Metin Tuncel, “Gümüşhane”, TDV İslâm Ansiklopedisi (İstanbul, 1996). 14, s.273-276.

deresinin yamaçlarında ve bugünkü şehre yaklaşık 4 km mesafede kurulmuştu. XIX. yüzyılın sonlarında tükenen maden ocakları, Gümüşhane'nin ikinci defa yer değiştirerek Harşit vadisindeki bugünkü konumuna inmesine neden olmuştur.⁷

Yönetim bölgesi yüzölçümü 6.575 kilometrekare⁸ kadar olan Gümüşhane ilikuzeyinde Trabzon ili, doğusunda daha önce ilçesi olduğu Bayburt ili, batısında Giresunilive güneyinde Erzincan ili ile sınırdadır. Gümüşhanealtı ilçesi vardır. Bunlar; Merkez ilçe, Torul, Kürtün, Kelkit, Şiran ve Köse'dir.⁹ Ayrıca üç bucak ve 333 köy idari biriminden oluşmaktadır.¹⁰

Bilindiği üzere Gümüşhane şehri, önemli ulaşım ağı üzerinde bulunmaktadır. Çünkü Doğu Karadeniz'in önemli liman şehri olan Trabzon'u İran'a bağlayan tarihi yol, Değirmendere vadisi ve Zigana Tüneli vasıtasıyla Harşit vadisine ulaşmaktadır. Gümüşhane ve çevresi bu yol ile rahatlıkla Bayburt'a bağlanmakta, daha sonra Kop geçidi üzerinden Erzurum'a varılmaktadır. Daha doğusunda bulunan Aras vadisi izlenerek İran'a geçilmektedir. Trabzon İran Transit Karayolu (E-97) olarak bilinen bu yol, çeşitli nedenlerle eski önemini büyük ölçüde kaybetmiştir. Gümüşhane merkezi konumu nedeniyle çevre illerle kolaylıkla bağlantı sağlamaktadır. Zira şehir Trabzon'a 98 km, Bayburt'a 78 km, Erzincan'a 148 km, Giresun'a 160 km ve Erzurum'a 210 km kadar uzaklıkta bulunmaktadır.¹¹

1.1.2. Ana Hatlarıyla Osmanlı Döneminde Gümüşhane

Gümüşhane, bulunduğu konumu ve içinde barındırdığı gümüş gibi kıymetli madenleri sebebiyle tarih boyunca bir hayli medeniyetin egemenliği altında kalmasına neden oldu.¹² Şehir Fatih Sultan Mehmet döneminde, 1461 yılında Trabzon Rum Pontus İmparatorluğunun yıkılmasıyla bölgede Osmanlı etkisi görülmeye başlandı. Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında 1514 yılında olan Çaldıran savaşıyla bölge bütünüyle Anadolu Türk Birliğine katılmıştır. Çeşitli kaynaklarda Muhteşem Süleyman'ın İran seferi esnasında Gümüşhane'den geçtiği ve eskişehire 50 evve bir cami yaptırılmasını emrettiği yazılmıştır fakat İran seferinde Kanuni, Gümüşhane'ye uğramamıştır.¹³

⁷ Doğanay, a.g.t., s. 1..Tuncel, "Gümüşhane", TDV İslam Ansiklopedisi. Sarıhan, a.g.t., 5.

⁸ Tuncel, "Gümüşhane", TDV İslam Ansiklopedisi."Coğrafi Konum - Gümüşhane Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü" (Erişim 18 Nisan 2021).Rasim Taylan Kara, Üç Boyutlu Kaya Düşme Analizleri İle Olası Tehlike Haritası Üretilmesi ve Önlem Yapıları Tasarımı: Gümüşhane Kent Merkezi Örneği (Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), s. 2.

⁹ Kara, a.g.t., s. 2.Doğanay, a.g.t., s. 2.

¹⁰ Doğanay, a.g.t., s. 2. Sarıhan, a.g.t., 5.

¹¹ Doğanay, a.g.t., s. 4.

¹² Nursal Kumaş, "Gümüşhane İline Ait Demografi, Ekonomi ve Eğitim İstatistiklerinin Analizi (1925-1928)", Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 15 (2020), 3.

¹³ Sarıhan, a.g.t., s. 8-9.

Osmanlı döneminde, Gümüşhane'de halk arasında yaygın olarak herdoğan çocuğa gümüşten kaşık, çatal ve tabak yapıldığı söylenir. O dönemlerde Gümüşhane'nin nüfusunun gün geçtikçe çoğalmasında Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunmasının, kıymetli madenlerinin olmasının önemi büyüktür. Kâtip Çelebi, Cihannümasında "Kaza-i Urla" diye isimlendirdiği Gümüşhane için "Urla bir güzel kazadır, yakınında gümüş olmakla Gümüşhane dahi derler" demektedir. IV. Murad zamanında (1623-1640) maden ocakları çok önemli gelişme kaydederek en önemli dönemini yaşamıştır. Bazı nedenlerden dolayı işletilmeyen maden ocakları 1839 yılında yayımlanan bir hattı- hümayunla yeniden faaliyete geçmiştir.¹⁴

19. Yüzyılda Gümüşhane, Trabzon'a tabi bir sancaktı. Doğu Karadeniz'in denizle bağlantısı olmayan kesimlerinde yer alan Gümüşhane Sancağı kuzeyde Trabzon merkez sancağı, doğuda ve güneyde Erzurum vilayeti, batıda Sivas vilayeti ile çevrilmişti. Gümüşhane yöresi, 19.yüzyıla kadar rahat bir hayat sürdürmüştü fakat savaşlar yüzünden madenlerinin yeterince işletilememesi nedeniyle sıkıntılı bir duruma düşmüş ve göç başlamıştır. Böylece şehir bakımsızlaşmaya ve nüfusu azalmaya başlamıştır.¹⁵

Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde Gümüşhane yöresi iki defa Rus işgaline maruz kaldı. İlki 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı döneminde, ikincisi ise 1. Dünya Savaşı döneminde oluştu. Bu işgaller karşısında Gümüşhane ve çevresi, özellikle Ermeni zulmü altında perişan bir durumdayken Bolşevik İhtilali'nin Rusya'da olması bir anda işgalin seyrini değiştirmiştir. Rusya'da iç karışıklıklar meydana gelmiş bu sebeple 18 Aralık 1917'de Erzincan Ateşkes Antlaşmasını imzalamaya mecbur kalarak geri çekilmeyi kabul etmiştir. Fakat Ermeniler her zamanki gibi sözlerinde durmayarak halkı topluca kırım yapmaya devam etmişlerdir. Bunun üzerine ateşkes antlaşmasını yok sayan Osmanlı Devleti 3. Orduya emir vererek Kazım Karabekir Paşa'nın emrindeki 1.Kafkas Kolordusu karşı harekatiyle¹⁶ 15 Şubat 1918 tarihinde Gümüşhane'yi düşman işgalinden kurtardı.¹⁷

1.1.3. Gümüşhane'nin İdari Tarihçesi

XIX. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı Devleti'nin idari taksimatıyla ilgili bir defterde Trabzon Eyaleti'nin kazaları içinde Gümüşhane'de bulunmaktaydı. Trabzon Eyaleti'ne bağlı bulunan Gümüşhane ve Ordu sancakları 1849 yılında Erzurum'a tekrar bağlanarak sancak sayısı altıya çıkarıldı.¹⁸

¹⁴ Kemal Saylan, Gümüşhane (İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarih) (1850-1918) (İstanbul: Ege Reklam, 2014), s. 14.

¹⁵ Sarıhan, a.g.t., s. 9. Saylan, Gümüşhane (İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarih) (1850-1918), s. 22.

¹⁶ Saylan, Gümüşhane (İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarih) (1850-1918), s. 22.

¹⁷ Sarıhan, a.g.t., s. 9.

¹⁸ "Coğrafi Konum - Gümüşhane Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü".

Kırım Harpleri sırasında Gümüşhane ile Ordu sancakları Erzurum eyaletine bağlıyken bazı nedenlerden dolayı tekrar Trabzon'a bağlandı. Vilayet sisteminde yapılan düzenlemeler sonucunda Erzincan Sancağı'na bağlı Şiran ve Kelkit kazaları 1869 yılında Gümüşhane'ye bağlanmıştır. 1870 Trabzon yıllığında Gümüşhane'yi Trabzon'un kazaları arasında görmekteyiz.¹⁹

Gümüşhane, II. Abdülhamit devrinde (1879-1908) yine Trabzon vilayetine bağlıdır. 1908 yılında Batum, 1878'de Rusya'ya bırakıldığından Trabzon vilayeti Trabzon ve Gümüşhane olarak bırakılmıştır. Gümüşhane, I. Dünya Savaşı yıllarında Rus kuvvetleri tarafından 19 Temmuz 1916'da işgale uğramış ve 15 Şubat 1918'de acınacak bir durumda yıkılmış olarak kurtarılmıştır. Gümüşhane, Cumhuriyetten sonra il olmuş ve Bayburt, Kelkit, Şiran, Torul adlarıyla dört kazası vardır.²⁰ Bayburt, 1989 yılında il düzeyine getirildiğinden Gümüşhane'den ayrılmıştır. Köse ve Kürtün bucakları 1990 yılında 3644 Sayılı Yasa ile ilçe konumuna yükseltilerek Gümüşhane'nin merkez ilçe ile beraber ilçe sayısalı olmuşur. Böylelikle Gümüşhane ili, 6 ilçe belediyesi, 12 belde belediyesi ve tamamı 321 köyden oluşmaktadır.²¹

Gümüşhane, Türkiye Cumhuriyeti döneminde 20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı kanunun 89.maddesinde "Vilayet" başlığı altındaki kanunla 1925 senesinde vilayet olarak önemli bir konuma yükselmiştir.²²

1.1.4. Şiran Hakkında Kısa Bilgi

Ahmed Şirânî Efendi'nin doğduğu ve yaşadığı Şiran kazası, bugün Gümüşhane ilimize bağlı bir ilçedir. İlçenin kuzeyinde Torul ilçesi, doğusunda Kelkit ilçesi, güneyinde Erzincan ili, batısında ise Giresun ili bulunmaktadır.²³ Şiran ilçesi arazisi, kuzeyinde bulunan Gümüşhane dağları ve güneydeki Otlukbeli dağları nedeniyle engebeli bir coğrafi yapıya sahiptir. Kaynağını Gümüşhane ve Otlukbeli dağlarından alan Kelkit ırmağının oluşturduğu vadi bu dağları birbirinden ayırır. Kelkit vadisindeki düzlükler ilçenin başlıca tarım alanlarını oluşturmaktadır. Dağlık alanların yüksek kesimlerinde yer alan düzlükler de hayvancılık için uygun bir coğrafi yapıya sahiptir.²⁴

Kazanın adı 16. yüzyıl kaynaklarında Şiryan olarak geçmektedir. Şiryan kelimesi sözlükte, atardamar anlamına gelmektedir.²⁵ İncelemiş olduğumuz 1844 tarihli temettuat

¹⁹ "Coğrafi Konum - Gümüşhane Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü".

²⁰ İ.Namık Tağudâr, "Gümüşhane Vilayeti", Gümüşhane Vilayeti Basımevi, Kumaş, a.g.m., s. 6.

²¹ "Coğrafi Konum - Gümüşhane Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü".

²² "Coğrafi Konum - Gümüşhane Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü".

²³ Eyüp Kul, "1642 Avarız Defterine Göre Şiran Kazası ve Köyleri, A.U. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi", (2010), 271-289.Cansu Çalışkanoğlu, 8191 Numaralı Şiran Şer'iyeye Siciline Göre Şiran'da Sosyal ve Ekonomik Hayat (Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s. 10.

²⁴ Ferit Develioğlu, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat (Ankara, 1998), s. 1146.

²⁵ Develioğlu, a.g.e., s. 1146.

defterlerinde ise, kazanın adı Şiran olarak yer almaktadır. Şiran sözlükte arslan anlamına gelmektedir.²⁶ Yöre halkı kazayı Seyran olarak adlandırmaktadır. Halk arasında, Yavuz Sultan Selim'in, İran Şahı Şah İsmail üzerine giderken Şiran'dan geçtiği, bir tepe üzerinden çevreye bakarak "Ne güzel seyran" dediği ve adının sonradan Şiran olduğu anlatılmaktadır.²⁷ Bilge Umar, Şiran adının Bizans'da "Kherianon" biçiminde kullanıldığını ancak bu kelimenin Hellen dilinde bir anlamı olmadığını söylemektedir.²⁸ 1640 yılında Erzurum'a giderken Şiran'dan geçen Evliya Çelebi ise Şiran'ın kasaba büyüklüğünde, Müslümanların yaşadığı, bayındır bir yerleşim yeri olduğunu belirtmektedir.²⁹

1.2. Ahmed Şirânî'nin Hayatı

Osmanlı'nın son dönemlerine damga vuran âlim, sûfî ve şâirlerinden olan Ahmed Şirânî, İkinci Abdülhamid, İttihad ve Terakkî ve Cumhuriyet dönemlerini görüp yaşamıştır.³⁰ 1879 yılında Şiran kazâsının Karaca köyünde doğdu. Annesi Zürra Hanım ve babası çiftçilikle uğraşan Mahmûd Ağa adında bir kimsedir.³¹ Şirânî evin tek çocuğudur. Zor şartlarda çiftçilik yapan ailenin geniş arazileri vardır.³² Ahmed Şirânî'nin aslı, Şiran'ın şimdiki Kelif (Çatmalar) köyüdür.³³ Şirânî Cumhuriyet döneminde "Okumuş" soyadını almıştır.³⁴ Ahmed Şirânî Efendi hayatı boyunca Gümüşhane, İstanbul, Konya, Kars'ta görevi sebebiyle bulunmuştur. İstanbul'da ikamet ettiği yıllarda Kasımpaşa Ortaokulu'nda Türkçe öğretmenliği yapmaktayken 24.03.1945 tarihinde³⁵ bir rivayete görede 1942 yılında vefat etmiştir.³⁶

²⁶ Develioğlu, a.g.e., s. 1000., Kemal Saylan - Faruk Algül, Osmanlı Vesikalarında Şiran Kazası (İstanbul: Şiran Belediyesi Kültür Yayınları, 2017), s. 10.

²⁷ Sabri Özcan San, Rusların Gümüşhane İlini İşgali (İstanbul: MEB, 1993), s. 19. Saylan - Algül, Osmanlı Vesikalarında Şiran Kazası, s. 10. Çalıskanoğlu, a.g.t., s. 10.

²⁸ Bilge Umar, Türkiye'deki Tarihsel Adlar (İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1993), s. 430. Saylan - Algül, Osmanlı Vesikalarında Şiran Kazası, s. 10.

²⁹ Mustafa Albayrak, 19. Yüzyılda Şiran Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu (İstanbul, 2001), s. 1-2.

³⁰ "Ahmed Şirani (Şirvani)", Sorularla Risale (16 Mayıs 2007). "Eski Eserler, Eskieserler.com" (Erişim 18 Nisan 2021).

³¹ Selami Şimşek, Gümüşhane'nin Kültür ve Sanat Hayatından 40 Biyografi, ed. Kemal Saylan - Muhsin Kalkışım (İstanbul: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013), s. 12. Sadık Albayrak, Son Devrin İslam Akademisi (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1972), s. 165. "Kastamonu Lahikası" (Erişim 18 Nisan 2021). Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi, Dosya No: 230172.; "AHMED ŞİRÂNÎ Hayatı - Evliyalar Ansiklopedisi - ehli-sunnet-buyukleri.com | İslam Âlimleri | Evliya Hayatları", ehli-sunnet-buyukleri.com (Erişim 18 Nisan 2021). "Meşihat-ı İslamiye Sicili Ahval Arşivi, Dosya no: 659", 659: İstanbul Müftülüğü.

³² Kadir Yıldız, "AHMED-İ ŞİRANÎ", <https://www.haber29.net/> (Erişim 18 Nisan 2021).

³³ Selahattin Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Parti-Din Adamları İlişkisi Üzerine Ahmed Şirani'nin Görüşleri", Misak Dergisi 23/134 (Ocak 2002), 22. Selahattin Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlimiyeli: Ahmet Şirani Efendi", Türkiye Günlüğü Dergisi 48 (ts.), s. 44.

³⁴ Zekeriyeye Akman, Daru'l-Hikmet'il İslamiye Kurumu (1918-1922) (Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2006), s. 169.

³⁵ Şimşek, a.g.e., s. 13. Huriye Yıldırım, "İ'tisâm Mecmuasının tahlilî fihristi ve mecmuanın Başyazarı Ahmed Şirânî'nin yazıları", (2019). Akman, a.g.t., s. 169. "Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi, Dosya no: 230172".

³⁶ Mustafa Gündüz, "Ahmed Şirani ve Medreseleri Hem Eleştiren Hem de Savunan Dergisi 'Medrese İ'tikatları' ", Yıldız Teknik Üniversitesi 47 (2006), s. 99.; "İDP - İslamcı Dergiler Projesi" (Erişim 29 Nisan 2021). "EuroNur - Avrupa Nur Cemaati | Bediüzzaman Said-i-i Nursi", 31 Ağustos 2016.

1.2.1. Eğitim Hayatı

İlkeğitimi hakkında yeterli bilgi yok ise de, delikanlılık çağlarını Şiran'da geçirdiğine göre, memleketinde okumuş olduğu kanaatimizcedir.³⁷ İstanbul'a giderek medrese öğrenimi görmüş, 1909 yılında 30 yaşındayken mezuniyet diplomasını almıştır. Bu süre zarfında mezun olmadan bir sene önce girdiği sınavda başarılı olup seviyesi daha yüksek olan Medresetü'l-kudât adı verilen ve kadı yetiştirilmek üzere faaliyette bulunan okula 1908 yılında imtihanla girmiştir.³⁸ Bu okul özellikle fıkıh ilmini, feraiz (miras bahsi) ve yazılı belge, tutanak yöntemini bilen, sahada şer'i hususlarda faaliyet icra edecek hukuk insanları yetiştirmekti. Öğrenim süresi üç yıl olan bu okulların ismi Medresetü'l-kudât'dır.³⁹ 1914'te Medresetü'l-kudât'tan başarıyla mezun olan Ahmed Şirânî, buradaki eğitimi esnasında 27 Eylül 1912 tarihinde Fatih Camin'de de müderrislik yapmış ve maaşı dört yüz kuruş olarak belirlenmiştir.⁴⁰

1.2.1.1. Şiran'da Sıbyan ve İbtidai Mektepleri

Ahmed Şirânî Efendi, ilk eğitimini memleketinde yaptığı için Şiran'daki sıbyan ve ibtidai mekteplerinin durumuna gözatma ihtiyacı duyduk. Küçük çocukların, Osmanlı Devleti'nde klasik olarak ilk becerilerini, gelişimlerini, eğitimlerini aldıkları kurumlara "sıbyan mektepleri" denilmekteydi. Sıbyan mekteplerinin belli bir düzeni yoktu. Yetkililerce hazırlanan bir öğretim programı ve yönetmeliği bulunmamaktaydı. Bu sıbyan mekteplerin yürütme işleri yöneticilerinin oluşturdukları vakıflarca yapılmaktaydı. Öğretmenleri ise yeterli seviyede olamamakla beraber kısmen medrese ilmi tahsil etmiş kimselerdi. Bu öğretmenler, imam-hatip, müezzin kayyım veya biraz öğrenim görmüş, Kur'an-ı Kerim hatmetmiş dini ağırlığı ön planda olan kişilerdi. Sıbyan mektepleri 19. yüzyıla gelindiğinde ise yetersiz, zor şartlarda şehir, kasaba, köylerde, külliye içinde, cami köşelerinde, medreselerde, havasız, ışıksız, genellikle tek odalı ve tek katlı taş binalarda ilim öğrenmeye çalışıyorlardı.⁴¹

Fakir Müslüman çocuklara ve yetimlere eğitim verilmek gayesiyle bina edilen sıbyanlar, II. Mahmud döneminde erkek çocukların devamlılığı zorunluydu. Bu mekteplerde, Kuran'ı Kerim-i tecvidli güzel bir şekilde okumak, ahlaka dair risaleler,

³⁷ Oltan Balyemez vd., Şiran'ın Tasavvuf Mimarları (Çorum: Yıldızlar Ofset, 2011), s. 106.

³⁸ "Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi, Dosya no: 230172". "Meşihat-ı İslamiye Sicili Ahval Arşivi, Dosya no: 659".

³⁹ Mehmet İpşirli, "Medresetü'l-Kudat - TDV İslâm Ansiklopedisi", (Ankara, 2003), 28, s. 343-344.

⁴⁰ Gündüz, a.g.m., s. 99. "EskiEserler | Eski Eserler | Eskieserler.com". "Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi, Dosya no: 230172". "Meşihat-ı İslamiye Sicili Ahval Arşivi, Dosya no: 659".

⁴¹ Mehmet Emin Yolalıcı, "XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları", Osmanlı Ansiklopedisi (Ankara, 1999), 2, s. 285.

ilmihal, yazı talimi, kolay matematik, kısaltılmış Osmanlı Tarihi, kısaltılmış coğrafya, genel özlü bilgiler gibi dersler okutulmaktaydı.⁴²

19. yüzyılın ikinci yarısında müslümanlara ait Şiran ve Kelkit kazalarında elli sekiz adet sıbyan mektebi bulunmaktaydı. 1888 tarihine gelindiğinde Şiran kazasının merkezi Karaca kasabasında iki adet sıbyân mektebinde yüz yirmi yedi talebe eğitim görmekteydi.⁴³

Sıbyan mektepleri Maârif-i Umumiyye Nizamnamesi'yle birlikte yenilenirken bir yandan da "İbtidâî Mektebi" isimlendirilen ve modern yöntemlerle eğitim veren modern okullar kurulmaya başlandı.⁴⁴ 1869 Maârif-i Umumiyye Nizamnamesi, vilayetlerde ve başkentte genel eğitimi nizama sokmayı hedefleyen ilk teferruatlı hukuki metindir. Bu metinle beraber ilköğretim, medresenin etki alanından çıkarılıyor, Osmanlı Devleti ilkokulların özüne ve ilkokul öğretmenlerinin mesleğe değin biçimlemesine fazlaca önem vermeye başlıyordu. Öte yandan Maârif-i Umumiyye Nizamname'si ile Müslüman, gayrimüslim ve yabancı okulları ortak bir hukuki çatı altında bütünleştirme ve hatta gayrimüslim cemaatlere yönelik devlet okulları kurma yolundaki girişimleriyle Osmanlıcılık projesinin bir parçası olarak da görülebilir.⁴⁵ Ayrıca bu eğitim için hazırlanan nizamname ile herkes için ilköğretim mecburi oluyordu. Müfredat programlarının geliştirilmesi, bütün köylerde sıbyan okulları, bütün kasabalarda rüştiye, bütün şehirlerde idadi, başlıca merkezlerde sultani açılması, İstanbul'da erkekler ve kadınlar için öğretmen okullarının açılmasında Nizamname'nin yapılması tasarlanan amaçları arasındaydı.⁴⁶

Osmanlı Devleti eğitim sisteminde ilköğrenim veren bu mektepler, beş-altı yaş grubundaki çocuklara okuma-yazmayı, dört işlemden oluşan basit matematik bilgilerini, yaşlarına göre İslam ilmihal bilgilerini öğretmek gayesiyle kurulmuş okullardı.⁴⁷ Bu mektepler velisinin izniyle talebeye hafızlık da yaptırılırdı.⁴⁸ İbtidâîye mekteplerinde öğrencilerin eğitim süresi altı seneydi. Altı yıl öğrenim süresi olan bu okullarda Elifbe ve 30 Cüz, Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler, Ahlaki Arkadaşlık, Kıraat (imla, ezber, yazı), Sarf, Yazılmış eserleri inceleme, Tarih, Coğrafya, Hesap ve Matematik, Eysa dersleri ve Ziraat ile Elişi dersleri okutulurdu.⁴⁹ Maârif-i Umumiyye Nizamnamesi'yle birlikte ülke

⁴² Mefail Hızlı, Osmanlı Sıbyan Mektepleri (Ankara, 1999), 5, s. 212-213.

⁴³ Saylan - Algül, Osmanlı Vesikalarında Şiran Kazası, s. 69.

⁴⁴ Yolalıcı, "XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları", Osmanlı Ansiklopedisi-2 s. 286.

⁴⁵ Seçuk Akşin Somel, Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin (İstanbul: İletişim, 2015), s. 116.

⁴⁶ Hamza Altın, "1869 Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi Ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri", (2008), s. 121.

⁴⁷ Cahit Baltacı, Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretim (Ankara, 2002), 11, s. 446.

⁴⁸ Yahya Akyüz, Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi (İstanbul, 2001), s. 79.

⁴⁹ Halil Aytekin, "Trabzon Vilâyeti Eğitim Teşkilatı (19. yy. İkinci Yarısından 20. yy. İlk Yarısına Kadar)" (Trabzon Tarihi Sempozyumu, 1999), s. 467.

genelinin tümünde açılmaya başlayan ibtidai mektepleri Şiran kazasında da açıldı. 1900 senesinde Şiran kazasının merkezinde halkın yardımlarıyla bir ibtidai mektebi açıldı.⁵⁰ İlköğretim seviyesinde zor şartlarda eğitim yapan bu okulların kimisinin bir dersliği bulunurken, kimisinin iki, kimisinin üç, kimisinin de dört dersliği bulunmaktaydı.⁵¹ Şiran'daki ibtidai mektebi üç derslikli ve üç hocalı idi.⁵² 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde kaza dâhilindeki mekteplerin durumunun iyi olmadığı görülmektedir. Örneğin 1900 senesinde Karaca kasabasında halkın yardımlarıyla yapılmış olan ibtidai mektebinde eğitim veren öğretmen maaşı halk tarafından karşılanmaya çalışılmaktaydı. Ancak bu da kesintisiz eğitim verilmesine yetmemekteydi. Bu nedenle Maarif Nezareti'nden, öğretmenin maaşının bakanlık tarafından karşılanması istenmişti.⁵³

1.2.1.2. Rüştîye Mektebi Açılması İçin Yapılan Çalışmalar

Rüştîyeler, taşrada kurulan ilk modern mülki okullar sınıfına giriyordu.⁵⁴ Eğitim hayatına ilk başladıkları yıllarda ilkokul üzeri başlangıç düzeyi okulu, daha sonraları ise ortaokul derecesi konumunda bir öğrenim kurumu olarak oluşturulmuştur. Avrupa'daki eğitim sistemine geçiş sürecinde ibtidailerden sonra ikinci derecede bir okul açma isteği rüştîyelerin ortaya çıkmasına ve kurulmasına sebep olmuştur. 1869 Maârif Nizamnamesi'yle birlikte yerleşim yerlerinde beş yüzden fazla ev varsa birer rüştîye okulu kurulması ve öğrenim süresinin dört yıl olması karara bağlanmıştır.⁵⁵

Şiran kazasında Rüştîye Mektebi açılması için ilk çalışmalar 1888 senesinde başlamıştır. Bu tarihte Şiran Kazası'nın ileri gelenleri Şiran kazasının merkezi olan, Ahmed Şirânî Efendi'nin de doğup büyüdüğü yer olan Karaca kasabasında rüştîye mektebi açılması için kasabanın ileri gelenleri girişimde bulundular. Mektep binasının yapımını tamamlayarak aynı sene içinde açılması için Gümüşhane Mutasarrıflığı'na başvuruda bulundular. Ayrıca bu mektebe bir de öğretmen atanmasını istediler. Bunun üzerine 24 Mart 1888 tarihinde Gümüşhane Mutasarrıfı Faik Efendi, bu isteği Trabzon vilayetine yazdı. "Karaca karyesi yüz elli hâne ve iki bâb sıbyân mektebinden ve bu mekteplerin mevcûdu yüz yirmi yedi şâkirden ibâret olup bunlardan seksen neferi mekteb-i rüşdiye derslerini okumaya kesb-i iktidâr etmiş oldukları anlaşılmağa" ifadeleriyle kasabada rüşdiye mektebi açılmasının gerekli olduğunu bildirdi. Trabzon vilayeti de bu yazıyı Maarif Nezareti'ne iletmiştir. Fakat Maârif Nezareti, bu başvuruya

⁵⁰ Saylan - Algül, Osmanlı Vesikalarında Şiran Kazası, s. 70.

⁵¹ Aytekin, a.g.e., s. 467.

⁵² Aytekin, a.g.e., s. 466.

⁵³ Aytekin, a.g.e., s. 468.

⁵⁴ Somel, a.g.e., s. 202.

⁵⁵ Yolalıcı, "XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları", Osmanlı Ansiklopedisi -2, s. 286.

olumlu cevap verememiştir. Çünkü Şiran kasabasında rüştiye mektebinin açılıp faaliyete geçebilmesi için yeterli nüfusun bulunması ve bakanlık bütçesinin ödeneklerinin rüştiye açılması için yeterli olması gerekiyordu. Fakat o yıl yeterli şartlar meydana gelmediği için bu istekleri kabul edilmemiştir. Bununla birlikte öğretmenin maaşı ve oluşabilecek diğer masraflar halk tarafından karşılandığı takdirde kasabaya bir öğretmen gönderilebileceğini bildirmiştir. 1904 yılında alınan olumsuz cevaplardan yılmayan Şiran halkı Maârif Nezareti'ne talepte bulunarak kazalarında rüştiye mektebi açılıp faaliyet göstermesi amacıyla tekrar istekte bulunmuşlardır. Önceden rüştiye mektebi olarak yapılmasına rağmen uzun süre ibtidai mektebi olarak kullanılan okulun tekrar rüştiye mektebi olarak kullanılması amacıyla yazı yazdılsa dahi istekleri de kabul görmedi. Şiran kazasında Rüştiye mektebi açılması için 22 Mayıs 1911 tarihinde Gümüşhane Milletvekili İbrahim Lütfi Bey, Meclis-i Meb'ûsân'a yeniden bir anlatış verdi ancak bu istek de kabul edilmedi.⁵⁶

Bu ifadelerden şunu anlıyoruz ki, bütün bu taleplere ve girişimlere rağmen Şiran kazasında ne yazık ki rüştiye mektebi açılması mümkün olmadı. Şiran kazası Gümüşhane Sancağı'nın kazaları arasında rüştiye açılmayan tek kaza olarak kaldı.

1.2.1.3. Osmanlıda Medrese Eğitiminde Dersler, Eserler ve Yazarlar

Tablo 1. Osmanlıda Medrese Eğitiminde Dersler, Eserler ve Yazarlar

Dersin adı	Eserin adı	Yazarı
Sarf	Emsile	Yazarı bilinmiyor
Sarf	Binâ	Yazarı bilinmiyor
Sarf	Maksûd	Yazarı bilinmiyor
Sarf	İzzî	İzzeddin Abdülvehhab b.İbrahim ez-Zincânî (ö.1257)
Sarf	Merâh	Ahmed b.Ali b.Mesud (ö.?)
Nahiv	Avâmil	Birgivî Muhammed Efendi (ö.1573)
Nahiv	İzhâr (İzhâru'l Esrâr fi'n-Nahv)	Birgivî Muhammed Efendi (ö.1573)
Nahiv	Kâfiye	İbn Hâcib (Osman b.Ömer) (ö.1174)
Nahiv	Mugni'l-Lebîb	İbn Hişam (Abdullah b.Yusuf) (ö.1360)
Dersin adı	Eserin adı	Yazarı
Nahiv	Elfiye	İbn Mâlik / İbn Melek (Muhammed b.Abdullah) (ö.1273)
Belagat	Miftâhu'l-Ulûm	Siracüddin es-Sekkâkî (ö.1228)

Tablo 1. (Devamı)

Belagat	Mutavvel	Sa'düddin Mesud b.Ömer et-Taftazânî (ö.1390)
---------	----------	--

⁵⁶Saylan - Algül, Osmanlı Vesikalarında Şiran Kazası, s. 71.

Belagat	Muhtasar	Sa'düddin Mesud b.Ömer et-Taftazânî (ö.1390)
Belagat	Telhîs (Telhîs fi'l-Belâga)	Sa'düddin Mesud b.Ömer et-Taftazânî (ö.1390)
Mantık	İsagûcî	Mîr İsagûcî Esîruddin el-Ebherî (ö.1266)
Mantık	Şemsiyye	Kâtibî (Necmeddin Ömer el Kazvinî) (ö.1293)
Kıraat / Tecvid	Cezeriyye	İbnü'l-Cezeri (ö.1429)
Kıraat / Tecvid	Şatıbiyye	Kasım b.Fîrruh eş-Şâtıbî (ö.1194)
Kıraat / Tecvid	Karabaş Tecvidi	Ali Efendi (Halveti Şeyhi) / Abdurrahim Karabaşî ö.(1498)
Kıraat / Tecvid	Dürr-i Yetim (Dürrü'l-Yetîm fi İlmi't-Tecvîd)	Birgivî Muhammed Efendi (ö.1573)
Tefsir	Kadı Beydâvî (Envâru't Tenzil ve Esrâru't-Te'vil)	Nasreddin Abdullah b.Ömer el-Beydâvî (ö.1286)
Tefsir	Keşşâf (el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl)	Cârullah Ebu'l-Kâsım Muhammed b.Ömer ez-Zemahşerî (ö.1143)
Tefsir	Celâleyn Tefsiri	Celâleddin Mahallî (ö.1459)- Celâleddin es Suyûti (ö.1505)
Tefsir Usulü	Burhân-ı Zerkeşî (el-Burhan fi Ulûmi'l-Kur'an)	Bedreddin Muhammed ez-Zerkeşî (ö.1392)
Tefsir Usulü	İtkân / Suyûti (el-İtkân fi Ulûmi'l Kur'ân)	Celâleddin es Suyûti (ö.1505)
Dersin adı	Eserin adı	Yazarı
Kelâm / Akâid	Tecrîdü'l-Kelâm	Nasîruddn et Tûsî (ö.1274)
Kelâm / Akâid	Şerhu't-Tecrîd	Şemseddin Mahmud b.Abdullah el-İsfehânî (ö.1348)
Kelâm / Akâid	Hâşiye-i Tegrîd	Seyyid Şerif el Cürçânî (ö.1413)
Kelâm / Akâid	Şerhu Mevâkîf (Şerhu'l-Adudiyye)	Seyyid Şerif el Cürçânî (ö.1413)
Kelâm / Akâid	Şerhu Akâidi Adudiye	Celâleddin ed-Devvânî (ö.1502)
Kelâm / Akâid	Akâid-i Neseffî	Ömer b.Muhammed en-Neseffî (ö.1142)
Kelâm / Akâid	Şerh-i Hayâlî	Hayâlî (Şemseddin Ahmed b.Mûsâ el-İznîkî) (ö.1481)
Kelâm / Akâid	Kelâm risalelesi	Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi (ö.1516)
Kelâm / Akâid	Tevâlî'u Envâr	Kadı el Beydâvî (ö.1286)
Kelâm / Akâid	İrşad	İbni Mukrî (ö.1434)
Tablo 1. (Devamı)		
Hadis	Sahih-i Buhârî (el-Câmiu's-Sahîh)	Ebu Abdullah Muhammed el-Buharî (ö.870)

Hadis	İrşâdu's-Sârî li-Şerhi Sahihil-Buhârî	Şehabeddin el-Kastalânî (ö.1517)
Hadis	Mesâbîh (Mesâbihu's-Sünne) / Mişkât (Mişkâtü'l-Meâbih)	İmam Hüseyin b.Mesud el-Begavî (ö.1126)
Hadis	Meâtih	Yakub Avfî (ö.1736)
Hadis	Meşârik (Meşâriku'l-Envâri'n- Nebeviyye min Sihâhi'l-Ahbâri'l-Mustafaviyye)	İmam Radiyüddin Hasan b.Muhammed es-Sâgânî (ö.1253)
Dersin adı	Eserin adı	Yazarı
Hadis	İbn Melek (Mebâriku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr)	Tireli İzzeddin Abdüllatif er-Rûmî (ö.1398)
Hadis	Kitabu'ş-Şifâ	Kadı İyâz b.Mûsâ el-Yahsûbî (ö.1150)
Hadis	Meşâriku'l-Envar alâ Sihâhi'l-Asâr	Kadı İyâz b.Mûsâ el-Yahsûbî (ö.1150)
Hadis	Kitâbu'l-Erbaîn	İmam Muhyiddin en-Nevevî (ö.1277)
Hadis	İnsânü'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn	Şeyh Ali b.İbrahim el-Halebî (ö.1634)
Hadis	Şemâil'i Şerif	İmam Muhammed et-Tirmizî (ö.892)
Hadis	Delâilü'n-Nübüvve	Ebu Bekir el-Beyhakî (ö.1065)
Hadis Usulü	İbn Salah Elfiyesi (Ulûmu Hadis)	İbn Salah eş-Şehrîzûrî (ö.1245)
Hadis Usulü	Nuhbe (Nuhbetü'l-Fiker)	İbn Hâcer es-Askalânî (ö.1447)
Hadis Usulü	Câmiu'l Usûl	İbnü'l-Esîr (ö.1209)
Fıkıh	Bidâyetü'l-Mübtedî	Burhaneddin el-Merginânî (ö.1197)
Fıkıh	Hidâye	Burhaneddin el-Merginânî (ö.1197)
Fıkıh	Ekmel (el-Înâye)	Bayburtlu (el-Babertî) Muhammed Ekmeleddin (ö.1348)
Fıkıh	Vikâye (Vikâye er-Rivâye fî Mesâili'l-Hidâye)	Ubeydullah b.İbrahim el-Mahbubî el-Hanefî (ö.1274)
Fıkıh	Sadrüşşerîa Şerhi / Nikâye (Muhtasar-ı Vikâye)	Sadrüşşerîa es-sânî (ö.1349)
Fıkıh	Ed-Dürrü'l-Muhtâr fî Şerhi Tenvîri'l-Ebsâr	Alâüddin el Haskefî (ö.1676)
Fıkıh	İbn Abidin (Reddü'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr)	Seyyid Muhammed Emin b.Ömer (ö.1836)
Dersin adı	Eserin adı	Yazarı
Fıkıh	Tenvîru'l-Ebsâr	Şeyhulislam Muhammed b. Abdullah et-Timurtâşî (ö.1595)
Fıkıh	Dûreru'l-Hukkâm fî Şerhi Gureri'l-Ahkâm	Molla Hüsrev (ö.1480)
Tablo 1. (Devamı)		
Fıkıh	Mültekâ / Halebî (Mültekâ'l-Ebhûr)	İbrahim b.Muhammed el Halebî (ö.1549)

Fıkıh	Mevkûfât	Muhammed Mevkufâtî (ö.1654)
Fıkıh	Kudûrî (Muhtasarı'l-Kudûrî)	Ebu'l-Hüseyn Ahmed b.Muhammed el-Kudûrî el-Bağdadî (ö.1036)
Fıkıh	Muhtasar	İbn Hâcib (ö.1174)
Fıkıh	Muhtasar-ı Halil	Halil b. İshak el Cündî (ö.1374)
Fıkıh	Umde (Umdetü'l-Ahkâm)	İbn Dakîkû'l-İyd (ö.1302)
Fıkıh	Minhâc	İmam en-Nevevî (ö.1277)
Fıkıh	Mahallî	Celâleddin el-Mahallî (ö.1459)
Fıkıh	Tenbîh	Ebû İshak eş-Şirâzî'nin (ö.1083)
Fıkıh	Eşbâh ve'n-Nezâir	İbn Nuceym el Mısrî (ö.1562)
Fıkıh	Kenzü'd-Dekâik Şerhi, Meraku'l-Felâh	Ez-Zeylâî (ö.1342)
Fıkıh	Muknî	İbn Kudâme Muvaffaküddin el-Makdisî (ö.1233)
Fıkıh Usulü	Takvîmü'l-Edille	Ebû Zeyd ed-Debûsî (ö.1038)
Fıkıh Usulü	Usûlü Pezdevî	El-Pezdevî (ö.1089)
Fıkıh Usulü	Tazvih ve Tenkih	Sadrüşşerîa (ö.1274)
Fıkıh Usulü	Menâr (Menârü'l-Envâr)	Ebu'l-Berekât Hafızüddin en-Neseffî (ö.1310)
Fıkıh Usulü	İbn Melek (Şerhu Menâri'l-Envâr)	İbn Melek (ö.1480)
Fıkıh Usulü	Şarihu'l-Menâr	Abdülhalim Efendi (ö.1678)
Fıkıh Usulü	Mir'ât	Molla Hüsrev (ö.1480)
Fıkıh Usulü	Mir'ât Hâşiyesi	İzmirli Muhammed ibn Veli Efendi (ö.1751)
Fıkıh Usulü	Tenkîhu'l-Usûl	Sadrüşşerîa (ö.1274)
Fıkıh Usulü	Tenkîhu'l-Ahdâs fî Ref'i't-Teyemmümi'l-Ahdâs	Şerafeddin Ahmed (ö.1369)
Fıkıh Usulü	Et-Telvîh fî Keşfi Hakâiki't-Tenkîh	Et-Teftâzânî (ö.1389)
Fıkıh Usulü	Cem'u'l-Cevâmî	Takiyüddin es Subkî (ö.1335)
Fıkıh Usulü	El-Mugni	Celâleddin Ömer el-Habbâzî'nin (ö.1272)
Ferâiz	Ferâizü's-Secâvendî (Ferâiz-i Sirâciye / es-Sirâciye fi'l-Ferâiz)	Sirâcüddin Muhammed b.Mahmud es-Secâvendî (ö.1200)
Ferâiz	Şerh-i Feraiz (Şerhu's-Sirâciyye)	Seyyid Şerif el-Cürcanî (ö.1413)

Muhtemelen Ahmed Şirânî Efendi, yukarıdaki tabloda Osmanlı Medreselerinde gösterilen eserleri okuyarak medreseden icazet almıştır.⁵⁷

⁵⁷ Mefail Hızlı, Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler (2008: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, ts.), 17, s. 43-46.

1.2.2. Şahsi Özellikleri ve Karakteri

“Hoca Şiran” lakabıyla tanınmış olan Ahmed Şirânî Efendi yaşamış olduğu karmaşık yıllarda kendisini yetiştirebilmeyi başarmış, namuslu ve bilimsel düşünce sahibi bir kişidir. Dinine, milletine ve devletine samimi duygularla bağlı olan Ahmed Şirânî Efendi yaşadığı dönemde ilmi alandaki tartışmalardan olacak ki sert mizaçlı ve inatçı bir kişiliğe sahipti. Bu özelliğiyle doğup ve büyüdüğü Şiran kazasının etkisi olduğu görülmektedir. Haklı olduğu bir hususta haksızı eleştirmekten çekinmeyen Ahmed Şirânî Efendi’nin azimli ve mücadeleci kişiliği dönemin Şeyhülislamı Ürgüplü Hayri Efendi’ye yazdığı manzumeden açıkça anlaşılmaktadır. Bu manzumeyle Şeyhülislam Hayri Efendi’yi eleştiren Ahmed Şirânî Efendi hapse girme sonucunu bile bile mücadelesinden ve davasından vazgeçmemiştir. Yaşadığı dönemin önemli müderrislerinden olan ve kendisini iyi yetiştiren Ahmed Şirânî Efendi, kendisi gibi bilgili ve aklını kullanan insanlara hürmet etmiştir.⁵⁸ Değişmez fikirleri ve mücadeleci tavrıyla tanınan Ahmed Şirânî Efendi çiftçi çocuğu olduğunu ve hayatın sıkıntılarını kendi kendine tecrübe etmiş birisi olduğunu anlatmaktadır. Çocukluk yıllarının geçtiği Gümüşhane’nin Şiran kazasında kendisi gibi okuma yazmaya gereksinim duyan insanlarla çokça vakit geçirmiştir.⁵⁹ Bu yıllarda Şiran’da güzel havalar teneffüs ettiğini, tatlı sular içtiğini; ilim ve irfan meclisleri olmadığı için kendisini ilmi açıdan çok fazla geliştiremediğini belirtmiştir. Kendisine bu çevrelerde ne öğrenebilirdim ya da ne fikir edinebilirdim sorularını sorarak Şiran’da geçirmiş olduğu tipik Anadolu köylülüğünü anlatmıştır. Şirânî memleketinden ayrıldıktan sonrası için de şu bilgileri verir: ‘İstanbul’a ayak basınca kendimde yazıya çalışmak hevesini görmeye başladım ve tecrübeye de kalkıştım. Fakat Şiran’da iken saban süre süre, kök kaza kaza demire dönüp kalmış olan parmaklarımı olmadı yatıştıramadım, yakıştıramadım.’ şeklinde anlatmıştır.⁶⁰ Osmanlı’nın son yıllarında İstanbul’da İttihad ve Terakkî içinde yuvalanmış dinsizlik akımları ve masonik çevrelere karşı verdiği tek kişilik mücadele, Said-i Nursi’nin Kastamonu ve Emirdağ lahikalarında da kendisinden bahsedilmesine neden olmuştur.⁶¹ Bizim görüşümüze göre haklı davasında bu kadar samimi ve korkusuzca hareket eden Şirânî’yi, döneminin meşhur âlimlerinin takdirini ve desteğini kazanmasına sebep oldu diyebiliriz.

⁵⁸ Balyemez vd., a.g.e., s. 115-116.

⁵⁹ Tozlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi”, s. 44.

⁶⁰ Balyemez vd., a.g.e., s. 110.

⁶¹ Yıldız, “AHMED-İ ŞİRANÎ”. “Ahmed Şiranlı [Şirânî] (1879/1942) - Risale-i Nur Enstitüsü” (Erişim 18 Nisan 2021). “Kastamonu Lahikası”.

1.2.3. Osmanlı Devleti İle Cumhuriyet Döneminde Bulunmuş Olduğu Resmî Görevler

Ahmed Şirânî Efendi 27 Eylül 1912 tarihinde 33 yaşlarındayken, 400 kuruş maaşla Fatih Camii'nde dersiamlık yapmaya başlamıştır. Kendi döneminin Şeyhülislamı Ürgüplü Hayri Efendi aleyhinde yazmış olduğu, ağır eleştiriler içeren Mersiyye-i Medaris adlı yazısı nedeniyle 20 Kasım 1915'de bu görevine son verilmiş, yirmi beş lira para ve bir sene hapis cezasına çarptırılmıştır. 1918 yılında Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye'nin meydana gelmesiyle bu kurumun birinci sınıf kâtipliğine, 28 Ocak 1919 tarihinde ise, Cerîde-i İlmiye Müdüriyeti görevine atanmıştır. Kısa süren bu görevinden 9 Nisan 1919'da istifa etmiştir. Yine 1919 tarihinde Sahn Medresesi Fıkıh Müderrisliğine, 1920'de ise İbtida-i Haric İstanbul Müderrisliğine atanmıştır. 1922 tarihinde Said-i-i Nursi'nin de üyesi olduğu Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiye'nin kâtipliğine atanmıştır. Fakat bu kurumun kapanmasıyla açıkta kalmıştır. 14 Şubat 1923'te Medresetü'l-İrşâd Müdürlüğüne atanmışsa da 3 Mart 1924'te Cumhuriyet rejiminin aldığı kararla medreselerin kapatılması üzerine tekrar boşa kalmıştır. 4 Kasım 1926 tarihinde, Cumhuriyetin ilk yıllarında, İstanbul İmam-Hatip Mektebinde Arapça öğretmenliğine başlamıştır.⁶² Sonrasında Çemberlitaş Orta Mektebi Hitabet öğretmenliği, Ordu Orta Mektebi ve Kars lisesinde Türkçe öğretmenliği yapmıştır. 1 Ekim 1925'te Konya İmam-Hatip Mektebinde müdür ve öğretmen olarak çalışmıştır. Bu okulun 1 Eylül 1926 yılında kapatılmasıyla İstanbul'a dönmüştür. Son olarak İstanbul Kasımpaşa Ortaokulunda Türkçe öğretmenliği yaptığı bilinmektedir.⁶³

1.2.4. Mahkûmiyeti ve Hapis Hayatı

Dönemin Şeyhülislamı Ürgüplü Hayri Efendi hakkında yazdığı ağır hakaretlerle dolu Mersiye-i Medârisadlı manzumesinden ötürü kovuşturmaya uğramıştır. Öğrencileri de buna özendiren yazılar yazması ve bu ağır hakaret ve eleştiri içeren yazıları yayım yoluyla yaptığı gerekçesiyle Dîvân-ı Harb-i Örfî'nin 20 Kasım 1915 tarihli celsesinde kendisinin suçunu kabullenmesiyle, bir sene hapis ve yirmi beş lira maddi cezaya uğramıştır.⁶⁴

⁶² Şimşek, a.g.e., s. 12. Gündüz, a.g.m., s. 99. Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Parti-Din Adamları İlişkisi Üzerine Ahmed Şirani'nin Görüşleri", s. 22. "Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi, Dosya no: 230172". "Meşihat-ı İslamiye Sicili Ahval Arşivi, Dosya no: 659". Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması (İstanbul: Medrese Yayınevi, 1980), 1, s. 226-227.

⁶³ Şimşek, a.g.e., s. 12.

⁶⁴ Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, 1/226. Sadık Albayrak, Son Devrin İslam Akademisi, 167. Balyemez vd., a.g.e., s. 106. Şimşek, a.g.e., s. 12. Gündüz, a.g.m., s. 99. Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmiyeli: Ahmet Şirani Efendi", s. 42. "Ahmed Şirani [Şirani] (1879/1942) - Risale-i Nur Enstitüsü". "EuroNur - Avrupa Nur Cemaati | Bediüzzaman Said-i Nursi". "Kastamonu Lahikası".

Genel savaşın başında ve savaş sürerken üç defa tutuklanan Şirânî, on dokuz ay hapiste kalır.⁶⁵ Kendi ifadelerine göre İttihad ve Terakkî'nin işkencesi olan bu uygulamalar, suçlu olduğundan değil haklı olduğundan dolayı ona uygun görülmuş ve hapishane koşullarında uzun süre Alman çorbasıyla idare ettirilmiştir.⁶⁶

Şirânî'ye göre kendisi, İttihad ve Terakkî'nin iddia ettiği gibi kafası ezilecek bir vatan haini yahut İngilizci değil tam tersine vatansever birisidir. Hayatından haberdar olduğumuz dönem itibarıyla Şirânî'ye en ağır gelen söz, kendisine vatan haini denmesidir.⁶⁷

Ahmed Şirânî Efendi'nin, ağır eleştiriler yönelttiği Ürgüplü Hayri Efendi 1906 yılında Selânik Ceza Dairesi başkanlığına atandı. II. Abdülhamid döneminde İstanbul, Suriye, Selânik'te genç zâbit ve mekteplilerin oluşturdukları siyasî oluşumlara sürekli alakadar olan, bazılarında canı gönülden görev alan biriydi. Yine ceza hâkimi olarak görev yaparken burada İttihad ve Terakkî adı altında oluşturulan siyasî oluşumlara mühim katkısı oldu. 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilânıyla İttihad ve Terakkî taraftarı olarak Niğde vekilliğine adaylığını koydu. Seçimleri taraftarı olduğu cemiyetin kazanması sonucu Niğde vekili oldu.⁶⁸ Kanaatimizce Ahmed Şirânî Efendi mevcut siyasi otoriteyi desteklerken Ürgüplü Hayri Efendi'nin İttihad ve Terakkî taraftarı olması aralarındaki ihtilafın en büyük nedeni olabilir.

1925 yılında Tarikat-ı Salahiye⁶⁹ Cemiyetine mensup olanlar Ahmed Şirânî Efendi de dâhil olmak üzere Ankara İstiklal Mahkemesince yargılandılar. Şirânî bu davalarda suçlu bulunmamış ve aklanmıştır.⁷⁰ Ankara İstiklal Mahkemesi Tarikat-ı Salahiye sanıkları hakkında tarihi kararı şudur: Bugün İstiklal Mahkemesinde yetmiş iki mahkûmdan otuz altısı (Ahmed Şirânî de dâhil) suçsuz bulundu. Sekizi beşer, yedisi onar, altısı on beşer seneye ve on biri idama mahkûm oldu. Dönemin Ankara İstiklal Mahkemesi savcısı olan, bazı çevrelerce korkunç adamlar diyede anlatılanlardan biri olan Necib Ali, çok can yakan İstiklal Mahkemelerini şöyle tanımlar: Türk milletinin adli dehasından doğmuş bir müessesedir. Millet üzerinde en ufak bir tazyik yapmaksızın en müşkil ve buhranlı zamanlarda en kuvvetli ve adilane tedabiri ittihaz eder. Ensal-i atiyе

⁶⁵ Balyemez vd., a.g.e., s. 107. Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmet Şirani Efendi", s. 43. Şimşek, a.g.e., s. 12.

⁶⁶ Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Parti-Din Adamları İlişkisi Üzerine Ahmed Şirani'nin Görüşleri", s. 22.

⁶⁷ Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Parti-Din Adamları İlişkisi Üzerine Ahmed Şirani'nin Görüşleri", s. 22.

⁶⁸ Mehmet İpşirli, "Mustafa Hayri Efendi", TDV İslam Ansiklopedisi, 1998, 17, s. 62-64.

⁶⁹ Tarikatı Salahiye: Asıl adı Müdafaa-i Kübra-i Hukuku Hilafet olduğu varsayılan gizli cemiyettir. Kurucuları Mehmet Topal, Tefvik Baba, Yahya Adnan Paşa, Elif Rıfkı, Celal Bafrevi, Ahmed Refik Altınay, Seyid Yusuf Zakari, Hafız İsmail Hakkı olan cemiyetin ' Hadimül İslam ' adıyla anılan liderinin kim olduğu, genel olarak tarikat hakkındaki bilgilerle paralel şekilde net değildir. Ancak Sultan Vahdettin ve ya yaveri olan Kirazlı Hamdi Paşa olabileceği söylenir. Faruk Algül, "Tarikat-ı Salahiye", uludağsözlük (Erişim 06 Mayıs 2021).

⁷⁰ Gündüz, a.g.m., s. 99. Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmet Şirani Efendi", s. 42. Şimşek, a.g.e., s. 13. Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Parti-Din Adamları İlişkisi Üzerine Ahmed Şirani'nin Görüşleri", s. 22.

Türk İnkılabının harikaları arasında İstiklal Mahkemelerinin bülent ve temiz simasını kuvvetle fark ve temyiz edecektir.⁷¹

1.3. Ahmed Şirânî'nin İlmi Yönü

Ahmed Şirânî döneminin önemli yazarlarından ve medrese ulemasındandır. Osmanlı'nın son döneminin en önemli siyasi olaylarının olduğu ve bu siyasi olayların neticesinde de tüm dünyayı da etkilediği (II. Abdülhamid, II. Meşrutiyet, İttihad ve Terakkî, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ile Cumhuriyet) dönemlerini görüp, yaşamıştır. Bu uzun tecrübeleriyle beraber hayatının uzun bir dönemini ilmî çalışmalarla geçirmiş ve medreselerde ders okutmuştur. Anadolu köylülüğünden sonra medreseyi bitirerek ilmiye sınıfına katılan Şirânî, anadili Türkçe'den başka Arapça, Farsça bilmekte ve bir miktarda Fransızca da okumuş olup öğrenmeye devam etmektedir.⁷² Ahmed Şirânî hakkında yapılan çalışmalarda onun adına çeviri tercüme kitaba rastlanılamamıştır. Ancak üzerinde derinlemesine bir monografyi hak edebilecek derecede önemli dergiler çıkarmış ve dönemin önde gelen süreli yayınlarında (*Medrese İ'tikadları, Sebilü'r-Reşad, Beyanü'l-Hak, Tevhid-i Efkâr, Mahfil* vd.) makaleleri ve şiirleri yayımlamıştır. *Ceride-i İlmiyye*'nin (Şeyhülislâmlık makamının resmî yayın organı) yayın müdürlüğü yapmış olması da onu önemli bir ilmi şahsiyet olmasını sağlamaktadır.⁷³ Şirânî, Cumhuriyet döneminde de farklı devlet hizmetlerinde ve eğitim çalışmalarında bulunmuştur.⁷⁴

1908 yılında (H.1326) sınavla Medresetü'l-kudât'a girmeyi hakeden Ahmed Şirânî Efendi 1914 (H.1332.) yılında buradan iyi derecede mezuniyet ruusuna erişmiştir. Medresetü'l-kudât'ta okuduğu yıllarda Fatih Camii'nde dersiamlık yapmış, Fıkıh Müderrisidir. 1919 (H.1 Eylül 1935) tarihinde Sahn Medresesi Fıkıh Müderrisliği kısmına atanan Ahmed Şirânî 1920 yılına kadar bu görevine devam etmiştir.⁷⁵

1.3.1. Ahmed Şirânî'nin Ehl-i sünnete Hakaret Edenlere İlmi Yönden Cevabı

Ehl-i sünneti ve mezhepleri aşağılayıcı, küçük düşürücü ve onları yok sayan kişiler, intihalcilerin devri olduğu için, himaye ve destek görüyorlardı. Bu intihalciler en bariz özellikleri başkalarına ait eserlerdeki fikir ve buluşları kaynak göstermeden sunmasıydı. Aslında bu bir sahtekârlık ve hırsızlıktan başka bir şey değildi. Ama bunlara

⁷¹ Mete Tuncay, "Tarikat-ı Salâhiye", Tarih ve Toplum Dergisi, İletişim Yayınları 12/73 (Ocak 1990), s. 48.

⁷² Sadık Albayrak, Son Devrin İslam Akademisi, 167-168. Gündüz, a.g.m., s. 100. Balyemez vd., a.g.e., s. 100. Sadık Albayrak, Son Devrin İslam Akademisi, 100. Şimşek, a.g.e., s. 12-13. "EuroNur - Avrupa Nur Cemaati | Bediüzzaman Said-i-i Nursi". "Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi, Dosya no: 230172".

⁷³ Gündüz, a.g.m., s. 100.

⁷⁴ Gündüz, a.g.m., s. 99

⁷⁵ Balyemez vd., a.g.e., s. 106. Gündüz, a.g.m., s. 99. Şimşek, a.g.e., s. 12-13. Akman, a.g.t., s. 169. "Ahmed Şirânî [Şirânî] (1879/1942) - Risale-i Nur Enstitüsü". "EuroNur - Avrupa Nur Cemaati | Bediüzzaman Said Nursi". "Diyanet İşleri Başkanlığı Sicil Arşivi, Dosya no: 230172".

verilen cevaplarda eksik olmuyordu. Devrin genç müderrislerinden, sonradan Darül Hikme azası olan ve 1924'te İstanbul İmam-Hatip Mektebi hocası olan Ahmed Şirânî Efendi, İttihad ve Terakkilerce Askeri Mahkemeye verildi. Kurduğu dergisinde bunlara şöyle cevap veriyordu:⁷⁶ Sizin görüşünüze göre din ve mezhep, Kur'an ve hadisten oluşmuş. Bundan dolayı şunun bunun Müslümanlık namına bitmez, tükenmez mezahib icad etmeleri pek fuzuli bir işgüzarlıkmış. "Fesubhanellah! Dinler uydurmadır, peygamberler ve Hülefa-i Raşidin Hazeratı kendi daleveralarını çevirmek için din ve mezhep icad ettiler, diyen bir kimsenin ağzından böyle sözler çıkar mı?"⁷⁷

"Bir insan kendisini yaratan Allah'ı (c.c) ve onun sevgili Peygamberini, (s.a.v) din ve mezhepleri yok saydıktan sonra, "benim düşüncem de din mezheb, Kur'an ve hadisten ibarettir. "söylese, onda ilim ve anlama, akıl ve kavrama yeteneği, düzgün bir beyin, sağlam bellek bulunur mu?"⁷⁸

"Şahsi düşünceme göre dört imam denilen saygı değer kişiler İslami ilimlerin derinliğine, inceliğine sahip olma ve ictihada güç yettiren bir âlimden başka bir şey değillerdir, söylüyorsunuz. Bunun tersini söyleyecek kimse olmadığına göre ifade etmek istediğiniz bir amaç var. Ancak bu konularda yeterli bilginiz olmadığından ifade etmek istediğiniz şeyleri anlatamadınız. Söylemek istiyorsunuz ki, ben onların ilmi kişiliklerini tanırım, fakat mezheplerini tanımam. Yazıklar olsun artık sizene açıklanması güç gizlenmesi güç bir vereme tutulmuşsunuz. Bir mürşidin irşat eteğine, bir âlimin ikaz rahlesine biran önce başvurmanızı din kardeşliği adına tavsiye ederiz."⁷⁹

Bu devrin müceddidleri, hadiseler içinde, İslam'ı kendi arzu ve heveslerine göre yorumlamışlar, devrin havasına uygun fetvalarla çevrelerini doldurmak istemişlerdir. Bütün amaçları ictihad kapısının açıldığı, herkesin ictihad yapabileceği düşüncesini yaygınlaştırıp sonunda arzu ettikleri inkılabı gerçekleştirmektir. Ahmed Şirânî, bunlara şöyle cevap veriyordu:⁸⁰

"Niçin hissimi dimağımda haps edeyim. Ben cari olan hal ibariyle "girmeyelim" tarafından yer tutmuş oluyorum. İhtimal ki; yanılıyorum. Fakat ne yapalım. Yanılmamak elimden gelmezse de, yanıldığımı ihtar edenlerin ilel-ebed medyün-i şükranları kalacağıma dair sened veririm. Yeni İctihad aleyhtarı bulunuşum, bir taassup hissi eseri değil, bir tefekkür hissi eseridir. Mugalata eseri değil, mülhaza neticesidir."⁸¹

⁷⁶ Sadık Albayrak, Şeriat'ten Laikliğe (İstanbul: Sebil Yayinevi, 1977), 310.

⁷⁷ Ahmed Şirani, "Vesaya-yı Dostane - Kılınçzade Hakkı Bey'e", Medrese İ'tikadları 10 (26 Temmuz 1913), s. 76-79.

⁷⁸ Ahmed Şirani, "Vesaya-yı Dostane - Kılınçzade Hakkı Bey'e", Medrese İ'tikadları 10, s. 76-79.

⁷⁹ Ahmed Şirani, "Vesaya-yı Dostane - Kılınçzade Hakkı Bey'e", Medrese İ'tikadları 10, s. 76-79.

⁸⁰ Sadık Albayrak, Şeriat'ten Laikliğe, s. 311.

⁸¹ Ahmed Şirani, "İctihad Kapusu Açık mı? Yoksa Kapalı mı?", Hayrül Kelam 1/1 (20 Kasım 1913), s. 1.

“ (...) Bütün Müslümanlar, yalnız Müslümanlar değil, bütün insanlar secdeye kapanarak kâinatın Haliki'ne arz-ı tehiyyatta bulunsunlar ki, son seçim zamanlarında ictihad kapısı kapalı idi. Allah korusun, eğer açık bulunmuş olsaydı, Balkan Muharebesinde şehit düşen efradımızdan fazla nüfus zayi edecektik. Belki de yurdumuzda yeller estiğini görecektik. Fırkacı (partici) hocalarımız ictihad kapısı kapalı iken bile ayet ve hadisleri ihtiraslara feda ederek keyfi ictihadlara, idlali tesirleri, iğfali tercümelere tabi tutarak ne fetvalar vermediler, ne tekfirler yağdırmadılar! Eğer ictihad kapısı açık bulunmuş olsaydı ve onların verdikleri fetvaları cahillerimiz nazara almış olsaydı, her fırka (parti) efradı birbirinin külünü göğe savuracaktı. Bereket versin ki; ne öyle idi, ne de bu böyle oldu.”⁸²

1.4. Tasavvufi Yönü, Tarikat-ı Ve Mürşidi

Tasavvuf, İslam dininin kendine özgü bir anlayışla geliştirdiği bir yaşam biçimi olmakla birlikte İslam'ın özü ve gerçek yüzüdür. Bu nedenle tasavvuf, diğer dinlerden çok daha üstün bir önem taşımaktadır.⁸³ Şekilden ibaret, sadece salt bilgi, kuru emir ve yasaklar yığını olmaktan çok uzak olan İslam dini, bütün dinlerde olduğu gibi bir ruha sahiptir. Ruh olan yerde muhakkak ki tasavvuf da vardır.⁸⁴ Tasavvufun iki ana unsuru Kur'an ve sünnettir. Tasavvufun tüm adab ve söz sahipliği tamamıyla bu iki kaynağa dayanmaktadır. Bu nedenle Hz. Muhammed (s.a.v) ve onun Ashab-ı Kiramı tarafından bütün incelikleriyle yaşanan tasavvufi hayat daha sonraları bağımsız ve kendine has bir ilim haline gelerek İslami ilimlerde yerini almıştır.⁸⁵ Aynı zamanda tasavvuf bir yaşama ve düşünme biçimidir. İslam'ın ruh hayatını ve İslam Peygamberinin yaşayış şeklini temsil eder. Bunun için tasavvuf; O'nun şahsında manevî otoritenin sağlandığı, kurumlaşarak günümüze kadar gelen hem yaşama şekli hem de bir ilim dalı olarak adlandırılabilir.⁸⁶ Özü yani çekirdeği Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v) Efendimizin devrinde oluşturulmuştur. Fakat hayat tarzı olan tasavvufun bağımsız bir ilim haline gelmesi süfîlerin elinde geliştirilip, çeşitli yol ve yöntemler oluşturularak, bazı kurum ve kuruluşlarla daha sonraki yüzyıllarda gerçekleşmiştir.⁸⁷ Tasavvuf, İslam ilimlerinin zirve noktası, özü olarak ifade edilmiştir.

Şirânî Efendi, Nakşebendî Tarikat-ı'nın kollarından biri olan Halidi koluna bağlıdır. Şeyhi, Tokatlı Mustafa Hâkî Efendi'dir. Hâkî Efendi'nin şeyhi olan zat ise, Şiranlı Şeyh

⁸² Sadık Albayrak, Şeriat'ten Laikliğe, s. 311-312. Ahmed Şirani, “İctihad Kapusu Açık mı? Yoksa Kapalı mı?”, s. 1.

⁸³ Cavit Sunar, Tasavvufi Tarihi (Ankara: AÜF Yayınları, 1990), s. 64.

⁸⁴ Süleyman Ateş, İslam Tasavvufu (Ankara: Elif Matbacılık, 1972), s. 22.

⁸⁵ Ethem Cebecioğlu ve Mustafa Aşkar, Tasavvufi Tarihi (Ankara: AÜ Uzaktan Eğitim Yayınları, 2013), s. 5.

⁸⁶ Hasan Kamil Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvufi ve Tarikatlar (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), s. 17.

⁸⁷ Mustafa Kara, Tasavvufi ve Tarikatlar (İstanbul: İletişim Yayınları, 1994), s. 10.

Mustafa Faruk Şirânî Efendi'dir. Bu sebeple Ahmed Şirânî ve Mustafa Hâkî Efendi arasında özel bir muhabbet bulunmakta olup; Şirânî'nin Hâkî Efendi'den çokça etkilendiği anlaşılmaktadır.⁸⁸

Abdulhâlık Gücduvânî'den Bahaeddin Nakşbendî'ye kadar, Hâcegân' olarak adlandırılan tarîkat, Bahâeddin Nakşbendî (ö. 791/1389)'ye kadarki zaman diliminde Harezmi'ye kadar olanalana genişlemiştir. Bahâeddin Nakşbendî ile beraber merkezi Buhara'da bulunan tarîkat, Maverâünnehir ve Horasan'a kadar yayılmıştır. İlerleyen zamanlarda Orta Asya'da çok fazla itibar edilen ve yayılan bir tarîkat olmuştur. Nakşbendîlik, hem ayrıcalıklı ve özel kesime hem de halka yönelik irşad faaliyetleri yapması bakımından farklı karakterlere sahiptir. Nakşbendîlik, Ehl-i sünnet inancına tam manasıyla ilişkili olduğundan dolayı halkın, hilafet konusunda icmayı savunmasından ötürü sünnî devlet başkanlarının ilgi alakasını ve desteğini görmüştür.⁸⁹

Nakşbendîliğin ana özellikleri on bir esastır.⁹⁰ Ancak bu esaslar ilke olarak sadece Nakşbendîliğin ayırt edici, kendine özgü bir durumu olarak algılanamaz. Çünkü hemen hemen her tasavvufî tarîkat-ın geleneğinde bu on bir esas vardır. Bu esasların tatbikatında diğer tarîkatlardan farklı tarafları ise zikretme hali ve mürşidin mevcut olduğu mühim konumudur.⁹¹

Kuruluş dönemi ve sonrasında Nakşbendî Tarîkat-ı temsilcileri Orta Asya'da etkili olsada dönemin siyasî sosyal yapısı gereği bu dönemde Osmanlı Devleti'yle ilişkiler istenilen seviyede değildir. Osmanlı sultanlarının Nakşîlik'le ilişkisinin, tarîkat-ın düşünce yapısıyla yani Ehl-i sünnet akidesine olan bağlılıklarıyla yüzeysel olduğu görülmektedir. Fatih Sultan Mehmet, döneminin güncel tasavvufî konularıyla ilgilenmiş, o zamanda sıkça merak edilen ve ilgi duyulan vahdet-i vücud meselesiyle alakalı ilmî müzakereler düzenlemiştir. Osmanlı Padişah'ı, Abdurrahman Câmî (ö. 897/1492)'yi huzuruna davet etmiş fakat o ince düşünerek bazı hassasiyetlere dikkat etmiş, Hüseyin Baykara'yı incitmemek gayesiyle vahdet-i vücudla alakalı hazırlamış olduğu Risale fi'l-Vücûd adlı kıymetli eserini II. Mehmet'e göndermekle kifayet etmiştir.⁹² Zamanla Timurlular'ın güçten düşmesi ve Osmanlılar'ın güçlenmesi durumunda Nakşbendî temsilcileri, özellikle Abdullah-ı İlahî ile birlikte Osmanlı'da etkin ve dinlenilir hale gelmişlerdir. XIX. yüzyıla gelindiğinde Nakşbendîlik, Osmanlı'da en bilinen ve etkin tarîkat olarak öne çıkmıştır. Osmanlı'da Yeniçeri'liğin ortadan kaldırılmasından sonraki

⁸⁸ Balyemez vd., a.g.e., s. 111. Şimşek, a.g.e., s. 13. Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi", s. 44. Gündüz, a.g.m., s. 100.

⁸⁹ Ahmet Cahid Haksever, "Çorum'da Nakşbendîliğin Tarihi Süreci ve Temsilcileri" 7/132 (2008), s. 62.

⁹⁰ Ali Ali b. Hüseyin es-Safi, Reşahât Aynu'l-Hayât (İstanbul, 1291), s. 32.

⁹¹ Johan G. J. ter Haar, Nakşbendiyye'de Manevî Rehberliğin Önemi (Ankara, 2002), s. 385-386.

⁹² Haksever, a.g.m., s. 63.

buhranlı gelişmeler, devlet yöneticileriyle Nakşbendî temsilcilerini daha da yakınlaştırmıştır. Nakşbendîlik, Osmanlı'da yönetim düzeyinde de etkili olmuştur. Timurlular'da olduğu gibi Osmanlılar'da da Nakşbendîliğin yönetim tarafından benimsenip, desteklenmesinde ve bu denli yaygınlaşmasında Ehl-i sünnete sınımsız bağlılık önemli bir etmendir.⁹³

Nakşbendîliğin, Osmanlı Devleti'yle olumlu ilişkileri açısından düşünüldüğünde Tarikat-ın en önemli temsilcileri Ubeydullah Ahrâr'ın halifelerinden Abdullah-ı İlâhî (ö. 896/1490-1) ve Ahmed-i Buhârî (ö. 922/1516)'dir. Bu iki önemli mutasavvıf vesilesiyle İstanbul, Bursa, Rumeli ve Doğu Anadolu'da birçok tekke açılmıştır.⁹⁴

Ahmed Şirânî Efendi Nakşbendî Tarikat-ı'nın Hâlidîyye koluna bağlıdır. Şeyhi Mustafa Hâkî Efendi'dir.⁹⁵ Şeyhi vefat ettiği zaman İ'tisam dergisinde "Bir İnsan-ı Kâmilin Dünyadan Seferi" adlı yazısıyla üzüntüsünü dile getirmiştir. Ayrıca buradaki yazısında şeyhini 'nadiratul vücud'(varlığı az görülen) olarak takdim etmiştir.⁹⁶

Mustafa Hâkî Efendi 1855 yılında Tokat'ın Soğukpınar Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir.⁹⁷ Babası Tokat'ın tanınmış, ileri gelen âlimlerinden Abdullah Efendi'dir. Seyyid soyundandır. Dedelerinin soy ağacının Trablusgarp'tan Abdusselâm b. Meşîş vesilesiyle Hz. Hüseyin Efendimiz'e (r.a) kadar ulaştığı bilinmektedir.⁹⁸ Mustafa Hâkî Efendi, Osmanlı'nın son şeyhülislâmlarından Mustafa Sabri Efendi'nin anne tarafından yeğenidir. Küçük yaşlarda hâfızlığını bitirdikten sonra ilim tahsiline Tokat'ta başlamış ve çeşitli âlimlerden ilim tahsil etmiştir. Onun sahip olduğu güzel sesiyle Kur'an-ı Kerim okuması ve dinleyenlere sürur vermesi hasebiyle şahsına müstear adıyla "Melek Hâfız" denilmiştir. İlerleyen zamanlarda Çorum'da oturan Şiranlı Mustafa Efendi 'yi ziyaret ederek ona bağlanmıştır.⁹⁹ Mürşidinin feyz ve bereketinden yararlanırken aynı zamanda burada akli ve nakli ilimlerden de dersler almıştır. Yirmili yaşlarında hem akli nakli hem de mânevî ilimlerden icâzet almayı hak etmiştir. Kendisinde zuhur eden bir takım tasavvufî hâlleri Şiranlı Mustafa Efendi 'ye bildirince o Hâkî Efendi 'ye hitap ederek şu şekilde buyurmuştur: "Size nasıl zuhurât olursa öyle davranınız. Elde ettiğiniz manevi konumunuz benden ileri ve bâtınızdaki şahsımdan daha güçlü olup bulunduğunuz devrin müceddidi olursunuz. Şahsınız sâliklere rahatlıkla yol gösterirsiniz. Biz tüm görevlerimizi ve bâtınımızı size teslim ettik. Tokat'a gidip tâliblere seyr-i sülûk yaptırınız

⁹³ Kasım Kufralı, "Molla İlâhî ve Kendisinden Sonra Nakşbendî Muhiti" 3/1-2 (1949), 133.

⁹⁴ Kufralı, a.g.m., s. 133.

⁹⁵ Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlimiyeli: Ahmed Şirani Efendi", s. 44. Gündüz, a.g.m., s. 100. Şimşek, a.g.e., s. 13.

⁹⁶ Ahmed Şirani, "Bir İnsan-ı Kâmilin Dünyadan Seferi", İ'tisam 60 (20 Ocak 1920), s. 737.

⁹⁷ Şimşek, Şimşek, a.g.e., s. 13.

⁹⁸ "Tokatlı Seyyid Mustafa Haki Efendi | Hulusi Efendi Vakfı" (Erişim 22 Nisan 2021).

⁹⁹ Haksever, a.g.m., s. 12. Şimşek, Şimşek, a.g.e., s. 13.

ve şahsınıza râbıta yaptırınız.”Mustafa Hâki Efendi Hz. Peygamber (s.a.v)’in sünnet-i seniyyesine erişip bidatlardan¹⁰⁰ geri durmayı tavsiye etmekteydi. Göz önüne alınırsa bu konum doğruluk üzere olmanın lüzumudur. Mustafa Hâki Efendi i’tikadî ve ameli konularda Ehl-i sünnet ulemasına tabi olmak gerektiğini söylemektedir. Bundan ötürü dinde birbirinden ayrı düşme ve düzensizlik doğru bir şey değildir. Mustafa Hâki Efendi’ye bakılırsa İslamiyet birliği, beraberliği ve düzgün yol üzere olmayı bize tavsiye etmektedir.¹⁰¹

Mustafa Hâki Efendi müridlerine¹⁰² ahlâken nasıl olgunlaşaabileceklerini ve nasıl tutum sergilemeleri gerektiğini toprak benzetmesiyle izah eder. Ona göre müslüman temiz toprak gibidir. Her şeytemiz toprağa atılır. Temiz toprağın onuru kırılabilir, üzülebilir ve büyük sıkıntıya uğrayabilir. Fakat ondan hep temiz, güzel ve faydalı şeyler çıkar. Müslüman bir kimsenin insanlara ayırım yapmadan adaletli davranması ve kendisine yapılan kötülöklere karşı toprak gibi olunması öğütlenir.¹⁰³

---

¹⁰⁰ Bidat: İstilah bakımından, dinin aslından olmayan ve şer’i delillere isnat etmeden sünnete aykırı olarak icad edilen şeylerdir. Başka bir ifadeyle; Hz.Muhammed’in sünnetine, Kur’an’ın sarıh hükümlerine ashab, tabiin ve müçtehitlerin genel görüşlerine tamamen aykırı olarak ortaya çıkan hal, davranış ve işler demektir.İsmail Karagöz, DİB Yayınları (Ankara, 2015), “Dini Kavramlar Sözlüğü”, s. 72.

¹⁰¹ “Tokatlı Seyyid Mustafa Haki Efendi | Hulusi Efendi Vakfi”.

¹⁰² Mürid: Kendisi için Allah’ın irade ettiğinden başka bir şey istemeyen, Allah’ın iradesi karşısında kendi iradesini hiçe sayan; tarikate giren ve şeyhe bağlanan. Karagöz, “Dini Kavramlar Sözlüğü”, s. 500.

¹⁰³ “Tokatlı Seyyid Mustafa Haki Efendi | Hulusi Efendi Vakfi”.

2. AHMED ŞİRÂNÎ'NİN BASIN HAYATI

Türk kültür hayatında II. Meşrutiyet dönemi bir hayli farklı özelliklere sahiptir. Bu dönem Türk düşünce ve devlet tarihi bakımından da oldukça önemlidir. Özgürlük ortamının vermiş olduğu psikoloji ile farklı görüşler ve düşünceler matbuat hayatında ortaya çıkmıştır. Bu dönemde önde gelen kanaat önderleride bu matbu hayatın içine girerek kendi fikir ve düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Bunların içinde en önemli simalardan biri de Ahmed Şirânî Efendi'dir. Çünkü bu döneme damgasını vurmaya başarmış ve günümüze ışık tutmuş bir şahsiyettir. Şimdi Şirânî Efendi'nin bu yazıları hakkında bilgi verelim.¹⁰⁴

2.1. Ahmed Şirânî'nin Çıkarıldığı Dergi "Medrese İ'tikadları"

Medrese İ'tikadları, Ahmed Şirânî'nin başyazarlığında 1913 yılında yayın hayatına başlamıştır. Aynı zamanda derginin sahibi de kendisidir. Kurşunlu Medresesi tarafından on yedi sayı olarak yayımlanarak 26 Eylül 1913'te kapanmıştır. Yayın hayatına son verilmesinin gerekçesi, medrese ıslahatçıları ve medreseyi eleştirmek yüzünden gerçekleşmiştir. Kurumsal bir yayın organı olan derginin büyük çoğunluğu medreseye intisap etmiş kişilerden oluşan bir yazı kadrosuydu. Bu nedenle 'medreselilerin dergisidir' diye adlandırmayı doğru kabul edebiliriz. Kuruluş gayesi İctihad dergisinin medrese ve medreselilerin aleyhine yaptıkları eleştirilere cevap vermek olarak belirtilmiştir.¹⁰⁵

Medrese İ'tikadları'nın yayımlandığı II. Meşrutiyet döneminin en belirgin özelliklerinden birisi, basın hayatındaki çeşitlilik ve renkliliktir. Meclisin yeniden toplanmaya başlandığı 23-24 Temmuz 1908'den 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne kadar olan süre veya 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'nun duyurulduğu ya da saltanatın ortadan kaldırıldığı 1-2 Kasım 1922 tarihine kadarki döneme de II. Meşrutiyet denmektedir.¹⁰⁶ Meşrutiyet döneminde bireyler ve kurumlar fikirlerinin önemsenmesi, isteklerinin gerçekleşebilmesi için yazılı ürünlere önem vermişlerdir. Bu dönemde gerek kurumlar gerekse bireyler seslerini duyurabilmek ve istediklerini gerçekleştirebilmek için yazılı eserlere fazlalıkla değer vermişlerdir. Dönemin süreli yayınları kişilerin, cemiyetlerin ve toplumun içinde bulunduğu koşullar hakkında bilgi

¹⁰⁴ Gündüz, a.g.m., s. 98.

¹⁰⁵ Ahmed Şirani, "Medrese İ'tikadları - İDP - İslamcı Dergiler Projesi", Medrese İ'tikadları (1913).

¹⁰⁶ M.Şükrü Hanioglu, "Abdullah Cevdet (1869-1932)", TDV İslâm Ansiklopedisi, 1988, 1, s. 388-393.

vermesi bakımından önemli görülmektedir. Dönemin özgün dergilerinden biride Medrese İ'tikadları'dır. Ahmed Şirânî'nin on sekiz sayı çıkardığı dergi, medreseleri¹⁰⁷ hem eleştirmesi hem de haklı olduğu konularda desteklemesi yönü ile dönemin diğer pek çok yayımlarından ayrılmaktadır. Dergi kısa süre yayımlanmıştır. Medreselilerin sözcüsü olmuş ve medreselere yapılan eleştirilere cevaplar vermiştir. Medrese İ'tikadları, bağlı bulunduğu kuruma karşı hem savunmacı, hem de eleştirel davranması yönü ile nesnel yayıncılığın özgün örneklerinden biri olmuştur. Bu yazıda Medrese İ'tikadları biçim ve içerik açısından incelenmekte, derginin yazı ve yazarları tam künyeleri ile birlikte verilmektedir.¹⁰⁸

2.1.1. Medrese İ'tikadları Dergisinin Çıkarılma Amacı

Ahmed Şirânî bu dergiyi neden çıkardığını ilk yazısında şöyle anlatmıştır: “İslâh-ı medârise ve tensik-i tedrisâta bir mecrâ açmak üzere Medrese İ'tikadları'nı yayımlamaya başladık. [Medrese İ'tikadları] İtikâdi, âmeli, mesâil-i dîniyeden ahlâkiyât, içtimâiyât-ı İslâmiye'den ahkâm-ı İslâmiye'nin hükümet-i teşri'yesinden, İslâmiyet'in san'at, ticaret ve ameli hakkında esaslardan usûl-i münazaraya muvafık olmak ve tatlı lisan, nezih kalemden çıkmış bulunmak şartıyla mübahâsât-ı ilmiye ve fenniyyeden hissedâr olacaktır.”¹⁰⁹ Buradan da anlaşıldığı gibi dergi, medrese ıslâhı ve eğitim düzenlemelerinde bir tutum oluşturmak ve yetkililere farklı fikirler sunmak amacıyla çıkarılmaya başlanmıştır. İkinci cümlede ise derginin hangi konularda yayın yapacağı açıklanmaktadır. Buna göre Medrese İ'tikadları, inanç, dinî hayat, ahlâk, İslâmî sosyal hayat, İslâmî hükümlerin uygulanması, İslâmiyet'in sanat, ticaret ve çalışma şartları gibi hususlarında, tartışma koşullarına uygun olmak şartı ile saf ve temiz kalemlerden çıkan, ilmî ve fennî konulardan bahsedecektir. Her ne kadar burada açık olarak belirtilmese de derginin ilerleyen sayılarında Medrese İ'tikadları'nın özellikle İctihad mecmuasının medreselere karşı artan eleştirilerine cevap vermek amacıyla çıkarılmaya başladığı haber verilmektedir. Şirânî, “Allah (c.c) her devirde bir batıl bir de o batılı batıl ilan edecek bir hak gönderir. Zamanımızda bu batıl, İctihad gazetesi olmuştur. Medrese İ'tikadları da bunun batıllığını ortaya çıkarmak için meydana çıkmıştır.”¹¹⁰ diyerek çıkma amacı hakkında bilgi vermiştir. Yine İctihad'ın eleştirildiği bir yazıda “Bu dergi İctihad'ın medreseler ve ilmiye sınıfı hakkında yazdıklarına karşı cevaplar üretmek maksadıyla

¹⁰⁷ Medrese: Sözlükte “ders okutulan, eğitim-öğretim görülen yer” anlamına gelen “medrese” kelimesi özel anlamlarıyla, üniversite yerine kullanılan bir tabirdir. Medreselerde öğretim üyeliği yapan hocalara “müdürris” unvanı verilmiştir. Karagöz, “Dini Kavramlar Sözlüğü”, s. 416.

¹⁰⁸ Gündüz, a.g.m., s. 97.

¹⁰⁹ Medrese, “Sebebi Teşebbüs ve Gaye-i Neşr”, Medrese İ'tikadları 1 (19 Mayıs 1913), 1-2.

¹¹⁰ Mustafa Reşid, “Varid bin Varaka”, Medrese İ'tikadları 4 (09 Haziran 1913), s. 32.

kurulmuştur.”¹¹¹ denilmektedir. Birçok yazıda İctihad mecmuası hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur. Yirminin üzerinde yazıda İctihad yazarlarına eleştiriler yapılmış, onların batıl görüşleri kanıtlanarak yalanlanmıştır.¹¹²

2.1.2. Medrese İ'tikadları Dergisinin, Meşrutiyet Dönemi Matbuat Hayatı ve Medreseleri Açısından Önemi

Medrese İ'tikadları Dergisinin kurucusu ve başyazarı olan Ahmed Şirânî Efendi 6 Mayıs 1329'da çıkarmaya başladığı dergiyi on sekiz sayı yayınlayabilmiştir. Olasıdır ki, Meşihat makamı ve medrese ıslahı için görevlendirilen encümen hakkında yaptığı ağır eleştiriler yüzünden 26 Eylül 1913'te Medrese İ'tikadları dergisini kapatmak durumunda kalmıştır.¹¹³ Bu kapatma kararından yaklaşık iki buçuk ay sonra Ahmed Şirânî, 20 Kasım 1913'te ayrıcalık elde etmiş ve sorumlu müdürlüğünü Hüseyin Şemi'nin yaptığı Hayrül-Kelâm isminde daha düzenli ve uyumlu sayılabilecek bir dergi çıkarmaya başlamıştır. Derginin başyazarı Şirânî'dir. Bu dergiyi de otuz sekiz sayı çıkarmıştır. Kısmen Medrese İ'tikadları'nın paralelinde yayın yapan dergi, karşı çıkanlarına karşı tartışmaya girmemeye çalıştıysa da, ilerleyen sayılarında özellikle İctihad yazarlarından Abdullah Cevdet ve Kılıçzade'ye karşı yönelttiği şiddetli eleştiriler yüzünden tepki toplamıştır.¹¹⁴ Ahmed Şirânî'nin tutuklanmasıyla derginin kapanması arasında kısa bir süre geçmiştir. Şirânî, hapis hayatından kurtulduktan sonra, dergicilik hayatına tekrar devam etmiştir. İ'tisam dergisini 30 Teşrin-i Sani 1335/1919 tarihinde yayımlamaya başlamıştır. Dergi 8 Nisan 1336/1920 tarihine kadar yetmiş bir sayı çıkmıştır.¹¹⁵

2.1.3. Medrese İ'tikadları Dergisinin Özellikleri

II. Meşrutiyet dönemi Türk kültür hayatında oldukça farklı bir özelliğe sahiptir. Bu özelliğe öncelikle anlam ve önem veren dönemin basın hayatıdır. Özgürlük ortamının psikolojisi ile farklı görüşler ve düşünceler basılı hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu renkli basın hayatı içinde bir ya da birkaç sayı çıkararak, kütüphanelere bile giremeyen onlarca dergi ve gazeteden söz edilmektedir. İşte bu ortamda yayın hayatını sürdürmüş olan Medrese İ'tikadları, benzerlerinden belirgin özelliklerle ayrılmaktadır. Bu yayın organının en önemli özelliklerinden biride derginin belli yasası, düzeni ve ilkesi olmasıdır. Derginin geneli medrese intisaplılarından oluşan bir yazı kadrosuna sahip

¹¹¹ Medrese, “İhtar ve Tevbih”, Medrese İ'tikadları 16 (12 Eylül 1913), s. 125-126.

¹¹² Gündüz, a.g.m., s. 103.

¹¹³ Ahmed Şirani, “Gazetemizin Sene-i Devriyesi ve İbretlerle Dolu Bir Tarihçe”, Hayrül Kalam 1/25 (07 Mayıs 1914), s. 193.

¹¹⁴ M. Ekrem, “İctihad Muharrirlerine İlan-ı Neferat”, Hayrül Kalam 1/19 (26 Mart 1914), s. 150-151.

¹¹⁵ Gündüz, a.g.m., s. 100.

olmasından dolayı bu haliyle ‘medreselilerin dergisidir’, denilebilir. Yayınlanmaya başlama gerekçesi, medrese ve medreselilere özellikle İctihad mecmuası yazarları tarafından manevi değerlere yöneltilen seviyesizce ve haksızca eleştirilere yanıt vermek olarak belirtilmiştir. Bu haliyle çıkış gerekçesi tepkisel bir özellik arz etmektedir. Bu amacını da büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Ancak bu tepkisellik sadece İctihad yazarlarına karşı değildir. Aynı zamanda kendi kendilerini de eleştiren bir otokontrol¹¹⁶ mekanizması olarak başkalarına karşı üstün duruma gelip seçkinleşmektedirler. İlginçtir ki, derginin kapatılma nedeni, medrese ıslahatçılarını ve medreseyi eleştirmek yüzünden olmuştur.¹¹⁷

Medrese İ’tikadları büyük ölçüde Ahmed Şirânî’nin azmi ve gayretleri ile çıkabilmiştir. Dergi onun adı ve mizacı ile özdeşleşmiştir. Derginin bel kemiğini Şirânî oluşturmaktadır. O, derginin yazar kadrosundan alındığında dergi büyük ölçüde anlam ve önemini kaybeder. Hakkında bu güne kadar derinlemesine bir monografi¹¹⁸ yapılmamış olan Şirânî hakkında çalışma yaparak bu önemli şahsiyeti size tanıtmaya çalışacağız.¹¹⁹

2.1.4. Medrese İ’tikadları Dergisinde Bahsedilen Başlıca Konular

Derginin temel konusu medreselerdir. Yayımlanan farklı başlık ve konulardaki yazıların çoğunda medreselerin içinde bulunduğu koşullar, düzeltme, yenileme çalışmaları ve sorunlar ele alınmıştır. Bunların birçoğunda medreselere yapılan eleştirilere cevaplar verilmiştir. Bunun dışında dönemin toplumsal, siyasî ve kültürel hayatına ışık tutacak konular da dergide işlenmiştir. Toplumun içinde bulunduğu sosyal meseleler, dinin toplum için önemi, dönemin kamuoyunu meşgul eden meseleler, siyaset, iktisat, kadınların toplum içindeki konumları, Meşrutiyet’ten sonra farklı alanlarda yapılmaya çalışılan düzeltme ve iyileştirme çalışmaları, cehâlet, hurafeler, meslek-i ilmiyelerin çalışması, yazıların temel konusunu oluşturmuştur.¹²⁰

Toplumun ve devletin neden geri kaldığı konusunda birçok fikir ileri sürülmüştür. Doğal olarak en önemli sebeplerden biri olarak medreselerin geri kalmasının diğer alanları da etkilemiş olması düşünülmüştür. Gerilemenin temel sebepleri konusunda dönemin yaygın görüşü Medrese İ’tikadları’nda da birçok defa tekrar edilmiştir. Buna göre gerilemenin temel sebebi, asla Batılıların ve onların içerideki uzantılarının iddia ettikleri gibi din değildir. Gerilemenin ana sebebi olsa olsa dini el’an yaşayanlar, yani müslümanlardır. Hafız Hüseyin’in şu ifadeleri diğer birçok yazar tarafından da dile

¹¹⁶ Otokontrol: Öz denetim, Şükrü Haluk Akalın, Türkçe Sözlük (Ankara: TDK yayınları, 2015), s. 72.

¹¹⁷ Gündüz, a.g.m., s. 98-99.

¹¹⁸ Monografi: Bilimsel alanlarda özel bir konu veya sorun üzerine yazılan inceleme, Akalın, Türkçe Sözlük, s. 1695.

¹¹⁹ Gündüz, a.g.m., s. 47-131.

¹²⁰ Gündüz, a.g.m., s. 103-104.

getirilmiştir: “Hey’et-i İslâmiye’nin inkıraz ve mahvını mucib her felakete muhâlif ve munâkız olmak İman ve İslâm’dır. İslâm sadece umûr uhreviyet değil, umûr-ı muâmelât ve ihtiyacât-ı dünyevîye hakkında dahi nef’i İslâmiyeye muvafik icrâ-yı ahkâm eyler.”¹²¹

”Dergi yazarlarının ortak düşüncelerine göre, İslâm toplumlarının ve devletlerinin başına gelen içinden çıkılması güç durumların sebepleri, İslâm’ı hakkıyla yaşayamamış olmaları ya da zamanla gerçek İslâm’dan yüz çevirmiş olmalarıdır. Dergi yazarlarına göre, İslâm dini, dünyada en büyük ve en önemli şey olarak ilmi görmektedir. Avrupalıların “İslâm ilme karşıdır” şeklindeki anlatımlarının sebebi ya müslümanların bilgisizliklerinden ya da, onların düşmanlıklarından meydana gelmektedir. Bunun sebebi İslâm değildir. Suç bütünüyle onu kötü yaşayanlardadır. İnsan hayatının maddî ve manevî cepheleri olduğu için, İslâm ilme bu kadar önem vermiştir.¹²² İlk İslâm devletlerinin halkları ve hükümdarları, adâlete, ilme ve marifete susamış idiler. Buunsurlara çok önem vermekte olduklarından yükseldiler. Bunlara aykırı hareket etmeye başlayınca onlar için kara sayfalar açılmaya başladı. Amacımız medreselerin ve halkımızın içinde bulunduğu kötü durumun gözden geçirilmesini sağlayıp daha iyi duruma getirilmesine çalışmaktır. Osmanlılar medreselere çok önem vermişlerdir. Ama şimdi medreseler kendisinden isteneni verememektedir. İçine düşmüş olduğumuz bu kötü durumdan, tembellikten, kurtulmak için buralarda gerçek iyileştirme ve düzeltme çalışmaları yapılmalıdır.”¹²³

Dergide, geri kalmaktan ve içinde bulunulan bunalımdan kurtulmak için, farklı görüş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Bu öneriler, dönemin diğer aydınlarının ileri sürdükleri ile büyük oranda benzerlik göstermektedir. Dergide toplumsal gerilemenin önüne geçmek için öncelikle medreselerdeki eğitim sisteminin günün şartlarına uygun bir şekilde düzenlenmesi, halkın dini hakkıyla yaşaması, bilgisizlikten kurtulma, dine sonradan giren uydurma şeylerin dinden temizlenmesi, dinin toplumda işe yarar uygun hale gelmesi gerekmektedir. Özellikle bilgisizliğin insanlar ve toplumlar için ne kadar büyük bir tehlike olduğu, hangi zararları getirdiği üzerinde durulmuştur. Toplum olarak neden bu kadar bilgisizliğin esiri olduğu konusu da sorgulanmıştır: “Bu toplumda bilgisiz olan sadece halkın eğitim seviyesi az olan alt kesimi değildir, ulemâdan sayılan birçok kimse de bilgisizdir.”¹²⁴

Öneriler arasında toplumsal ahlâkın düzeltilmesi de başta gelmektedir: “Çare-i halâsımızın yegâne esbâbı ahlâkımızı düzeltmekte yatmaktadır. Bu da ancak din ile mümkündür. Din gerilemeye engeldir gibi saçma sapan görüşler ileri süren bazı kavimler

¹²¹ Demirhisarlı Hafız Hüseyin, “İslamiyet’i Yanlış Telakki Etmeyelim”, Medrese İtikadları 2 (26 Mayıs 1913), s. 10.

¹²² Medrese, “İsa Fikri Feyz-i İlmdir”, Medrese İtikadları 5 (03 Haziran 1329), s. 35-36.

¹²³ Gündüz, a.g.m., s. 104.

¹²⁴ Hafız Mustafâ, “Cehlîm Lazım-ı Gayr-i Mufarıkı”, Medrese İtikadları 8 (12 Temmuz 1913), s. 65.

zaman içinde dinsizlik belasına yakalanmış olmaları karşısında yanlış yaptıklarını anlamışlardır.”¹²⁵ Ahlâkın düzeltilmesinden sonra, maneviyâta önem vermek de önemli görülmüştür. Bir medrese talebesine göre, “En büyük noksanımız terbiye-i ahlâkiyeden mahrum oluşumuzdur.” Maneviyat konusunda medreseler öncelikli olarak görülmektedir. “Beşeriyet sadece maddiyattan ibaret değildir. Mânevi ciheti de vardır. Başarının babası maddiyat ise, anası da mâneviyattır. Her şey dua ile biter diyen softalar yoktur. Medreseliler hem dua ederler hem de çalışırlar. İctihad’ın bu konuda yaptığı eleştiriler yersiz ve haksızdır.”¹²⁶ Medrese İ’tikadları’nın bütün sayılarında yer alan ‘İlmihal Dersleri’ başlıklı yazılardahalka temel dinî bilgiler verilmek istenmiştir. Burada Ehl-i sünnet inanç esasları¹²⁷ doğrultusunda bilgiler verileceği bildirilmiştir. Konuya öncelikle Allah’ın (c.c) zâti ve subûti sıfatlarının açıklanması ile başlanmıştır. Sonra da peygamberler ile ilgili bilgilere başlanmıştır.¹²⁸

2.1.5. Medrese İ’tikadları Dergisi Üzerine Biçimsel İnceleme

Medrese İ’tikadları dergisinde kırk ayrı yazarın imzası bulunmaktadır. Dergide toplam yüz beş yazı yer almıştır ve hepsi imzalıdır. Bu imzalar içine ‘Medrese’ ve ‘Hoca’da dâhildir. Büyük olasılıkla bu imzalar Ahmed Şirânî’ye aittir. II. Meşrutiyet dönemi basınında dikkat çeken özelliklerden birisi, dergilerde kendi adının yerine kullanılan takma adlara fazlaca yer verilmesidir. Medrese İ’tikadları dergisi yazarları ve yazı sayıları büyük ölçüde Ahmed Şirânî’nin denetimi altında yazılarak devam etmiştir. Bunu yazı sayılarından da anlamak mümkündür. Yayımlanan yazılar içinde en fazla yazı ona aittir. ‘Medrese’ ve ‘Hoca’ imzalarının da onun tarafından kaleme alındığı düşünüldüğünde toplam yazıların yarıya yakını o kaleme almıştır. Ancak ‘Medrese’ ve ‘Hoca’ imzaları ile yazılanlar sosyal, kültürel ve ilmî içerik bakımından oldukça basit kabul edilebilecek yazılardır.¹²⁹

Medrese İ’tikadları’nın dili dönemin diğer dergilerinde olduğu gibi, yalınlaşma eğilimindedir. Bazı yazılar dışında oldukça anlaşılır bir dil ve anlatma biçimi kullanılmıştır. Derginin dili hakkında Şirânî, dinî ve toplumsal sorunların, talebelerin ve anne babaların anlayacağı bir dil ile yazılacağını duyurmakta ve bu konuda okuyuculardan destek istenmektedir.¹³⁰

¹²⁵ Mustafa Naim, “Din”, Medrese İ’tikadları 9 (19 Temmuz 1913), s. 69.

¹²⁶ Ahmed Şirani, “İctihad Refikimize İkinci Sözlerim”, Medrese İ’tikadları 2 (26 Mayıs 1913), s. 14-15.

¹²⁷ Müslimzade, “İzahü’l-Mesail”, Medrese İ’tikadları 16 (ts.), s. 127.

¹²⁸ Gündüz, a.g.m., s. 106.

¹²⁹ Gündüz, a.g.m., s. 102.

¹³⁰ Ahmed Şirani, “İlk Sözlerim”, Medrese İ’tikadları 1 (19 Mayıs 1913), s. 8.

2.1.6. Medrese İ'tikadları Dergisinin Medreselere Yönelik Bakış Açısı

2.1.6.1. Medreselere Yönelik Eleştirileri ve Müdafaaları

Derginin basın tarihi ve II. Meşrutiyet basını açısından en önemli yönünü medreselere karşı aldığı tavır oluşturmaktadır. Çünkü medreselere karşı hem ağır eleştiriler hem de dışardan yapılan eleştirilere karşı en temel samimi savunmalar yapılmıştır. Dergi yazarlarına göre medreseler önemli eğitim yeri ve kuruluşlardır. Bu önemini tarihi, geleneksel ve toplumsal konumundan almaktadır.¹³¹

Onlara göre, “medreseler tam manasıyla Osmanlılığın tam içine işlemiş özgün bir kurumdur. Bu özgün kurumun dışında bir başkası bugüne kadar oluşmamıştır. Osmanlı toplumunun rengine en iyi uyum sağlayan eğitim kurumu medreselerdir.”¹³² Üstelik toplumun büyük kesimi medreseleri benimsemiştir. Halkın gözünde medrese sözünü duyan herkeste olumlu bir görüş oluşmaktadır. Buna karşın içimizden ve dışımızdan medreseleri halk nazarında kötü göstermeye, küçük düşürmeye çalışanlar vardır. Onlara fırsat verilmemelidir. Özellikle Ehl-i sünnete ait noktaları zayıflatıp kendi gizli, kötü isteklerini gerçekleştirmeye çalışanlar bulunmaktadır. Bu hareketin başını da İctihad yazarları çekmektedir. Bunlara kesinlikle hiçbir şekilde izin verilmemelidir.¹³³ Özellikle Tanzimat'tan sonra mektep-medrese arasında ikicilik çıkarılmıştır. Medreselerin amacı, selâmet-i din ve vatandır. Sufta, şakird, talebe, hepsi elfâz-ı müterâdîfedendir. Hepsi ‘taleb-i ilm’ demektir. Bu milletin gelişmesi için medreseler büyük vazifeler üstlenmişlerdir. Çok büyük işler başarmış, büyük insanlar yetiştirmiştir. Ama son zamanlarda medreselere gerekli ilgi ve samimiyet gösterilmediği için geri kalmıştır. Bunun yerine mektepler medreselerin yerine ön plana çıkmaya başlamıştır. Ancak onlar da geliştirilememiştir. Kuruldukları zamandaki gibi kalmışlar, çağın gereksinimlerine cevap verememişlerdir. Mektepler de medreseler gibi önemli düzenlemelere ve yenilenmeye muhtaçtırlar. Medreselerde ve mekteplerde uygulamadan yoksun öğretilen ilimler işe yaramamaktadır.¹³⁴

Medreselerin eğitim topluluğu ve toplum içindeki önemi bu şekilde belirtildikten sonra bu kurumun hangi yönlerden geri kaldığına yönelik eleştiriler getirilmiştir. Medreseler birçok bakımdan çağın gerisindedir. Örneğin, medreselerde söylenen bir söz vardır: “Hocanın eskisi, kitabın yenisi makbuldür. Hoca eski olmalı ama ilimde değil tecrübede. Ne garib ve acâib bir şeydir ki bugün birçok medreseli bundan üç beş asır öncesinin hayat tarzı gibi yaşamak istiyor. Allah'ın (c.c) insanlara verdiği yeni

¹³¹ Gündüz, a.g.m., s. 107.

¹³² Mehmet Zeki, “Osmanlılıkta Din ve Medreseliler”, Medrese İ'tikadları 4 (09 Haziran 1913), s. 25-26.

¹³³ Ömer Fevzi, “Medrese İ'tikadları”, Medrese İ'tikadları 12 (09 Ağustos 1913), s. 98.

¹³⁴ Demirhisarlı Hafız Hüseyin, “Medrese - Mektep”, Medrese İ'tikadları 3 (ts.), s. 19.

nimetlerden yararlanılmıyor. Medreselerin şu anda kimseye faydası yok, kimseye yararı dokunmuyor. Medreselerde verilenler neyin icâzeti acaba! Bir hocanın her şeyi öğretmeye kalkması büyük düş kırıklığıdır.”¹³⁵ Bu durumda öyle görülüyor ki şimdiki medreselerin durumu hiç de iyi değildir. Bunun için hiç gecikmeden bir şeyler yapmak gereklidir. Medreselerin geniş ölçüde, ayrıntılı bir düzenlemeye ve yeniliğe ihtiyaçları vardır. Bu gerçekleştirilmediği takdirde ilimde bir gelişme ve başarı olmayacaktır. Başımıza gelecek, altından kalkılamayacak büyük güçlüklerin sebeplerini buralarda aramak doğru olur. Önem vermeme ve kayıtsızlık en önemli gerileme sebepleridir. Millet-i akvâmın terakkiyâtına bîgane ve kayıtsız kalmak marazı yüzünden gerilediğimize şüphe yoktur.¹³⁶ Bu durum karşısında medreselerin değişime ayak uydurmaktan başka çaresinin olmadığını söyleyen Ömer Fevzi, “Dünya hızla değişmektedir. Ancak değişen şeyler var, değişmeyen şeyler var. Diğer milletler gökyüzünde, yerin derinliklerinde gezinirlerken biz sallanıyoruz”.¹³⁷ demektedir.

Şirânî, dergi yazarlığının yanında, aynı zamanda şairdir. En önemli şiirlerinden birisi medrese ıslahatları ile ilgili kurulan encümen ve Makâm-ı Meşihat için yazmış olduğu, medreselere mersiyedir. Bu şiirinde ıslah encümenine ağır eleştiriler getirmiştir. “Rehnümâmımız şimdi ‘hâr’lardır, ‘semer’de bağlı kem”¹³⁸ mısraları ile medreselerde ıslah çalışması yapacak olanları ‘merkep’e benzetmiştir. Bu sert eleştirileri yüzünden önce kendisi tutuklanmış, yargılanmış, hapsedilmiş ve sonra da dergisi kapatılmıştır. Ama aynı Şirânî, İctihad yazarlarına karşı medreseleri sonuna kadar savunmakta ve onlara meydan bırakmayacağını, kendi pençeleri altında onların ezilip yok olacağını söylemektedir.¹³⁹

Görünen o ki; medreselerin içinden ve dışından kaynaklanan bütün bu eksiklik, düşkünlük ve yetersizliklere karşın hemen hepsi medreseli olan bu derginin yazarları, kurumlarını savunmaktan da geri kalmamışlardır. Başta İctihad yazarları olmak üzere o dönemde medreseler karşıtlığına yazı yazan bütün yazarlara karşı doğal bir tepki geliştirerek, savunma durumuna geçmişlerdir. İctihad yazarlarından Kılıçzâde Hakkı öncelikle hedef alınanlar arasındadır. Çünkü Abdullah Cevdet’i bile etkileyen, birçok konuda ondan esinlenen, onun yanlış fikirlerinden yola çıkarak insanların zehirlenmesine sebep olan odur. Bu nedenden dolayı medreselerin ve dinsizliğin baş düşmanı olarak Kılıçzâde Hakkı ilan edilmiştir.¹⁴⁰

¹³⁵ A. Atıf, “Fevaid-i İhtisas”, Medrese İtikadları 6/ (23 Haziran 1913), s. 46-47.

¹³⁶ Mehmed Ziyaeddin, “Taşradan Bir Nida yahut Taşra Ailesi Nasıl Düşünüyor?”, Medrese İtikadları 11 (02 Ağustos 1913), s. 86.

¹³⁷ Fevzi, “Medrese İtikadları”, s. 98.

¹³⁸ Ahmed Şirani, “Mersiye-i Medaris”, İ’tisam 68 (17 Mart 1920), s. 864.

¹³⁹ Gündüz, a.g.m., s. 108.

¹⁴⁰ Gündüz, a.g.m., s. 109.

Kılıçzade Hakkı'ya nitelenen diğer bir ağır eleştiride 'kudurmuş bir farmason'¹⁴¹ olduğudur. Ahmed Şirânî, Hakkı'nın... İlan-ı Harb başlıklı kitabı üzerine değerlendirmeler yapmıştır. Sonra ona karşı yazdığı bir yazısında, öncelikle onu kuşatıp, kaçmasını engelleyerek zavallı ve acınacak bir duruma düşürmeyi amaçlamıştır: Şirânî'ye göre, Kılıçzâde Hakkı'nın suftalara i'lan-ı harb etmesi, onun İslâmiyet'e İlan-ı harb etmesidir.¹⁴² Öyleki onun İslâmiyet'e harb ilan eden kitabı, Ermeni yazarlarca bile kabul görmemiştir. Bütün bunlara rağmen Şirânî, fikirlerine karşı çıkanlara aşırıya kaçmamalarını tavsiye ederek doğru yola çağırmaktan ve onlara dostane öğütler yapmaktan geri durmamıştır. Şirânî, İctihad yazarlarına verdiği cevapların halk huzunda çok etkili olduğunu ve çok uzak taşralarda bile kabul gördüğünü anlatmıştır.¹⁴³

Burada dikkat çeken önemli olaylardan biri Kılıçzâde Hakkı'nın Ahmed Şirânî ile alay edercesine davranışta bulunmasıdır. Dergiye "Erenköylü Muhsin" rumuzuyla bazı sorular göndermiştir. Bu sorulardan ilkinde, 'Ehl-i Kur'an'ın ehl-i kitaba kız vermemesi' gereğinin şeri, delilleri istenmiştir.¹⁴⁴ Daha sonra da aklî delillerini istemiştir. Bu suretle Medrese İ'tikadları yazarını tuzağa düşürmeyi planlayan Kılıçzâde Hakkı onlar tarafından şahitler huzurunda karşılıklı tartışmaya davet edilmiştir. Ancak o ortaya çıkmayınca tartışma kesilmiştir.¹⁴⁵

Medrese İ'tikadları'nın yayımlandığı dönemde yayımlanan bir risale medreselileri oldukça kızdırmıştır. Suftalar ve Medreseler¹⁴⁶ unvanlı bir risale, medreseler ve taraftarlarına karşı ağır eleştiriler yöneltmektedir:

"Bize kârbân unvanını bahşediyorsunuz değil mi? Ricâ ederiz, yularlarımızı semerinize bağlamamıza müsaade buyurunuz. Bizi cehâletle tevbih ediyorsunuz, değil mi? Sizin de bizim gibi cehlîni bilir câhillerden olmanızı ihtâr ederiz. Memleketimizde cehâlet var ise, ondan hepimiz mütesâviyen müşterekiz. Mülkümüzde 'atâlet varsa ondan hiçbirimiz diğerimizden geri kalmayız. Muhitimizde rezâlet varsa, onda siz bizden beş-on hatve ileridesiniz. Sizin ve sizin gibilerin mekteb-i irfândan kaç numaralı şehâdetnâmeleri bulunduğunu delâ'iliyle, vesâikiyle biliyoruz. Fakat yazmayı, söylemeyi mevki'imizle terbiyemizle mütenâsib bulmuyoruz. Hususıyla şiddetle muhtaç bulunduğumuz şu sükûnet zamanında öyle çılgınlık göstermeyi millet nâmına cinâyet sayıyoruz."¹⁴⁷

¹⁴¹ Mehmed Âlim, "Üstaz-ı Mümtazım Ahmed Şirani Efendi Hazretlerine", Medrese İ'tikadları 13 (20 Şubat 1919), s. 11.

¹⁴² Medrese, "Harb-i İtikadi'de Çevirme Hareketi", Medrese İ'tikadları 9 (19 Temmuz 1913), s. 67-69.

¹⁴³ Gündüz, a.g.m., s. 110.

¹⁴⁴ Ahmed Şirani, "Erenköy'ünde Muhsin Bey'e", Medrese İ'tikadları, (16 Ağustos 1329), s. 15.

¹⁴⁵ Gündüz, a.g.m., s. 110.

¹⁴⁶ Gündüz, a.g.m., s. 110.

¹⁴⁷ Ahmed Şirani, "Akvamüs's-Seyr Muharriri Yusuf Suad Efendi Hazretlerine", Medrese İ'tikadları 13 (16 Ağustos 1913), s. 105.

Şirânî, bu risalenin yazarını öncelikle ağır bir şekilde bilgisizliği tekeline almakla eleştirmektedir. Sonra da muhatabının yazmış olduğu risalenin dil ve üslup yönünden bile ne kadar rezil bir çalışma olduğunu ilan etmiştir. Ona göre bu risale sadece para kazanmak ve medreselilere çamur atmak için yazılmıştır. Çünkü bunun gibiler bilmektedir ki, toplumda medreseler ve din aleyhine yazılan rezâlât-ı mevkute bazılarınca itibar görmektedir: “Şu halde bu cehâletnâmeysi niçin yazdınız? Şüphesiz para kazanmak için diyeceksiniz. Fakat öyle nâmus ve haysiyet nâmlarına değil, başka vesâitle para kazanabilirsiniz... Son bir söz olmak üzere, sana şunu söyleyeyim ki, gel sana âlimeye’lemu sigâlarını çektireyim de âlim ol; ketebe-yektubu kelimelerini öğreteyim de kâtib ol.”¹⁴⁸

Medreselere karşı savunmaya yönelik yazılar aynı zamanda dini İslâm’a yöneliktir. Bunun için sıklıkla İslâm aleyhine yazılan eserlere de cevaplar verilmeye çalışılmıştır. Bunlardan biri, Yusuf Suâd’ın siyer kitabına yönelik olmuştur. Şirânî, Suad’ın yazdığı bir kitabı değişik yönlerden değerlendirmiştir. Öncelikle eserin dil ve usulusonra da, fikirlerin tutarlılığı yeterli ve amaca hizmet eder nitelikte bulunmamıştır. Kılıçzâde Hakkı gibi, bu eser sahibinin de sabit kanaat ve görüşlere sahip olduğu söylenmiştir. “Bugün İslâm aleyhinde konuşanlar fen kelimesini kullanıyorlar. Ama sadece kelime olarak kullanıyorlar. Dolayısıyla bunlar fennin ne olduğunu da asla bilmiyorlar” şeklinde eleştiriler getirilmiştir. Ayrıca burada medreseleri gericilikle suçlayanların asıl kendilerinin gerici olduğu vurgulanmıştır. Onların bu gerici fikirlerinden de toplum hiçbir şey kazanmayacaktır.¹⁴⁹

2.1.6.2. Medresede Öğretim Yöntemleri ve Okutulan Kitaplara Yönelik Eleştiriler

Medreselere yöneltilen önemli eleştirilerden biri de, eğitim öğretim usulleri, okutulan kitaplar ve öğretim elemanlarına yönelik olmuştur. Bu konuda medrese eleştirmenleri gözünü budaktan esirgemez bir tavırla görüşlerini ortaya koymuşlardır. Birçok eleştirmene göre, medreselerdeki hem öğretim yöntemleri, hem de okutulan kitaplar yüzyıllar öncesine aittir. Bu dönemin ihtiyaçlarına asla cevap verememektedir. Bu kitaplardan ve yöntemlerden fayda ummak, ölmüş müelliflerden maddî yarar beklemek gibi boş bir ümittir. Bu sorun derginin ilk sayısında şöyle dile getirilmiştir: “Okutulmakta olan kitaplar çoğunlukla üç yüz, beş yüz sene önce yazılmış kitaplardır. Bunlardan bugün için fayda beklemek müellifi mağfurlarından maddî fayda beklemek

¹⁴⁸ Ahmed Şirani, “Sen Yazdın Ben de Yazacağım - Sufiler ve Medreseler Muharririne”, Medrese İtikadları 5 (16 Haziran 1913), s. 39.

¹⁴⁹ Ahmed Şirani, “Akvamüs’s-Seyr Muharriri Yusuf Suad Efendi Hazretlerine”, Medrese İtikadları 13 (16 Ağustos 1913), s. 105.

türünden meydana gelmesi olanaksız bir dilek addolunur. Bu kitaplar derlendikleri asırlar için ihtimal ki en önemli birer kıymetli eserlerdir. Ancakbu gün için bir fayda meydana getiremez. Bu kitaplar okundukça ne türlü bir öğretim sistemi takip olunursa olunsun büyük bir netice meydana gelmez.¹⁵⁰”

Eğitim sistemindeki sorunun giderilmesi için Avrupa’da yazılmış kitapların bir an önce getirilmesi ve istifade edilmesi gereklidir. Avrupa’dan “kitap celbinden maksat, buradan getirilecek kitapların tarz-ı tertibinden ve te’lifatından istifade etmektir.¹⁵¹ Medreselerle birlikte Osmanlı matbuatında yazılan kitapların büyük çoğunluğu: “te’min-i istifade için değil ihfâ-yı mâl ve ibrâz-ı kemâl azmiyle yazılmıştır.¹⁵² Bu sebepten dolayı okunan kitapların çoğu toplumun gelişmesine katkı sağlayamaz. Yeniden kitaplar yazılamayacağına göre kestirme yol, Avrupalıların yazmış oldukları kitapları yöntem açısından alıp uygulamaya geçirmektir. Çünkü Avrupalılar usul bakımından epeyce ileri seviyededirler.¹⁵³

Medreselere yöneltilen eleştirilerden biri de, öğretimindeki kuralsızlıklar ve bozukluklardır. Atıf’a göre¹⁵⁴, bütün medenî ülkelerde şöyle bir usul vardır: Önce talebe derse hazırlanır, sonra da hocaları tarafından onlara dersleri verilir. Oysa medreselerde bu sistemin tam tersi bir uygulama vardır. Medrese dersiamları, cami hocaları ve vaizleri gibi davranmaktadırlar. Kime, nasıl, hangi seviyede ve hangi dersleri vereceklerini iyi bilmemektedirler. Onun için medreseler başarılı olamamaktadır. Talebelerin bazıları bazı dersleri ya hiç okumuyorlar ya da okudukları halde hiçbir şey anlamadan devam ediyorlar. Yıllarca bu uygulama devam ediyor. Bu programsızlık ve düzensizlik medreseler lehine önemli ve büyük kararlar almayı gerektirmektedir. Uzun yıllar Arapça okutulmasına rağmen medrese talebeleri doğru dürüst Arapça öğrenemiyorlar, Kur’an’ı bile anlayamıyorlar.¹⁵⁵

2.1.6.3. Medreselerin Islah Edilmesine Yönelik Görüşler

Medreselerin yetersiz yönleri uzun uzadıya anlatıldıktan sonra, bu kurumlarda mutlak olarak köklü değişiklikler yapılması istenmiştir. Bu düzenlemelerin nasıl yapılacağıyla ilgili farklı görüşler vardır. Ama Medrese İ’tikadları yazarlarının ortak görüşlerinden birisi, eğer medreselerde çağın gerçeklerine ve gerekliliklerine uygun bir yenilik çalışması yapılırsa diğer birçok bozukluk da düzelecektir. Çünkü medreseler

¹⁵⁰ A. Atıf, “Sebilürreşad Ceridesinde Münderic Talebe Mektupları Dolayısıyla”, Medrese İ’tikadları 1 (19 Mayıs 1913), s. 4.

¹⁵¹ A. Atıf, “İhvan-ı Kirama”, Medrese İ’tikadları 2 (26 Mayıs 1913), s. 17.

¹⁵² A. Atıf, “Telif-i Asar”, Medrese İ’tikadları 4 (09 Haziran 1913), s. 28-29.

¹⁵³ Gündüz, a.g.m., s. 109.

¹⁵⁴ A. Atıf, “Tedrisat’ta Âdem-i İntizam”, Medrese İ’tikadları 8 (12 Temmuz 1913), s. 61.

¹⁵⁵ Gündüz, a.g.m., s. 109.

toplumun en önemli kurumudur. Üstelik toplum medreselere karşı olumlu bir tavır içindedir.¹⁵⁶

İnkılâb-ı Kebirden (II. Meşrutiyet) bu yana en önemli konulardan biri olarak medreselerin yeniden düzenlenmesi konusu gündemde kalmıştır. Öyle ki bu konuda denilmedik söz nerdeyse kalmamıştır. Ama istenilen sonuçlar bir türlü alınamamıştır. Eğer gereği gibi düzenlemeler yapılırsa medreselerin yeniden düzenlenmesinin siyasî ve toplumsal yönden pek çok faydaları ortaya çıkacaktır. Bugün medreselerde özellikle öğretim yöntemlerinde çok önemli sistemsal çalışmalar yapılmalıdır. “Eğer medreselerde istenilen ıslahat yapılamazsa hayat-ı medâris büyük bir sekteye uğrayacaktır. Medreselerde bu gün en büyük sorunlardan biri, dilin öğretilmemesidir. Talebeler Arapça’yı hakkıyla öğrenememektedir. Meşihat tarafından bu konuyu halletmek üzere kurulan ıslahimedâris heyeti gayet sevindirici bulunmaktadır. Ancak bu heyete seçilen encümenler elsine-i ecnebiyeyi öğretmek hususunda tecrübe sahibi, ihtiyâcat ve icâbât-ı asriyeyi anlamak kabiliyetinde olmak zorundadırlar. Bu sıfatları haiz olmayan bir encümenin yapacağı ıslâh çalışması eskisinden farklı bir durum ortaya çıkaramayacaktır.”¹⁵⁷

Medrese İ’tikadları yazarlarına göre toplumsal koşulları düzeltmek amacı ile kurulan cemiyetlerin öncelikli görevlerinden biri medreseleri yeniden düzenlemek olmalıdır. Bu konuda Şirânî şöyle der: “Teşekkül eden veya edecek olan cemiyet-i ilmiyelerin vazifesi, ıslahı medâris olmalıdır. Memleketimizin muhtaç bulunduğu ıslahatın en mühim ve müstâ’celi, medreselerin ıslahıdır. Medreseler ıslâh olduğu gün ıslâhât-ı sâirenin esâsı vâz edilmiş olur. Çünkü bu millet enziyâde medreselerle alakalıdır.”¹⁵⁸

”Yıllardan beri bu millete ilim ve irfan vermiş olan medreseler üzerine son günlerde menfi eleştiriler çoğalmaya başlamıştır. Medrese İ’tikadları yazarlarına göre, böylesi eleştirilere girişmektense, onu ıslâh etmeye çalışmak daha anlamlıdır. Âlem-i İslâm’ın bütün mensupları bu ıslâh işini istemektedir. Toplumda medrese ıslahına büyük bir istek ve katılım vardır. Bununla birlikte “ıslâh-ı medârise muhalif dersiâm yoktur ya da yok hükmündedir Ancak bu ıslâh işine, câhil olanlar, liyakati olmayanlar ve meslekten gayriler karışmamalıdır.”¹⁵⁹

¹⁵⁶ Gündüz, a.g.m., s. 111.

¹⁵⁷ Ahmed Şirani, “İlzamı Hısım”, Medrese İ’tikadları 18 (13 Eylül 1329), s. 143-145.

¹⁵⁸ Ahmed Şirani, “Bursa’da Cemiyet-i İlmiye”, Medrese İ’tikadları 10 (26 Temmuz 1913), s. 76.

¹⁵⁹ Medrese, “Def-i Zunun”, Medrese İ’tikadları 3 (02 Haziran 1913), s. 18.

Bu konuda gerekli bilgi ve tecrübeye sahip olmayanlar görüş belirtmemelidirler. Çünkü bunlar yenilik yapıp düzeltmek yerine mevcut durumu daha da karmaşık hale getirmektedir.¹⁶⁰

2.1.7. Medrese İ'tikadlarında Ahmet Şirânî'ye Ait Yazı Özetleri

2.1.7.1. Ahmed Şirânî: “İctihad Refikimize İlk Sözlerim”

İctihad'ın medreseler ve mensuplarına yönelik sert eleştirileri üzerinde durulmaktadır. Bütün medreselilerin softa olarak nitelenmesi yanlış bulunmaktadır. Yazara göre, bütün medreselilerin diplomalarını aldıklarında hepsinin aynı derecede kâmil bir noktada bulunmasını beklemek yanlıştır. Çünkü bu, hayatın akışına da uygun değildir. Buna delil olarak başka meslekler baktığımızda onların mezun olanların derecelerinin aynı olmadığı görülür. Diğer mesleklerde bir okulda okunduğu gibi bu ilimlerde medrese denilen okullarda okunmaktadır. Tabidir ki diğer mesleklerin okunduğu okullarda çıkanların iyisi kötüsü varsa elbette medreselerde niteliksiz ve zararlı insanlar bulunmaktadır. Ama herkesin aynı kefeye konulması haksızlıktır. Bir meslekte en iyisi zaten dünyanın her yerinde az olur. Medreseler istibdat¹⁶¹ döneminde çok ihmal edildiğinden bugün bu hale gelmiştir. Medreseleri bunca ihmale rağmen yine de az dahi olsa yetkin insan yetiştirmesi ve bunların topluma yön göstermesi medreselerin kemaline işaretler.¹⁶²

Bu yazısında Ahmed Şirânî Efendi istibdat döneminde medreselerin ihmal edildiği vurgusu yapıyor. Bu iddiasını dönemini daha iyi inceleyerek Şirânî'nin ne demek istediğini sizlere aktarmayı önem arz ediyoruz:

2.1.7.2. Ahmed Şirânî: “İlk Sözlerim”

Bu dergide dinî, ahlâki ve toplumsal meselelerin, anne babaların ve talebelerin anlayacağı bir dil ile yazılacağı duyurulmakta ve onlardan manen destek istenmektedir.¹⁶³

2.1.7.3. Ahmed Şirânî: “İctihad Refikimize İkinci Sözlerim”

İctihad'ın medreseler ve softalara yönelik eleştirilerinin yersizliği üzerinde durulmuştur. Beşeriyet sadece maddiyattan ibaret değildir. Manevi ciheti de vardır.

---

¹⁶⁰ Gündüz, a.g.m., s. 112.

¹⁶¹ İstibdat: Klasik İslam siyaset düşüncesinde istibdat kavramı 19. Ve 20. Yüzyıllardaki menfî anlamlarının çoğunu ifade etmekten uzaktı. Devlet başkanının iktidarı seçimi ve bağlılığı sağlamadan güçle, zor kullanarak ele geçirmesi, ardından da tek başına bir yönetim biçimini benimsemesi, danışma, öğüt, yönetime başkalarını ortak etme, iktidarı paylaşmaya yer vermemesi istibdat olarak adlandırılmaktadır. İsmail Kara, İslâmcılara Göre Meşrutiyet İdaresi 1908-1918 (İstanbul, 1993), s. 113.

¹⁶² Ahmed Şirani, “İctihad Refikimize İlk Sözlerim”, Medrese İ'tikadları 1 (19 Mayıs 1913), s. 7-8.

¹⁶³ Ahmed Şirani, “İlk Sözlerim”, Medrese İ'tikadları 1 (19 Mayıs 1913), s. 8.

Başarının babası maddiyat ise, anası da maneviyattır. ‘Her şey dua ile biter’ diyen softalar yoktur. Medreseliler hem dua ederler hem de çalışırlar Şirânî, İctihad’ın bu tezini çürütmek için onlara şöyle söylemektedir: Siz softalar sadece dua yeter inancında olmalarıyla suçluyorsunuz. Sadece madde insana yetiyorsa neden sizden bir kişi savaşa girmemiştir sorusunu sormamız gerekir ve cevap veremeyişiniz bunun delilidir. Softalara siz sadece dua yeter diyorsunuz ama medreseler ihmal edildikleri zaman sadece dua ile yetinmemişler, hayatlarını, geçimlerini sağlamak için dünya işlerinde de çalışmışlardır. . İctihad’ın bu konuda yaptığı eleştiriler yersiz ve haksızdır.¹⁶⁴

2.1.7.4. İlmihal Dersleri

Buradaki sözlerimle Allah’ı (c.c.) tanıtmaya çalışacağım.

Bismillahirrahmanirrahim varları var eden bir yaratıcı vardır ki adına Allah (c.c) denir. Başka daha çok adları vardır. Onları da birer birer öğrenirseniz daha güzel olur. Dünyada neler varsa onlar kendi kendilerine var olamazlar. Herhalde elinden yaratmak gelir, iş bilir bir yaratıcı lazımdır. İşte o yaratıcı Allah’ımızdır (c.c). Sakın biz varlar kendi kendilerine var oldular diyenlerin yaramaz akıllılarına uymayalım. Biz, yaratıcı olmasaydı bu dünya var olur muydu? Allah’ın (c.c) işine karışacak hiçbir ortağı yoktur. Ne isterse yaratır. Nasıl isterse öyle yapar. Kimse işine karışamaz. Varlığının önü sonu yoktur. Varlık ondan hiç ayrılamaz. Varlığına birliğine her âdemin inanması lazımdır. İnanmayan gâvur olur. Eğer gâvurluktan vazgeçmeden ölürse mahşer gününde cehenneme girer. Bir daha çıkamaz. Daha yazacağım. Havacelerden Ahmed Şirânî.¹⁶⁵

2.1.7.5. Ahmed Şirânî: “İctihad Refikimize Üçüncü Sözlerim”

İctihad mecmuasına hitaben şöyle denilmektedir: Bütün Balkan ülkeleri Osmanlı’ya savaş ilan etmişken ve bundan önceki savaşlarda aramızdaki ihtilaflardan sebep topraklarımızın yarısını kaybetmişken, birlik ve beraberlik içinde olmamız gerekirken sen tutup softalara ilân-ı harp ediyorsun. Önceki ihtilafımızın sonucunda olanları gördük bunun tecrübesini beraberce görmemize rağmen bu faydasız, boş ve gereksiz davandan vazgeçmelisin. Söylediklerin hakaret derecesindedir ve yanlıştır. Bu yaptıklarından ve görüşlerinden hiçbir fayda sağlayamayacaksın.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Ahmed Şirani, “İctihad Refikimize İkinci Sözlerim” Medrese İtikadları 2, s. 14-15.

¹⁶⁵ Ahmed Şirani, “İlmihal Dersleri”, Medrese İtikadları 2 (26 Mayıs 1913), s. 15.

¹⁶⁶ Ahmed Şirani, “İctihad Refikimize Üçüncü Cevap”, Medrese İtikadları 3 (02 Haziran 1913), s. 22-23.

2.1.7.6. Hoca: İlmihal Dersleri

İnsanlar inançları konusunda üç kısma ayrılırlar. Birincisi diliyle söyleyip kalbiyle inanmayanlar, ikinci kısım diliyle söylemeyip kalbiyle inananlar, üçüncü kısım hem diliyle hem kalbiyle inananlar. Birinci kısım, insanların kalbini bilemediğimiz için her ne kadar dünyada müslüman gibi muamele görse de Allah’u Teâlâ kalbini hakkıyla bildiği için ahirette kâfirlerle aynı kefeye konur. İkinci grup her ne kadar dünyada müslümanlardan sayılmazsa da ahirette müslümanlarla olur. O yüzden bizim üçüncü sınıf gibi olmamız gerektiğini nasihat ediyor.¹⁶⁷

2.1.7.7. Ahmed Şirânî: “Ben okudum Sen de Oku”

“Softalar ve Medreseler”adıyla piyasaya çıkan risalenin yazarına cevaplar verilmiştir. Risale’nin yazarı Ali Naci’ye, ‘bize toptan deve kervanı diyorsunuz, müsaade ediniz de yularımızı sizin semerlerinize bağlayalım’ denilmiştir. Burada kastedilen, ‘eğer biz câhil isek siz en az bizim kadar hatta daha çok cahilsinizdir. Siz de bu cahilliğinizi ortaya koyun. Şirânî, muhatabın üslubunu tahkir edici ve ağır buluyor. Onların yazılarındaki hataların daha çok olduğunu tespit ederek medreselilerin bu kadar cahilce hata yapmayacaklarını, kendisinin de medreseli olduğunu söyleyerek medreselileri savunuyor.¹⁶⁸

2.1.7.8. Ahmed Şirânî: “Sen Yazdın Ben de Yazacağım”

Adı geçen eserin büyük bir cehalet örneği olduğu söylenmiştir. Buna delil olarak da bazı hatalar belirtilmiş ve doğru kullanılış şekli belirtilmiştir. Hatta cehaletlerinin derecesini belirtmek için, Arapça sarf ilminin en alt derecesi olan fiil çekimlerini öğrenme-öğretme nasihati yapılmıştır. Yazara göre, bu kitap sırf para kazanmak amacıyla yazılmış ve her tarafı yanlışlarla dolu bir eserdir.¹⁶⁹

2.1.7.9. Ahmed Şirânî: “Medresetü’l-kudât Binâ-yı Cedîdinin Devir ve Teslimi”

Medresetü’l-kudât’ın yeni binasına taşınması konusundan bahsedilmiştir. Şeyhülislam Efendi’nin, büyük ulemanın, zamanın büyük devlet adamlarının da açılışa bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca binanın girişindeki kapının üzerinde, binanın isminden başka ilerde hüküm vermek üzere görev alacak kişilerin, hükümlerinde adaletli olmaları

¹⁶⁷ Ahmed Şirani, “İlmihal Dersleri”, Medrese İ'tikadları 3 (02 Haziran 1913), s. 23.

¹⁶⁸ Ahmed Şirani, “Ben Okudum Sen de Oku”, Medrese İ'tikadları 4 (09 Haziran 1913), s. 33-34.

¹⁶⁹ Ahmed Şirani, “Sen Yazdın Ben de Yazacağım - Sufiler ve Medreseler Muharririne”, Medrese İ'tikadları 5 (16 Haziran 1913), s. 39-41.

için “İnsanlar arasında hüküm verdiğinizde adaletle hüküm verin.” mealindeki ayeti kerimenin ve “Adaletle hüküm vermek şeriatın en mühim farzlarındanıdır.” anlamındaki hadisi şerifin yazılı olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca yeni açılan medreselerdeki dersler ve ders programları üzerinde de durulmuştur.¹⁷⁰

2.1.7.10. Ahmed Şirânî: “Kadın Sesi Hakkında İzahat”

Dergi tarafından sürekli verilen ilanlardan biri sorulması gerekli sualleri mektupla gönderin şeklindedir. Bunun sonucunda bir hanım okuyucu, “kadının sesi” hakkında bir soru sormuş ve bu soruya hiç kimseden çekinmeden cevap verilmesi istenmiştir. Ahmed Şirânî Efendi bu yazısında fikhî açıdan kadının sesinin erkekler tarafından işitilmesinin uygun olup olmayacağı, hangi hallerde mekruh, hangi hallerde uygun olduğu üzerinde durmuştur. Buna göre, şarkı ve türkü hakkında, “Suyun otu bitirdiği gibi şarkı ve türküler de kalpte nifakı besler” anlamındaki hadis-i şerifi ile bu işlerin tehlikesine dikkat çekmiştir. Özellikle zaruret harici kadınların seslerini erkeklere duyurmamaları istenmiştir. Ancak zaruret dâhilinde kadının erkeklerle konuşmasında bir sakınca görülmemektedir.¹⁷¹

2.1.7.11. Ahmed Şirânî: “İbn-i Müreyym- İbn-i Mülcem”

Bu yazıda İctihad yazarlarından Kılıçzâde Hakkı güya dini savunuyormuş gibi görünerek bazı gerçekleri aşağılamasına karşılık ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Bu aşağılık zat Hz.İsa Peygamber (a.s) ve annesi Hz.Meryem (a.s) ile ilgili çok ithamlarda bulununca kendisine, Hz. Ali (k.v) Efendimiz’i şehit eden, İbni Mülcem ismini yakıştırarak gerekli cevapları vermiş, bu haliyle Kılıçzâde Hakkı’nın dinden ve imandan çıktığını belirtmiştir. Kılıçzâde Hakkı, Hazreti İsa’nın (a.s) doğumu ve Hazreti Meryem’in doğurması konusunu aklî ve ilmî bulmadığını belirtmiştir. Bu görüş de yazar tarafından şiddetlice eleştirilmiştir. Yazar bu mesele dolayısıyla Hakkı’ya kendisinin doğumu hakkında bazı sorular yöneltmiştir.¹⁷²

2.1.7.12. Ahmed Şirânî: “İzâhü’l Meram- Elzemü’l Avam”

Önceki sayılarda geçen, İsâ-yı Fikir Feyz-i İlmdir” başlıklı yazıya kamuoyundan ve bazı yazarlardan gelen eleştirilere cevap verilmiştir, yanlış anlayanların yazıyı tekrar okumaları nasihat edilmiş olup bu yazının içeriği hakkında tekrar bir öz’et verilmiştir.

¹⁷⁰ Ahmed Şirani, “Medresetü’l-Kudat Bina-yı Cedidinin Devir ve Teslimi”, Medrese İ’tikadları 6 (23 Haziran 1913), s. 50.

¹⁷¹ Ahmed Şirani, “Kadın Sesi Hakkında İzahat”, Medrese İ’tikadları 7 (30 Haziran 1913), s. 54-56.

¹⁷² Ahmed Şirani, “İbn-i Meryem, İbn-i Mülcem”, Medrese İ’tikadları 8 (12 Temmuz 1913), s. 62-63.

Yazara göre yapılan eleştiriler haksızdır ve yazı, ya okunmamış ya da anlaşılmamıştır. Eleştiriler tamamıyla cehâlet eseridir. Asıl söylenmek istenmiş olanın, nasıl Hz.İsa (a.s) Allah'ın (c.c) feyzi ile ölüleri dirilttiyse, Allah'ı Teâlâ'nın sıfatı olan ilim sıfatı ile de ölü olan kalplerin dirilmesi manasına gelen bu sözü yanlış anlayanların ve hatta söz sahibine Hristiyan oldu diyenlerin cehalet sebebiyle değilse kötü niyetle bunu yaptıkları cevabı gelmiştir.¹⁷³

2.1.7.13. Ahmed Şirânî: “Vesâya-yı Dostâne”

İctihad yazarlarından Kılıçzâde Hakkı Bey'e verilen cevap yazısıdır. Yazara göre, Kılıçzâde Hakkı Bey dinî meseleleri konuşmak için ehliyet ve liyâkate sahip biri değildir. Yaptığı araştırmalar neticesinde bir siyaset olarak konulduğunu çıkarmış, Ahmet Şirânî Hazretleri de buna mukabil olarak, bu ve benzeri görüşlerine cevap vermiş, hatta onun asıl söylemek istediği (haşa) “Din ve mezheplere gerek yoktur” sözünü söyleyemediğini, üstü kapalı olarak bu gibi yanlış araştırmalarıyla kendi istediği yanlış sonuçlara cehaleti ile vardığını belirtmiştir. Hatta bir iki konuda örnek vererek onun cahilliğini ortaya koymuş ve bir mürşitten, bir âlimden öğretim görmesini nasihat etmiştir.¹⁷⁴

2.1.7.14. Müellifi: Cemaleddin Efgani, Mütercimi: Hafız Hüseyin:”Mezheb- i Maddiyyunu Red ve İbtal”

Müellifi Cemalettin Afgani, mütercimi Hafız Hüseyin olan yazıya karşılık olarak yazılmıştır. Bu grub yıldızların yaratılmasını, canlıların tasvirini, nebatatın çıkması hususunda bu işleri yapanın tabiat olduğuna itikat etmişler, bu göklerin ve kâinatın ise kendiliğinden oluştuğuna inanmışlardır. Bu taifenin, bu görüşe kendi zayıf akılları ve yanlış anlayışları sebebiyle gittiklerini söylemiş, sonrasında bu taifeler arasında da meydana gelen ihtilaflardan ve bunlara verilmesi gereken cevaplardan bahsederek, bunların görüşlerinin yanlış olduğuna ilmen de örnek vermiştir.¹⁷⁵

2.1.7.15. Ahmed Şirânî: “Felsefe-i Sükût

Şirânî'ye göre, Medrese İ'tikadları dergisinin çıkmasına İctihad dergisinin art niyetli yayınları sebep olmuştur. İctihad yazarlarının şu günlerde susmuş olması onların hatalarını anladıklarından dolayı olmadığını, tövbe ettikleri anlamına gelmemektedir. Bir

¹⁷³ Ahmed Şirani, “İzahü'l-Meram, İlzamü'l-Avam”, Medrese İ'tikadları 9 (19 Temmuz 1913), s. 71.

¹⁷⁴ Ahmed Şirani, “Vesaya-yı Dostane - Kılınczade Hakkı Bey'e”, Medrese İ'tikadları 10, s. 76-79.

¹⁷⁵ Ahmed Şirani, “Mezheb-i Maddiyyunu Red ve İptal”, Medrese İ'tikadları 11 (02 Ağustos 1913), s. 89.

başka hinlik düşünmektedirler. İlmiye sınıfın cahillik, gafillik, atıllık, batıllıkla suçlamalarına rağmen ilmiye sınıfının bu zayıf hallerinde bile kendilerinden fazilet olarak daha üstün olduklarını bilirler. Kendilerinin yeteri kadar ilmi olmamasına rağmen önce yazıp sonra susmalarında başka sebepler aramak gerektiğini söylemiştir. Hatta Türkiye’de mucit ve yeni bir şey bulan olmadığından şikâyet etmelerine latife yoluyla bu şekilde bilmeden yazı yazma mesleğini icat etmeleri ile dalga geçilmiştir... Susmalarındaki asıl maksatlarından birinin, kendilerinden ilim ve fazilet olarak çok yüksek kişilerle karşı karşıya gelmeleri sonucunda kendi taraflarında bulunan okuyucularının kendilerinin cahilliğini anlama korkusu olduğunu söylemiştir... Eğer böyle olursa kendi cahillikleri ortaya çıkacak ve fikirlerinin ne kadar yanlış olduğunda herkesçe malum olacaktır. Sükûtları her ne sebeple olursa olsun, bir meydan okuyana yakışan şey erkek gibi ortaya çıkıp o şekilde fikirlerini müdafaa etmesidir. Onların medreselilere taarruzlarına karşı sürekli teyakkuzda olmak gereklidir. Bu ülkede din ve medrese aleyhine yazılan yazılar daima rağbet görmektedir. Çünkü her kesimden okuyucu bulmaktadır. Bunu bilen İctihad yazarları daha fazla para kazanmak için ha bire Medrese ve din aleyhine yazılar yazmaktadırlar. Bir de Türkiye’de ticaret ve icat fikri yok deniliyor. İşte İctihad yazarlarının yaptığı bu kurnazlık bir ticaret ve icat fikri değil midir? Onların şu andaki suskunluklarının muhakkak bir başka sebebi vardır.¹⁷⁶

2.1.7.16. Ahmed Şirânî: “Akvâmü’s-Siyer Muharriri Yusuf Suâd Efendi Hazretlerine”

Yazının başlığında adı geçen eser farklı cihetlerden değerlendirilmiş ve olumsuz bir gözle eleştiriler getirilmiştir. Tenkitçilere cevap verirken yanlış bir üslup seçildiği, Tenkitçinin söylediklerinin kalbindekilerle aynı olmadığını belirtmiş ama verdiği cevabı diğer yönlerden olumlu bulduğunu söylemiştir. Öncelikle eserin dil ve üslûbu sonra da, fikirlerin insicamı yeterli ve amaca hizmet eder nitelikte bulunmamıştır. Kılıçzâde Hakkı gibi, bu eser sahibinin de sabit kanaat ve görüşlere sahip olduğu söylenmiştir. Doğru ve düzgün bir fikre sahip olmadıklarından, tek bildiklerinin satır aralarında hep fen kelimesini kullanmaları olduğunu söylemiş ama onun da manasını bile anlamadıklarından şikâyet etmiştir. “Bugün İslâm aleyhinde konuşanlar fen kelimesini kullanıyorlar. Ama sadece kelime olarak kullanıyorlar. Dolayısıyla bunlar fennin ne olduğunu da asla bilmiyorlar” şeklinde eleştiriler getirilmiştir. Medreseleri gericilikle suçlayanların asıl

¹⁷⁶ Ahmed Şirani, “Felsefe-i Sükût”, Medrese İ’tikadları 12 (09 Ağustos 1913), s. 94-95.

kendilerinin gerici olduğu vurgulanmıştır. Onların bu gerici fikirlerinden de toplum hiçbir Şey kazanmayacaktır.¹⁷⁷

2.1.7.17. Ahmed Şirânî: “Yunus Hoca İle Mülâkat”

Yunus Hoca hikâyeleri İctihad yazarlarından Kılıçzâde Hakkı tarafından yazılmaya başlanmıştır. Bu yazı onun hikâyelerine tenkittir. Yazar aynı üslup ile bir karşılık vermiştir: Hikâye özet olarak Őöyledir: Bu günlerde Yunus Hoca Hazretleri'nin şânına hiç de yakışmayan bazı laflar edilmeye başlandı. Bu lafların gerçeğini merak ettim ve öğrenmek istedim. Meselenin aslını öğrenmek için Yunus Hoca'nın evine varınca özel hizmetini gören Mümin Efendi tarafından huzura kabul olundum. Esselamu aleyküm eyyühel üstaz duasıyla odaya girdim, kendisi de ve aleyküm selam eyyühel tilmiz diyerek mukabelede bulundu. Derdimi anlattım. Aslında böyle Şeyler hakkında konuşmanın yersiz olduğunu söyledi. Ama yanına kadar da geldiğim için beni kırmak istemedi. Kendisine hakaret edenleri çok görmemesini, peygamberlerin bile bu hallere maruz kaldığını, hakaret edenlerin Őeytana uyduğunu söylemiştir... Çünkü Şeytan da, Hz. Âdem'e (a.s) hakaret etti. Bize hakaret edenlere de kendi yolundan gitmelerini emrediyor diye bir açıklama yaptı. Nasıl peygamberler, İblis ruhlu insanlar tarafından her türlü hakarete maruz kalmışlarsa, bizim de peygamberlerin varisi olan ilim sahipleri olarak, İblis tabiatlı insanların, mirasları gereği bize de hakaret etmeleri gayet normaldir. Bak evlâdım dedi: ‘Onların bizim hakkımızda böyle tahkir edici lafetmelerinin iki sebebi vardır: Bunlardan biri, bizim verâset-i enbiyâ olmaklığımızdan ileri gelmektedir. Bunun için fazla konuşmaya değmez. Bizi kıskandıklarından yapıyorlar. İkinci olarak da, dünyada en büyük belâlar, sıkıntılar peygamberlere sonra da velîlere gelir. Biz onların yaptıkları hakaretleri bu kâbilden addediyoruz. Bunlarla kafanı yorma’.¹⁷⁸

2.1.7.18. Ahmed Şirânî: “Yunus Hoca İle Mülâkat”

Kılıçzâde Hakkı'nın Yunus Hoca yazısına reddiye olarak kaleme alınmıştır: Şirânî konuşmasını Şöyle sürdürür: Yunus Hoca'ya enbiyâya yapılan zulüm ile Şimdi ulemaya yapılan zulüm arasında bir fark görüyor musunuz diye sordum. O da Şöyle cevap verdi: Enbiyâya zulüm yapanlar kendi adlarına iş yapıyorlardı. Başkalarının adına değil. Ama Őimdikiler farklı. Enbiyalara zulüm etmeye kalkanlar mertçe ortaya çıkıp zalimliklerini yapmaya çalışıyorlardı. Oysa Őimdikiler gizliden gizliye yapıyorlar. Doğrudan dine

¹⁷⁷ Ahmed Şirani, “Akvamüs's-Seyr Muharriri Yusuf Suad Efendi Hazretlerine”, Medrese İ'tikadları 13 (16 Ağustos 1913), s. 104-105.

¹⁷⁸ Ahmed Şirani, “Yunus Hoca ile Mülakat”, Medrese İ'tikadları 14 (23 Ağustos 1913), s. 104-105.

saldırmak yerine kıydan köşeden sinsice planlarla hedeflerine varmak istiyorlar. Saldıranlar kendi geçmişlerinin yaptıkları gibi mert bir şekilde bize saldırmayıp sinsice ve her türlü oyunlarla bize saldırıyorlar. Dinin devamı ve bekası ulemanın devamına bağlı olduğu için ve bunu bildiklerinden dolayı bizi ortadan kaldırmak istiyorlar. Hâlbuki bilmiyorlar ki kendileri gibi üç buçuk adam değil bütün dünyanın dinsizleri gelse, İslam'ın nurunu söndüremeyecekler. Bunların hayallerinde bulunan şeyleri gerçekleştirmek için mutlak hürriyet ve vicdan hürriyeti demeleri oyundan ibarettir. Çünkü bunların dediği şekilde şartsız bir şekilde bunları getirmek toplumu çökertmektir. Hissiyât-ı diniyeyi zayıflatmak ve öldürmek için çalışıyorlar ama yanılıyorlar, hiçbir zaman emellerine ulaşamayacaklar.¹⁷⁹

2.1.7.19. Ahmed Şirânî: “Yunus Hoca İle İkinci Mülâkat”

Yunus Hoca kendisine ağır konuşanlara karşı cevap vermeye değmeyeceğini, bu işin pire için yorgan yakmaya benzediğini ve deli olmayan birinin bunu yapamayacağını, dahası bunların hiçbir cevapla utanmayacaklarını bildiği için cevap vermediğini, bu yüzden sukutu tercih ettiğini, bu şahısların insanlıkta bu kadar alçak seviyeye düştüklerini gördükçe üzüldüğünü söylemiştir. Kendisini terbiyesizlikle suçlayanların yazdığı son yazıyı gören temiz tabiatlı bir insanın utanmamasına imkân olmadığını söylemiştir. Yazının üslubunun derece kötü olmasından dolayı ne demek istediğini, Hoca olmasına rağmen anlayamadığını belirtmiş, bu yüzden yazı sahibini tanıyan bir kişiden yardım aldığını söylemiştir. Sonra olaya vakıf olunca şu kıssayı anlatmıştır;

İki kişi, biri kötü ahlaklı, biri iyi ahlaklı olmak üzere tartışacaklar. İyi ahlaklı kişi ahlakı gereği karşısındakinin ayıplarını yüzüne vurmak istemiyor ve susuyor. Kötü ahlaklı kişi ise kendisindeki kötülüklerin ortaya çıkmamasını istediğinden, bütün bunları iyi ahlaklı kişiye isnad ederek kendisini temize çıkarıp, temiz insanı kötölemek istiyor.

Hoca Efendi kırk yaşına gelip de hallerini düzeltmesi gereken bir kişinin, bu kötü hallerine devam etmesinin acınacak bir hal olduğunu belirterek sözlerine son verdi.¹⁸⁰

2.1.7.20. Ahmed Şirânî: “İs'âf-ı Matlûb”

Her ırk, kavim kendi sınıfının üstün olmasını ve hâkim olmasını ister. Bu sebeple de kendi sayısının fazla, diğerlerinin az olmasını ister. Meğerki başka bir kavmin ya da ırkın hâkimiyeti altındaysa bir an önce bundan kurtulmak ister. Çünkü azlığının ve hâkimiyet altında olmasının getirdiği tesirlerin bir zaman sonra kendi efradının sonunu

¹⁷⁹ Ahmed Şirani, “Yunus Hoca ile Mülakat”, Medrese İ'tikadları 15 (30 Ağustos 1913), s. 120-121.

¹⁸⁰ Ahmed Şirani, “Yunus Hoca ile İkinci Mülakat”, Medrese İ'tikadları 16 (12 Eylül 1913), s. 128-130.

getireceğini bilir. Bu yüzden her topluluk için, o topluluğun her ferdi ayrı bir önem taşıyor ki, kadın ve erkek ayrımı burada önemli değildir. Buraya kadar anlatılanların doğruluğunu şimdiye kadar hayat sahnesinde yaşanmış olan vakalarda ispatlar. İşte bütün bu sebeplerle ve bilemediğimiz başka hikmetlerle, Ehl-i sünnet bir erkekle ehl-i kitap bir kadının evlenmesine izin verilmesine rağmen Ehl-i sünnet bir kadınla ehl-i kitap bir erkeğin evlenmesine izin verilmemesini kimse yadırgayamaz. Dini İslam'ın da böyle bir şart koşması vakıya ne kadar muvafık olduğunu göstermektedir. Mademki hâkimiyet erkeğin elindedir, hiçbir kadın dindaşımızın bir ecnebinin emri altına girmesini asla kabul edemeyiz.¹⁸¹

2.1.7.21. Ahmed Şirânî: “İlzâm-ı Hısım”

Müslüman kadınların ehl-i kitap olan erkeklerle evlenmeleri konusunda geçen sayıda soru sorulmuştu. Tekrar aynı soruyu sorması ve ağır bir üslup kullanması konu edinilmiştir. Yazar aynı ölçüde sert bir ifade kullanarak soruyu yanıtlamıştır. Şirânî, öncelikle bu sert ifadelerin yanlışlığını dile getirmiştir. Daha önce açıklandığı gibi müslüman kadınların ehl-i kitap olmayan erkeklerle nikâhlanmasının İslamî hükümlerce yasaklandığını tekrar belirterek sorunun tasarlanarak, bir amaca dayalı olarak sorulduğunu bildirmiştir.¹⁸²

2.2. Ahmet Şirânî'nin Eleştirilerinin Odağındaki İctihad Dergisi

İctihad dergisi, Batıcılığı bir hayat tarzı olarak görerek ve en aşırı şekilde savunarak¹⁸³ Eylül 1904 tarihinde yayın hayatına girmiştir.¹⁸⁴ İctihad dergisi, sahibi Abdullah Cevdet'le anılsada Kılıçzâde Hakkı, Celâl Nuri (İleri) ve Ubeydullah Efgânî de derginin önemli yazarlarından. Her zaman her dönemde Batıcılığı savunmakla beraber 1904-1908 yılları arasında Sultan II. Abdülhamid karşıtlığını en ileri seviyede yürütmüşlerdir.¹⁸⁵ Meşrutiyet'in ilanına çok sevindikleri halde Batıcılık alanında yapılmasını istedikleri reformların umdukları hızda gerçekleşmemesinden dolayı İctihad ve Terakkî iktidarına karşı muhalefet yapmışlardır.¹⁸⁶ Derginin her döneminde yürütmüş olduğu ilkeleri Batıcılık ve Batılılaşma doğrultusunda olsada derginin geniş yazar kadrosunda tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Derginin en önemli özelliklerinden biri

¹⁸¹ Ahmed Şirani, “İsaf-ı Matlub”, Medrese İ'tikadları 17 (19 Eylül 1913), s. 133-134.

¹⁸² Gündüz, a.g.m., s. 133.

¹⁸³ Yunus Emre Tansü, Batıcı Düşüncenin Etkili Bir Sözcüsü Olarak İctihad Dergisi (1904-1932) (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2002), s. 3.

¹⁸⁴ Tansü, a.g.t., s. 16.

¹⁸⁵ Nazım Hikmet Polat, “İctihad”, TDV İslam Ansiklopedisi, 2000, 21, s. 446-448.

¹⁸⁶ Tansü, a.g.t., s. 7.

de İslâmiyet karşıtları olmak üzere pek çok filozof, şair ve yazar, İctihad'ın önem verdiği, eser ve makalelerini Türkçe'ye çevirerek yayımladığı Batılı kişilikler olmuştur.¹⁸⁷ Bu gibi nedenlerden dolayı İslamcı basın tarafından dinsizlikle suçlanmıştır.¹⁸⁸

İctihad'ı din ve özellikle İslâmiyet hususunda İslami bir dergi olarak nitelemek doğru değildir. Dergi Meşrutiyet'ten beri İslâmiyet'in inanç meselelerinde şüphe ve kararsızlık uyandıracak yayımlara girişmiş, zaman zaman deist bir inanç anlayışına yönelmiştir. 1918'den sonra yeni bir din anlayışını yaygınlaştırmaya çalışmış, ardından Bahâîliği savunmuş, nihayet Cumhuriyet devrinde laiklik konusunda katı bir devrimcilik anlayışını benimsemiştir.¹⁸⁹

İctihad, Anadolu'daki Milli Mücadele hareketine kayıtsız kalmıştır. Bunda İctihad yazarlarının İstanbul Hükümeti ve İngiliz Muhipler Cemiyet'iyle olan ilişkileri önemli rol oynamıştır. İctihad'ın hiç ummadığı bir şekilde Anadolu'daki Milli Mücadele başarıyla sonuçlanınca şok geçirmelerine rağmen bu başarıyı takdir etmişlerdir. Fakat Anadolu'daki yönetim tarafından da dışlanmışlardır.¹⁹⁰

İctihad'ın, yıllardır savunduğu fikirlerin Cumhuriyet döneminde inkılâplarla beraber gerçekleştiğini görmesi kendilerini hayli sevindirsede, yeni idare tarafından inkılâpların yapılmasında ve yönlendirilmesinde kendilerine bir vazife verilmemiştir. Sadece İstanbul basınında inkılâpları dışarıdan desteklemekle yetinmişlerdir.¹⁹¹ İctihadın bu tarihten sonra ele aldığı konuların başında devrin siyasî fikirleri gelir. Cumhuriyet Halk Fırkası'nın otuz seneden beri yapmak istedikleri inkılâpları yapması tatlı rüyalarının gerçekleşmesi olarak değerlendirilir. İnkılâpları gerçekleştiren Atatürk'ü de, "Bugünün peygamberi olarak niteler. İctihad, hilâfet ve saltanatın kaldırılması, Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu, medenî kanun, şapka ve kılık kıyafet, özellikle harf devrimi konularında mevcut yönetimin yanında olmuş ve onu desteklemiştir. Arap alfabesinin kaldırılması ve Latin alfabesinin kabulü dergi tarafından büyük bir zafer olarak görülmüştür. Dergide, Batı medeniyetinin tam manasıyla toplumda yerleşmesi için bir Batı dilinin yardımcı ilim dili kabul edilmesini teklif eden bir makale yayımlanır. 1932'de Cumhuriyet gazetesinin yaygınlaştırmak istediği Kur'ân-ı Kerîm'i Türkçe okuma fikrine de destek verir.¹⁹²

İctihad, yirmi sekiz yıl kadar süren yayın hayatında genel itibariyle Batılı düşüncüyü kararlı bir şekilde savunmuş¹⁹³, bu görüşlerle uyuşmayan Türk toplumunun inanç, düşünce, davranış ve örflerini mutlaka bırakması gerektiğini belirtmiştir. Bu yüzden

---

¹⁸⁷ Polat, "İctihad", 21, s. 446-448.

¹⁸⁸ Tansü, a.g.t., s. 8.

¹⁸⁹ Polat, "İctihad", 21, s. 446-448.

¹⁹⁰ Tansü, a.g.t., s. 10.

¹⁹¹ Tansü, a.g.t., s. 10.

¹⁹² Polat, "İctihad", 21, s. 446-448.

¹⁹³ Polat, "İctihad", 21, s. 446-448.

İctihad, İslamcılarla olduğu kadar dinine, örfüne bağlı olan Türkçülerle de tartışmalara girmiştir.¹⁹⁴

İctihad dergisi Dr. Abdullah Cevdet'in 1932 yılında ölümüne kadar yayınlanmaya devam etmiş ve ölümünden sonra çıkan 358. Sayı ile 28 yıllık yayın hayatı sona ermiştir.¹⁹⁵

2.2.1. İctihad Dergisi Yazarlarından Kılıçzade Hakkı

Ahmed Şirânî Efendi'nin hayatında en çok mücadele ettiği simalardan biri olan Kılıçzade Hakkı ve Abdullah Cevdet'i sizlere tanıtmaya gereksinimi duyduk. Çünkü Ahmed Şirânî Efendi'nin kimlerle hangi düşünce akımıyla mücadele ettiğini bilirsek kendisini daha iyi tanıyıp anlayabiliriz kanaatindeyiz. Kılıçzade Hakkı, 1872 yılında Sırbistan'ın en büyük ikinci şehri olan Niş şehrinde doğdu. Asıl adı İsmâil Hakkı'dır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (Doksan üç Harbi) sırasında ailesiyle birlikte, çeşitli etnik gruplar arasında yoğun bir karışıklığın yaşandığı Manastır'a göçmek durumunda kaldı, burada babasını beş yaşındayken kaybetti. On üç yılını geçirdiği bu ortam onun kişiliğinde derin izler bıraktı.¹⁹⁶

Kılıçzade, babasız hayat geçirmesine rağmen okuma ve yazma bilmeyen annesinin gayretleriyle iyi bir eğitim almıştır. Kendisi de çok zeki bir çocuk olan Kılıçzade Hakkı derslerinde kısa zamanda başarılı olmuştur. Annesinin gayretleriyle dindar bir çocuk olarak yetiştirilmek istenen Kılıçzade Hakkı cami, medrese ve mekteplere gönderilerek hocalar nezdinde ders almaya zorlandığını belirtir. Ele avuca sığmayan bir çocuk olan Kılıçzade, bu eğitimi esnasında hocalardan, yaramazlığından dolayı falakaya yatırılarak dayaktan nasibini almıştır.¹⁹⁷ Kılıçzade'nin medrese âlimleri hakkındaki olumsuz görüşleri ve sert tutumunda çocukluğunda yaşamış olduğu olumsuzlukları gösterebiliriz.¹⁹⁸

İbtidâî, askerî rüşdiye ve idâdî öğrenimini bugünkü Kuzey Makedonya sınırları içinde yer alan Manastır'da tamamladı. İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin kurulduğu bir ortamda Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun'a kaydoldu (1890). Öğrenimi sırasında ve meslek hayatının ilk yıllarında çevresinde hâkim olan biyolojik materyalizmden ve Ömer Hayyâm'ın fikirlerinden etkilendi.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Polat, "İctihad", 21, s. 446-448.

¹⁹⁵ Tansü, a.g.t., s. 10.

¹⁹⁶ Hülya Çilek, Kılıçzade Hakkı'ya Göre Peygamberlik (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s. 8. Alkan Bektaş, Kılıçzade Hakkı'nın "İtikadat-ı Batıluya İlan-ı Harb" İsimli Eserin Çeviri Yazısı ve Değerlendirilmesi (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020), s. 20.

¹⁹⁷ Bektaş, a.g.t., s. 20.

¹⁹⁸ Çilek, a.g.e., s. 8.

¹⁹⁹ Celal Pekdoğan, "Kılıçzade Hakkı", TDV İslâm Ansiklopedisi (Ankara, 2002), 25, s. 415-416. Çilek, a.g.e., s. 8.

1912 Balkan Savaşı yenilgisi İsmâil Hakkı'yı da düşünmeye ve çözüm önerileri üretmeye sevketti. Bu gayeyle yazdığı "Pek Uyanık Bir Uykü" başlıklı yazısı İctihad dergisinde yayımlandı. Bu yazı Batıcılar'ın programı ve Atatürk inkılâplarının ön hazırlığı durumunda oldu. Bu yazısı sebebiyle kendisi gibi Batılı ve biyolojik materyalist fikirleri benimseyen İctihad ailesine kabul edildi. İctihad ailesi tarafından kendisine Kılıçzâde unvanı verildi.²⁰⁰ Askerlik, siyaset, eğitim, kadın, ekonomi, din, dil, hukuk, mahallî idare, özel teşebbüs, kılık kıyafet gibi konularda kesin, köklü önerilerin sunulduğu makalesinde II. Meşrutiyet dönemi aydınlarından farklı şekilde bir "ütopya" ortaya koydu. İctihad dergisinde, Osmanlı'nın çöküşüne ve Balkan yenilgisine gerekçe olarak softalık, dervişlik ve bâtil itikadları göstererek materyalist fikirlerini güçlendirmek istemiştir.²⁰¹

Kılıçzade'nin görüş ve düşüncelerinde en çok dikkat çeken durumlardan biri, kendisinin uygulanması planlanan inkılâplara ait görüşlerini, yeni rejimde daha hayata geçmeden yazılarına yansıtması ve savunmasıdır. Bu anlamda yazarın geniş bir okuyucu kitlesine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Mustafa Kemal'in isteği üzerine gazete kurması yönündeki teklifinide bu bağlamda düşündüğümüzde, yazarın yeni rejimin sözcülerinden biri olduğu söylenilebilir.²⁰²

Mustafa Kemal'in isteği üzerine 11 Ocak 1924 tarihinde Hür Fikir gazetesini kurdu. Kılıçzâde inkılâbın önünde engel gördüğü herşeyi eleştirdi. Gazetesi aracılığıyla, Ebû Bekir er-Râzî'nin görüşlerinin batılı materyalist düşünürlerin düşünceleriyle büyük benzerlikler gösterdiğini basit bir deyişle halka anlatarak onları biyolojik materyalizm, pozitivizm ve laikliğin çizgisine çekmeye çalıştı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında çeşitli suçlardan dolayı birkaç defa yargılandıysa da suçsuz bulundu.²⁰³

İslâmiyet'in toplumsal gelişmenin önünde önemli bir engel olduğunu ileri sürdü. İslâm dinini sosyolojik verilerle, vahiy inancını hastalıklı psikoloji ile açıkladı. İslâmiyet'in toplumda oynadığı rolün yerine bilimi koymak istedi. İslâm'ın yalnız ve tekli dinî kısmından ziyade toplumsal kısmını ön plana çıkarmaya çalıştı; yeni tefsirlere ve yeni ictihadlara ihtiyaç olduğunu ileri sürdü.²⁰⁴

Kılıçzade'nin, Cumhuriyet dönemi siyasetine önemli ölçüde yön verdiği düşünülmektedir. Bu düşüncelerini Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarından önce Kılıçzade Hakkı'nın düşündüğünü görmekteyiz. O yapılacak olan devrimlerin gerçekleşmesi için fikirlerini sunmuştur. Tesettürün kaldırılmasını, tek eşliliği, latin

²⁰⁰ Çilek, a.g.e., s. 8.

²⁰¹ Pekdoğan, "Kılıçzade Hakkı", TDV İslâm Ansiklopedisi 25, s. 415-416. Bektaş, a.g.t., s. 21-22.

²⁰² Çilek, a.g.e., s. 8.

²⁰³ Pekdoğan, "Kılıçzade Hakkı", TDV İslâm Ansiklopedisi 25, s. 415-416.

²⁰⁴ Pekdoğan, "Kılıçzade Hakkı", TDV İslâm Ansiklopedisi 25, s. 415-416.

harflerini, hukukun üstünlüğünü, laikliği ve biyolojik materyalizmi savundu. Eğitim, askerlik ve ekonomi alanında batılılaşmanın gerekli olduğunu vurguladı.²⁰⁵

Kılıçzade, Mustafa Kemal'in isteği üzerine siyasete atıldı. Kocaeli ve Muş milletvekillikleri yaptı. Milletvekilliğinin son döneminde Necip Fazıl Kısakürek'le 1945 yılında yaklaşık üç ay gibi süren bir yazı çatışmasına girdi. On dokuz yıl süren parlamento hayatı boyunca dini yaptırımların devlet hayatı içinde yer almaması için mücadele etti. Garpçı-Türkçü fikir çizgisini hayatının sonuna kadar sürdürdü. 14 Nisan 1960'ta öldü.²⁰⁶

Yukarıda bahsettiğimiz Kılıçzade'nin fikirlerinden yola çıkacak olursak Kılıçzade'nin aslında istediği şey materyalist fikirlerini İslamın yerine koymak istemesidir. Bu nedenle de yeni tefsir yazılması ve yeni icthadlar yapılması fikrini ortaya atmıştır. Buradaki kastı kendi fikirlerine engel görmüş olduğu İslamı tahrif ederek istediği materyalist fikirleri bu yolla halka kabullendirmektir. Aslında bu şeytanın bile aklına zor gelebilecek bir şeydi. Nitekim Şirânî Efendi gibi zamanın Ehl-i sünnet âlimleri bu oyunu görüp Kılıçzade ve onun gibi İslam düşmanlarıyla en güzel şekilde mücadele etmişlerdir.

2.2.2. İctihad Dergisi Yazarlarından Abdullah Cevdet

16 Eylül 1869'da bugün Elazığ il sınırları içinde bulunan Arapkir ilçesinde doğdu. Babası Diyarbekir Birinci Tabur Kâtibi Ömer Vasfi Efendi'dir. İlköğrenimini Hozat ve Arapkir'de yapan Cevdet, daha sonra Ma'mûretülazîz Askerî Rüştiyesine kayıt olarak buradan başarıyla 27 Mayıs 1885 tarihinde mezun oldu. Daha sonra İstanbul'a gelerek Kuleli Askerî Tıbbiye İdadisinebaşlar.²⁰⁷

Abdullah Cevdet'in ilk eğitiminde, ailesinin ve özellikle dini konularda bilgisi yüksek olan amcasının ve babasının etkisi büyüktür. Nitekim İbrahim Temo anılarında Abdullah Cevdet'in eğitimi sırasında ve İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin kuruluşu süresince de dindar biri olduğunu yazar.²⁰⁸ Tıbbiye'de okurken arkadaşlarının anlatımlarına göre dini vecibelerini yerine getiren bir öğrenci durumundaydı. Öyleki peygamberimize Naat-ı Şerif dahi yazmış, dini hassasiyeti ön planda olan biriydi. Fakat bu okulda okuduğu yıllarda materyalist fikirler hâkimdi. Cevdet de bu fikirlerden nasibini aldı.²⁰⁹ Dindar biri olarak yetişmesi, onu ileride okula kaydolduğu dönemde öğrenciler arasında yönetime karşı olan muhalif görüşler ve hareketlere karşı hareketlerden uzak

²⁰⁵ Bektaş, a.g.t., s. 23-24.

²⁰⁶ Pekdoğan, "Kılıçzade Hakkı", TDV İslâm Ansiklopedisi 25, s. 415-416. Bektaş, a.g.t., s. 25.

²⁰⁷ M.Şükrü Hanioğlu, "Abdullah Cevdet (1869-1932)", 1/90-93. Muhammet İslam Durak, Bilim ve Modernleşme Perspektifinde Bir Osmanlı Entelektüeli: Doktor Abdullah Cevdet (Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), s. 51. Ramazan Uçar, Abdullah Cevdet'te Din ve Batılılaşma (Ankara: Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 1997), s. 70.

²⁰⁸ Durak, a.g.t., s. 51.

²⁰⁹ Uçar, a.g.t., s. 71.

tutmuştur. Bu okuldaki üç yıllık öğreniminden sonra Abdullah Cevdet, hayatında büyük fikirsel değişimler yaşayacağı, Mekteb-i Tıbbiye'ye kaydolar. ²¹⁰

Mekteb-i Tıbbiye'ye başladığı bu dönemde mektepte biyolojik materyalist fikirler ve eğilimler yaygın durumdaydı. Batılı felsefelerin ilk olarak Mekteb-i Tıbbiye'de ortaya çıkışının nedeni ise, başta Almanya olmak üzere Batı'dan tedarik edilen akademik kadro ve ders materyalleridir. Abdullah Cevdet üzerinde büyük etki yaratan bu kitaplar ve düşünceler, o güne kadar din hükümleriyle açıklanan olgulara bilimsel ve maddeci açıklama sunuyordu. ²¹¹ Kendisi, ailesinde dinî eğilimin kuvvetli olduğunu söylediği, hatta arkadaşları arasında İslam'ın gerekli kıldığı ödevlere bağlı biri olduğu halde kısa sürede bu çevrenin etkisinde kalarak ²¹² kendisini radikal materyalist bir düşünce adamına çevirecektir. ²¹³

Bunun sonucu olarak, döneminin en meşhur olan yazarlarının biyolojik materyalist yayınlarını halkın anlayacağı bir seviyede ele alarak Türkçe'ye çevirdi. 1891'de, bir felsefe ansiklopedisi niteliğinde olan ve daha çok İslâm âlimleriyle biyolojik materyalist filozofların fikirlerini bağdaştırmaya çalışan Fünûn ve Felsefe adlı çalışmasının ilk ön çalışmasını hazırladı (Cenevre 1897). Bu arada siyasete de ilgi duyan Abdullah Cevdet, 3 Haziran 1889'da diğer tıbbiyeli arkadaşları ile birlikte gizlice kurduğu, daha sonra İttihad ve Terakkî adını alacak olan İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin ilk kurucuları arasında yer aldı. Okul içinde kurulan bu cemiyetin, başlangıçta siyasi bir programı yoktu; cemiyetin misyonu, müslümanları imparatorluğun geldiği bu noktada, Batının liberal kültürü ile eğitmektir. Okuldaki siyasî çalışmaları dolayısıyla birkaç defa okul idaresince tutuklandı ve mektepte hapis yattı. İttihâd-ı Osmânî Cemiyeti'nin yaygınlaşması için çalıştı. Diyarbakır'da çalıştığı sıralarda Ziya Gökalp'in de bulunduğu pek çok kimseyi teşkilâta üye yapmayı başardı. ²¹⁴

Paris'e geçerek Avrupa'daki Ahmed Rıza'nın sürdürdüğü Jön Türkler'e katıldı. Burada İttihad ve Terakkî erkânının iki gruba ayrıldığını gördü. II. Abdulhamid'in Avrupa'ya gönderdiği Başhafiye Ahmed Celâleddin Paşa, Jön Türk hareketindeki fikir ayrılıklarından yararlanarak bu davadan vazgeçenlerin affedileceği ve yeni ıslahatların yapılacağı önerisiyle bir kısım Jön Türklerle anlaşarak anlaşma gereğince İstanbul'a geri döndüğünü gördü. Kendisi ise Ahmed Rıza'nın başında bulunduğu, söz konusu anlaşmayı kabul etmeyen gruba katıldı. ²¹⁵

---

²¹⁰ Durak, a.g.t., s. 51.

²¹¹ Durak, a.g.t., s. 51-52.

²¹² Hanioğlu, a.g.t., s. 90-93.

²¹³ Durak, a.g.t., s. 52.

²¹⁴ Durak, a.g.t., s. 52-53.

²¹⁵ Hanioğlu, a.g.t., s. 90-93. Durak, a.g.t., s. 52-53.

Abdullah Cevdet, II. Abdülhamid'e karşı, dinî gerekliliklerini yerine getirmediği için gerçek halife sayılmaması yolunda yapılan muhalefetin de önde gelen isimleri arasında yer aldı ve cemiyetin merkez yayın organı olan Osmanlı dergisinde bu konuda yazılar yazdı.²¹⁶

İki eski İttihatçı, Osmanlı dergisini Cenevre'de tekrar yayımlamaya başladılar; Mart 1904'te de Jön Türk hareketi içerisinde açıkça kargaşacı ve yıkıcı eğilimler taşıyan tek teşkilât olan Osmanlı İttihad ve İnkılâp Cemiyeti'ni kurdular. Abdullah Cevdet bu çalışmalarının yanı sıra, eski Serhafiye Ahmed Celâleddin Paşa'nın maddî desteğiyle ölümüne kadar faaliyet gösterecek olan ve Türk kültür hayatında etkisini uzun yıllar sürdürecektir olan İctihad dergisi ve matbasını Eylül 1904'te kurdu. İctihad, II. Abdülhamid ile hükümet erkânı hakkında kötü, yakışıksız sözlerle eleştirilerde bulunan "Bir Rüya"(Cenevre 1904) adlı eseri yayımladığı için, 20 Ekim 1904'te İsviçre'den sınır dışı edildi. Osmanlı dergisi kapandı; İctihad'ın yönetimi de Hüseyin Tosun Bey'e geçti. Abdullah Cevdet Ocak 1905'te İstanbul'da yapılan, kendisinin bulunmadığı bir mahkemede yargılanma neticesinde ömür boyu kalebentlik cezasına çarptırıldı.²¹⁷ Kalebentlik cezasına, günümüzde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası diyebiliriz

1905 Eylül'ü başında faaliyetlerde bulunmak için Mısır'a giden Abdullah Cevdet, İctihad'ı orada yayımlamaya başladı. Bir yandan da Prens Sabahaddin Bey grubu ile yakın ilişki kurdu; Şûrâ-yı Osmânî Cemiyeti'nin çalışmalarında ve idaresinde de görev aldı. İctihad'da yayımlanan, Osmanlı hânedanının gerekli olmadığı yolundaki yazısı büyük tepkilere yol açtı ve bütün Jön Türk yayımları bu yazıyı eleştirdi. II. Meşrutiyet'in ilânından sonra, İttihad ve Terakkî liderleriyle olan anlaşmazlıkları yüzünden Mısır'da kalmayı tercih etti. Bu dönemde, büyük tartışmalara yol açan R. Dozy'nin, Essai sur l'histoire de l'Islamisme adlı kitabını Târîh-i İslâmiyyet ismiyle tercüme edip yayımladı. Hz. Peygamber'in (s.a.v) hayatını hastalıklı psikoloji ile açıklamaya çalışan ve kendisinin din düşmanı olarak tanınmasına sebep olan söz konusu kitap aleyhine pek çok eleştiri kaleme alındı.²¹⁸

1910 yılı sonunda İstanbul'a dönen Abdullah Cevdet, İctihad'ı yirmi dördüncü sayısından başlayarak burada yayımlamaya başladı. Kısa sürede, Batıcı ve biyolojik materyalist düşünceleri benimseyen birçok Osmanlı yazarı bu dergi etrafında toplandı. Bunların en tanınmışları arasında Kılıçzâde Hakkı ile Celâl Nuri de bulunuyordu. II. Meşrutiyet sonrasındaki siyasî çalışmalara Abdullah Cevdet de, 1910 yılında kurulan Osmanlı Demokrat Fırkası'nın ikinci başkanı olarak katıldı. Bu firkanın yayın organları

²¹⁶ Hanioğlu, a.g.t., s. 90-93.

²¹⁷ Uçar, a.g.t., s. 75. Hanioğlu, a.g.t., s. 90-93.

²¹⁸ M. Şükrü Hanioğlu, "Abdullah Cevdet", TDV İslâm Ansiklopedisi (Ankara, 1988), 1/90-93.

olan Genç Türk, Selâmet-i Umûmiyye, Âzad ve Türkiye gibi gazete ve dergilerde yazılar yazdı. Bu fırka Hürriyet ve İtilâf'a katılınca siyasî çalışmalarını azalttı. Daha sonra ateşkes kadar siyasette geri planda kalmayı tercih etti.²¹⁹

İctihad dergisi, yayımladığı din karşıtlığı makaleler dolayısıyla, Şeyhülislamlık makamının başvuruları sonucunda birçok defa kapatıldı. Ancak bu kapatılmalar sonrasında da değişik adlarla dergi basılmaya devam etti.²²⁰

İctihad dergisi Batıcılar'ın belli başlı yayın organı durumuna gelmekle beraber, dergiyi çıkaranlar, Balkan Harbi'nden sonra aralarında çıkan tartışma sebebiyle ikiye ayrıldılar. Batı'nın tamamen ve her yönüyle alınmasını isteyen Abdullah Cevdet ile bu görüşe karşı çıkan Celâl Nuri arasındaki tartışma, "Tam Batıcılar" ile "Kısmî Batıcılar" şeklinde ifade edilebilecek iki grup ortaya çıkardı ve Abdullah Cevdet tam Batıcılar'ın lideri durumuna geçti. İctihad'ın meşrutiyet dönemindeki son sayısı 13 Şubat 1915 tarihinde yayımlandı. Abdullah Cevdet, İttihatçılar tarafından ölümle korkutulunca dergisini kapatmak zorunda kaldı; ateşkes dönemine kadar da fazla bir yayın çalışmalarında bulunmadı. Mart-Nisan 1918 tarihleri arasında İkdam gazetesinde imzasız olarak başyazılar yazdıysa da bunun İttihatçılar tarafından haber alınması üzerine bu çalışmalarını da bırakmak zorunda kaldı. Onun bu dönemdeki çalışmaları hemen bütün siyasî fırkalar tarafından olumsuz karşılanmıştır. Büyük Kabine döneminde İttihatçılar alıkonulup tutuldukları sırada onlarla birlikte alıkonulan ve İttihatçı olmayan tek kişi oydu (16 Kasım 1912).²²¹

Daha önceleri koyu İttihad ve Terakkî taraftarı olan Abdullah Cevdet yeniden siyaset ve yayın hayatına döndü. Bu defa dergi, Batıcılık'tan çok siyasî bir karakter taşıyordu ve İttihatçı karşıtlığının yayın âlemindeki liderlerinden biri durumundaydı. İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin ilk nizamnâmesinin ön çalışmasını yaptı ve kurucuları arasında yer aldı. İngiliz mandasının büyük savunuculuğunu yapar.²²²

Ayrıca İngilizler'le iş birliği yapan Kürt Teâlî Cemiyeti'nde de önemli görevler üstlendi. II. Meşrutiyet döneminde de Roj-u Kürd ve Hetav-ı Kürd dergilerinde yazılar yazmış, fakat açıktan bir etnik ayrılıkçılığı savunmamıştı. Jin gazete ve dergisinde bu konudaki düşüncelerini açıkça ortaya koymaktan çekinmemiştir.²²³ Buna karşında İttihad ve Terakkî'nin devamı olarak gördüğü Anadolu bağımsızlık hareketine karşı duruşunu açıkça dile getirmekten çekinmemiştir.²²⁴

²¹⁹ Hanioglu, "Abdullah Cevdet", TDV İslâm Ansiklopedisi 1, s. 90-93.

²²⁰ Hanioglu, "Abdullah Cevdet", TDV İslâm Ansiklopedisi 1, s. 90-93.

²²¹ Hanioglu, "Abdullah Cevdet", TDV İslâm Ansiklopedisi 1, s. 90-93.

²²² Durak, a.g.t., s. 58. Hanioglu, "Abdullah Cevdet", TDV İslâm Ansiklopedisi 1, s. 90-93.

²²³ Hanioglu, "Abdullah Cevdet", TDV İslâm Ansiklopedisi 1, s. 90-93. Uçar, a.g.t., s. 77.

²²⁴ Durak, a.g.t., s. 59.

Abdullah Cevdet, İctihad'ın 1 Mart 1922 tarihli yüz kırk dördüncü sayısında yeni bir din olarak Bahâiliğin kabul edilmesini istedi.²²⁵ Bahailiği kaleme aldığı makalesinde İslamiyet'e ve Hz.Muhammed'e (s.a.v) karşı ağır eleştirilerinden dolayı iki yıl hapis cezası aldı.²²⁶ Cumhuriyet döneminde de süren dava, 30 Aralık 1926'da "enbiyâya ta'n-fezâhat-i lisâniyye" suçlarıyla ilgili maddenin ceza kanunundan çıkarılması üzerine düştü.²²⁷

Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ise yeni yönetimi öven yazılarıyla yayın çalışmalarını sürdürdü. İctihad'ın bu dönemdeki ilk sayısı, yüz elli numara ile 23 Kasım 1922'de yayımlandı. Ancak, ateşkes dönemindeki ayrılıkçı azınlık faaliyetlerine verdiği destek ve yazıları, işgal kuvvetleriyle olan ilişkileri ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti'nin açıklama yazısını imzalamış olması sebebiyle, ulusal hükümet kendisinin bir daha devlet hizmeti almasını engellemiştir. Bir ara Aralık 1924'te Elazığ milletvekilliği boşaldığı sırada milletvekilliğe getirileceği gündeme gelen Abdullah Cevdet, Atatürk tarafından Ankara'ya çağrılmış fakat kendisine yöneltilen eleştiriler sebebiyle bir sonuç alınamamıştır. Bundan sonra kendisini tamamen İctihad'ın yayınına veren Abdullah Cevdet, aynı zamanda devlet imkânlarından da faydalanarak birçok biyolojik materyalist eserler yayımladı.

29 Kasım 1932 tarihinde İstanbul'da ölmüştür. O yaşadığı dönemde birçok tartışmaya konu olurken²²⁸ ölümünden sonra da cenaze namazının kılınıp kılınmayacağı konusunda tartışmalar olmuştur.²²⁹

Hayatı boyu tam batıcılık ve materyalizm uğruna İslam'a, Peygamberimiz'e kısacası dini hassasiyetlerimize saldırıp, ayaklar altına alan, milli mücadelemizde bize sırtını dönen Cevdet'e en büyük muhalefeti, tezimizin konusu olan Ahmed Şirânî Efendi yapmıştır.

2.3. Ahmed Şirânî'nin Diğer Yayınları

Yaşadığı dönemde basın aracılığı ile inançları gereği fikri savaş veren Ahmed Şirânî Efendi, 1913 senesinde çıkarmaya başladığı haftalık Medrese İ'tikadları dergisiyle (18 sayı) Türk Basın hayatına giriş yapmış ve bundan sonra belli aralıklarla 20 Kasım 1913'te Hayrû'l-Kelâm (38 sayı) ve 30 Teşrin Sani 1919 tarihinde İ'tisam (71 sayı) adlı iki dergi çıkarmıştır. Şirânî'nin yazdığı ve çevirdiği bir kitaba ulaşamamışsa da

²²⁵ Hanioğlu, "Abdullah Cevdet", TDV İslâm Ansiklopedisi 1, s. 90-93.

²²⁶ Durak, a.g.t., s. 59.

²²⁷ Hanioğlu, "Abdullah Cevdet", TDV İslâm Ansiklopedisi 1, s. 90-93.

²²⁸ Uçar, a.g.t., s. 78.

²²⁹ Uçar, a.g.t., s. 78.

Beyânü'l-Hak, Mahfil, Sebîlü'r-Reşad, Tevhîd-i Efkâr gibi dergilerde çok sayıda yazı ve şiirleri bulunmaktadır.²³⁰

2.3.1. Hayrû'l-Kelâm Dergisi

İslami bir dergi olan Hayrû'l-Kelâm akaid, ilmi, toplumsal ve iktisadi alanda yayımlar yapmıştır. Medrese İ'tikadları dergisinin kapanmasının ardından iki buçuk ay sonra Ahmed Şirânî Efendi, 20 Kasım 1913 tarihinde ayrıcalıklığını ve sorumluluğunu Hüseyin Şem'î'nin yaptığı Hayrû'l-Kelâm isminde daha kurallara uygun bir dergi yayımlamaya başlamıştır. Şirânî'nin başyazarlığında dergi, otuz sekiz sayı yayımlanmıştır. Kimi yönden Medrese İtikâdları'yla paralellik arz eden dergi, eleştirmenlerine karşı tartışmaya girmemeye çalıştı. Fakat ilerleyen sayılarında özellikle İctihad yazarlarının tahriklerine karşı cevap verme niteliğinde ağır eleştirileri yüzünden tepki almıştır. Medrese İtikâdları'nda olduğu gibi, bu dergide de ağır eleştiriler özellikle İctihad yazarlarından Abdullah Cevdet ve Kılıçzâde Hakkı'ya olmuştur. Ahmed Şirânî'nin hapse girmesinden kısa bir müddet sonra da derginin yayın hayatı son bulmuştur. Şirânî'nin mahkûmiyet hayatı sona erdikten sonra, tekrar dergicilik hayatına³⁰ Teşrin-i Sâni 1335/1919 tarihinde İ'tisâm dergisinde başlamıştır.²³¹

2.3.1.1. Ahmed Şirânî Efendiye!

Fazıl Mücahid Efendim! Bazı makalelerinizden alakadarlarının muhterem Hayrû'l-Kelâm'a ademi rağbetleri yüzünden müteessir olduğunuz anlaşılıyor.

Azizim! Lisanı haliniz bize anlatıyor ki: Fakir halinizle beraber menfaati dünyeviye gözetmeyerek bilariya vela sem'a (riya ve gösterişsiz) şu gazeteyi neşr edişiniz sırf ulemanın hukuku mukaddiyesini müdafadır. Bunun için ulemayı kiram sizinle beraberdir. Küçük bir rağbetsizlikden yeis ve futur getirmek bütün ulemayı Hâkîkiyenin hukuku sariyesini müdafa eden bir mücahidin şanına layık ahvalden değildir. Yalnız bizim mekrinin (yer ismi) müntesibatlarından evladı ve efradı ailesinin havaici zaruriyesini çıkardıktan sonra bakiyesiyle Hayrû'l-Kelâm-ı ilel ebedi idam idecek birkaç fedakâr vardır. Esef etmeyiniz, Allah (c.c) size muindir. Vesselam Vellahul Müstean.

Sabık Mekri Müftüsü Hüseyin Hüsnü

Cevap: Üstazı Serfirazım

Ser (baş) sütunumuzu tezin eden bu kıymetdar mektubunuza nailiyetle mefteharım. Tilmizi bitemyizinize maddi ve manevi hüsnü teveccühde bulunuyorsunuz. Bu manevi

²³⁰ Balyemez vd., a.g.e., s. 111-112. Şimşek, a.g.e., s. 14. Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi", s. 44. Gündüz, a.g.m., s. 100.

²³¹ Ahmed Şirani, "Hayrû'l-keâm - İDP - İslamcı Dergiler Projesi", Hayrû'l-keâm (1914 1913).

hediyeyi kiranbahadırı, hediyeyi kabulde ise ehliyet kabil ve şart olmadığı için mesrurane kabul ederim. Hüsnu teveccühünüze bir de hüsnu teselli ilave buyuruyorsunuz. Buda bir nimeti maneviyedir. Onun için teşekkür etmeyerek ve zaife nimeti şinasiyesinden bilirim. Biz büyüklerimizin müşfigane, mürşidane tesellilerine her zaman her hususta muhtacız. Çünkü hayri havahane teselliler yanık kalplerin abı hayatıdır.

Yalnız “mekri” de “Hayrü’l-Kelâm ” itam ve iâşe hususunda evlad ve efrad ailesine ilhak edecek birkaç fedakâr bulunduğunu ifade buyuruyorsunuz. “Hayrü’l-Kelâm’ın” himayeye olan ihtiyacını ve Hayrü’l-Kelâm gibi insali maneviyeye olan ihtiyacı ta’rif ve tasvir etmek için bundan daha müessir bir söz söylenemez. Benim gibi gulubu gasiye ashabından olmayanlar bu kelâmı uluviyenin harareti te’siriyesi karşısında şüphesiz yağ gibi erirler kar gibi suyla bekaya akıp giderler. Büyüklerin sözleri büyük olur. Lakırdısı evvelce söylenmemiş olsada bu söz ukelayı beşeri öyle bir kazıya vaz etmeye saik olurdu.

Böyle bir mektupta yine sabık Rize Müftüsü Hafız Ali Efendi göndermişti. Şüphesiz bize teşvik için şöyle bir fetva veriyor ve diyor ki: Eli kalem tutanlarımız bu zamanda ibadeti mefruzayı eda ettikten sonra nafil ibadet yerine İslamlığı, İslamları müdafaaya dair yazı yazsınlar.

İslamlığı, Müslümanlığı muhafaza ve müdafaaya olan ihtiyacı anlatmak içinde bundan ruhlı, böyle ibretli bir fetva verilemez. Karşısında kimsenin bulunmadığı pek e’la olarak bilinen bir Celal Nuri kemali cesaretle meydana izlal ve iğfale atılıyor. Türlü türlü namelerle birkaç eser bedtür yazıyor. Birinde “Allah (c.c)” var diyenleri alay ve istihza idiyor. Diğerinde Hz. Muhammed’i (s.a.v) büyülteceğim derken nübüvvetini bi’setini selb ile adi bir adem derecesine indiriyor. Üçüncüsünde bu zamanda eski din işe yaramaz, yeni bir din uyduralım, diyor. Ve bu tarz tahrir ve hareketiyle atiyen koskoca bir hükümeti islamiyeyi uhde-i idarelerine alacak olan binlerce gençlerimizi dini mubini semaviyemize düşman bir hisle hazırlamak istiyor.

Bu izlalatın bu iğfalatın bu tesemmiyatın önünü almak için kalemi fazilet için irşada sarılmaktan iyi ibadet mi olur. Bu nafil değil farz ibadetler kadar vacibi ifa bir vazife iken ne o gibi aşari ibliseden haberi olan sarıklımız var ne de haberdar bulunanlarımız içinde faziletli, salabetli bir kalem sahibi var. Teşekkür olunur ki uzaktan uzağa hiçe saydığımız o fesli ihvanımız müdafadan geri durmuyorlar. Bize ise bu halimizle bire bir yine kendimizi eğlemu ulemadan efzalu fuzeladan sayıyoruz. “Allahümme eslihna ve eğfirlena velimen messelena minessalifine vellahikine” küçük bir rağbetsizlik yüzünden ye’s ve futur getirmek layıkı ahvalinden olmadığını lisanı muahize ile ifade buyuruyorsunuz. Bu iltifatı üstazanelerinde teşekkür etmeyle beraber derim ki; rağbetsizlik küçük değil, büyük hem pek büyüktür. Fakat bundan dolayı meyüs değil

müteessirim. Yalnız İstanbul'da bulunan beş bin talebe-i ulum sairleriyle beraber on bine yakın sarıklı arasında hayatı maneviyye ve haysiyetiilmiyeleriyle bildiğiniz derecede alakadar olan bir gazete diğer fesli Müslümanların aldıklarını bağdel ihracı yüz elliden ziyade satılmadığını kasmle söylüyorsam bütün hayat sahipleri müteessir olmazlar mı?

Hâlbuki bunu; bizim teessürümüze mucip olan gazetemizin buradaki sarıklılarımızın arasında satılması değildir. Belki gaye-i hayriyemizin husule gelmemesidir. Bilmelidir ki: Biz âlemin su-i nazarı altındayız. Âlem bizi her türlü meziyeti insaniyeden mahrum sayıyor.

Hatta gavaidi ictimaiyye bile bigâne bulunduğumuzu söylüyorlar ve hakları da var. Çünkü: halimiz, inkârı kabule olmayan meşhudattandır. Biz istiyorduk ki bunları duymamazlıktan, işitmemezlikten tecrit ederek durumumuzu anlayalım. Nevakısımızı bilelim. Bilelim de bütün sui nazarları hüsni nazara tebdil etmeye çalışalım. Bu da ancak büyüklerimizin, bilenlerimizin yazmaları küçüklerimizin, bilmeyenlerimizin de okumalarıyla olur. Hâlbuki ne yazanlarımız var ne yazılanları okuyanlarımız var. Onun için maksadımız husule gelmiyor. İşte bundan dolayı da müteessir ve müteesef oluyoruz. Haksız mıyız? Hoca Efendi Hazretleri eğer Kemal Bey merhum şimdi sağ ve sarıklı olsa da şu halimizi görse idi dillere destan olan uçkursuz sözüne şu vecihle söylerdi. Ölürsem görmeden meslekte ümit ettiğim feyzi yazılsın senki kabrimde vatan mahzun ben mahzun.²³²

2.3.2. İ'tisâm Dergisi

Haftalık İslami dergi olan İ'tisâm, Cumartesi günleri yayınlanmıştır.²³³ Medrese İ'tikadları ve Hayrû'l-Kelâm dergileri peşi sıra kapatılıp Şirânî hapse girmiştir. Şirânî hapisten çıktıktan sonra, dergicilik hayatına kaldığı yerden devam etmiştir. 30 Kasım 1918 tarihinde İ'tisâm dergisini çıkarmaya başlamıştır. Dergi 29 Nisan 1920 tarihine kadar yayınlanmış olup 73 sayıdır. İ'tisâm, işlenen konuların zenginliği, farklı görüşleri barındırmasıyla döneminin nabzının tutulmasında önemli bir kaynaktır.²³⁴

2.3.2.1. Ahmed Şirânî'nin Mesleki İlmîyyeden Tard ve Teb'idi Diyor ki!

O sıra ruus imtihanını kazanan efendilerin esami cetvelini almak üzere ders vekâletine gitmiştim. Cetveli alarak kapıdan çıkıyorken Arapkirli Havace Efendi çağırırdı. Buyurunuz! dedim. Nedir bu yaptığımız? Biz misyonerleri ret ile (Muhammed Esad

²³² Hüseyin Haseni, "Ahmed Şirani Efendiye", Hayrû'l-keâm 1/18 (19 Mart 1914), s. 137.

²³³ Ahmed Şirani, "İ'tisâm - İDP - İslamcı Dergiler Projesi", İ'tisâm (1918- 1920).

²³⁴ Huriye Yıldırım, İ'tisâm Mecmuasının Tahlilî Fihristi ve Mecmuanın Başyazarı Ahmed Şirânî'nin Yazıları (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 6.

Efendinin müdafaaları olsa gerek) uğraşırken siz Hz. İsa'ya (a.s) Allah (c.c) deyip çıkmışsınız. Dün burası mahşer haline geldi. Fetvahaneden hariçten bu ne demek oluyor diye birçok kimse Şeyhülislam Efendi'ye müracaat etti. Bu yollu muahezede bulundu. Bu sözleri işitince hayretler içinde kaldım. Benim sözlerimi anlamayıp da böyle yaygara koparmaya kalkışanları avam olsaydı mazur görürdüm. Fakat havace efendilerin böyle yapmalarını neye haml edeyim? dedim. Bu kadarcık bir muhavere sonra daire-i meşihattan dur olmaya başladım. Kendi kendime diyordum ki: Bunun ne aslı var, ne de astarı. Havace Efendi oraca adet olduğu üzere çocuk korkuturcasına beni korkutmak istiyor. Meğer mübalağasından sarfı nazarı asılsız astarsız değilmiş. Baktım ki oradan gün geçtikçe mesele ehemmiyet payda ediyor. Her tarafta mevzu bahis oluyor. Bazı muhiplerin bana teselliyet ve taziyet yollu laflar söylüyor. Bittabi işi tetkik etmek lazım geldi. Bir de anlarım ki: Daire-i meşayihatın maalesef mühim şubelerinde bulunan bazı havace efendilerimiz Şeyhülislam Efendi'ye bil müracaat beni mesleki ilmiyeden tard ve tebid ettirmeye teşebbüste bulunuyorlarmış. Refakatlerine almak üzere fetvahanede i'lamat mümeyyizi Muğlalı Ali Rıza Efendi'ye müracaat ediyorlar. O üstadı akil bunlara nesaihi mürşidanda bulunuyor. Yar ve eğyara karşı ayıp olur. Kendisine mektup yazınız. Fikrini anlayınız diyor. Diğer taraftan yine fetvahanede bulunan genç münevver, mütefekkir ihvanımız bunların hareketlerini tevbih ediyor. Mukabele gösteriyor ve bu suretle teşbihleri akim kalıyor. Bu mecrayı duyunca tessüfümünden, tessürümünden yağlarım eridi. Ne yapacağımı şaşırdım. Meseleyi gazete sütunlarına geçirsem hasımlarım bana gülecekler. İşte senin müdafaya çalıştığın suftalar bunlar değil mi? diyecekler. Sükûtle geçiştirsem tanbur tekfire bir nağme daha vurmaları gaviyyen melhuz! Hasımı güldürmemek emeliyle bunların kimler olduklarını ve nerede bulduklarını anlamayacak bir sürette "izahul meram, ilzamlavam" makale-i saigabarini yazmak mecburiyetinde kaldım ki: El Hak okunmaya şayandır. Bunun üzerine mesele büsbütün kapandı.²³⁵

2.3.2.2. İ'tisam Ahmed Şirânî Efendiye

Faziletli Efendimiz! Ali Kemal Bey'in Beyamı Eyyamda yazdığı mütesirane ve hazinane tezellünamesi rikkat ve dikkatimizi celb ve tevbe ve istiğfar ile ötedenberi tutmuş olduğu sagim ve hata alud mesleğinden rucuu eylediği zannı tevlid eyledi ise de birkaç gün sonra yine aynı kısım aynı sutunda neşir ettiği iftirakarane fıkralarını görünce biz iki kızından birini çiftçiye diğerinide kiremitçiye verip hangisinin talebine muvafık

²³⁵ Ahmed Şirani, "Ahmed Şirani'nin Meslek-i İlmiyye'den Tard ve Teb'idi Hayrî'l-keâm - 1. Cilt 25. Sayı", Hayrî'l-keâm 1/25 (07 Mayıs 1914), s. 197.

duahavan olacağını tayin edemeyen ihtiyarın hal-i garibanesini hatırlattı. Gerçü şu mütehalif sözler Ali Kemal Bey'in başı sıkılınca ötekine berikine çatmak mu'tadı olduğunu bilenler ve sözüde yakından tanıyanlarca handei istihfaf ve istihza karşılıklı ise de gerek onu ve gerek sizi tanımayan yabancı karilere zat-ı fazilaneleri gibi senelerce ocakçıların zulmü ve kahrına ma'ruz kalmış nezamet ahlakiye ve safiyet vicdaniyesi müsellemler bir âlimi yektayı ocakçılıkla itham gaflet ve ğarabeti küstüren Ali Kemal Bey'in ne gibi bir meslek ve maksat ta'kip etmekte olduğunu anlatmak için muharrir mumi ileyhın igdam ser muharrirliğinde bulunduğu sıralarda yazdığı makalelerinin birinde (eğer biz Türkler böyle cenubden değil şimalden ya'ni oradan geçen Kanivaliler, Bulgarlar, Macarlar gibi din kaydından tecrid ederek geçmiş olsaydık bugünkü hale gelmez ve bu kadar geri kalmazdık.) dediğini söylemek kâfidir. Binaenaleyh o gibilerin bu gibi yaverlerine kulak asmayarak neşriyatı hak güyanenize devamınızı istirham ve bu vesileyle öyle arz-ı ihtinam eyleriz efendim. Hacı İsmail Hakkı İlyas Hafız Ali Muhammed Nuri İzzet Muhammed Âlim.

Diğer taraftan Ahmed Şirânî ile ilgili söz konusu dergide şöyle bir yazı yazılmıştır.²³⁶

2.3.2.3. İ'tisam Mecmuası Naşiri Ahmed Şirânî Efendi Hazretlerine

Fazilet Meab Efendim! Geçmiş olsun ahiren düçar olduğunuz musibetlere pek ziyade müteessir oldum. Zat-ı ali biraderaneleri gibi fazıl muhterem, muhib vatan ve hadimi şariat bir sahibi kalemin zulüm ve i'tisafalara maruz kalması âlemi İslam için acınacak bir keyfiyet ve sizi sevenler içinde baisi hüzn ve kudurattı. Hele hamd olsun o belayı me'zum milletin üzerinden kalktı. Ve zatı fazilaneleri gibi ulemayı penamın serbest bırakılmaları mucibi inşirah ve surur oldu. Ba husus tekrar risale neşriyle âlemi İslam'a velasiyyema diyanete yapacağınız hizmet pek mühim ve müsübatı mezuyesi azim olduğu için şayanı iftihadır. Bu babda teşkiratı ve tebrikatı mahsusamın kabulünü rica ederim. Ve muvaffakiyetinizi eldafı subhaniyeden dilerim.²³⁷

Keskin Müftüsü Sadık.

2.3.2.4. Kadınlığın Hayat-ı İctimaiyesine İndirilen Darbeler

Şer-i İslam kadar hürriyeti beni ademe kıymet, ehemmiyet, vüsat veren hiçbir kanun-i, medeni ve esami olmadığı gibi asr-ı hazırda en hür ve medeni ad edilen ekvam ve mülk dahi kıymeti, hürriyeti şer-i İslam derecesinde anlayamamış ve o kanunu

²³⁶ Anonim, "Ahmed Şirani Efendi'ye", İ'tisam 41 (12 Eylül 1919), s. 488.

²³⁷ Sadık, "İ'tisam Mecmuası Naşiri Ahmed Şirani Efendi Hazretlerine", İ'tisam 7 (08 Ocak 1919), s. 1.

semaviyyenin beni ademde gözümün istediği hürriyet ve medeniyetin mertebe-i balasına henüz tekarrüb bile edememiştir. Luhum-u hayvanatı dahir ğayri dahir kısımlarına ayırdıktan sonra luhumu beni ademi de dahir ad etmesine nazaran tahirul luhumu hayvanat gibi mubahul ekli olmasının müsaade-i serriyyeye mugarin bulunması lazım gelirken bilakis tahrim buyurmak suretiyle ebna-i ademin hayvan muamelesine maruz kalmasına rıza göstermeyen İslamiyet'in hürriyete malik olmayan köleleri hayvanat gibi bey'i şiraye tabi tutması hürriyeti insaniyyeye bahşettiği kıymet ehemmiyetin numunelerindedir. Evet, nezr-i İslam'da bilumum insanlar hukukta müsavi ictihadda hareket ve sükünatta a'mal ve efalde hürdürler. Aklen ve tab'an hür olmaları lazım gelir. Çünkü şerafeti insaniyye, hürriyeti insaniyye ile kaimdir. Saadeti beşeriyye, hürriyeti insaniyeden tevellüt eder.²³⁸

Fakat bu müsavat bu hürriyet bila kayıt ve şart değildir. Aklen ve tabade bila kayıt ve şart olması menfaati beşeriyyeye iktizasındandır. Aksi takdirde dört beş seneden beri beynel beşer icrayı tehri benat eden harbi umumiyenin daha müthiş ve mühliki yalnız beynel milel değil her milletin kendi efradı arasında da ezelden ebede kadar hunriz olur. Ve belki bu kadarda imtidat etmeden nesli ademe hafe çekerdi.²³⁹

İhtiyacat-ı zaruriyyeye ait hukuku hayatiyede müsavatın lüzumu şer-i ve tabii olduğu gibi avarız ve esaf mevhuba veya meksubede müsavetsizliğin lüzumuda şer-i ve tabiidir. Hadisat-ı kevnienin illet ve müessiri ister ehli edyanın itikadları veçhile kavanini tabiiyyenin dahi nazımı olan fatır-ı mutlak telakki edilsin. İster tabiiyyun ve mukallidlerinin zihinlerine teb'an doğrudan doğruya kavanini tabiiyye farz olunsun. Mevcudatı meşhude ve mahsusayı asar ve avarız zatiyede ve hatta erkân ve ecza-i asliyede müsavat üzere vücuda getirmediğini herkes görüyor ve her akıl idrak ediyor ve etmektedir. Cinsler cins dâhilindeki, nevilere nev-i dâhilindeki, sınıflar sınıf dâhilindeki fertler asar ve evsafı arızada erkân ve ecza-i zatiyyede mütefavit ve mütehalifdirler. Her mevcudun kendisine mahsus evsafı kendisine göre a'za ve eczası kabiliyet fitriyesiyle mütenasib hak ve vazifesi vardır ki mümeyyizati mezkûrede biri diğerine karşı müsavat iddehasında bulunamaz. Bulunsa bile hükümsüzdür. Hükümsüz olmasa bile müddehasının tahakkuku ve sübutundan kendisi munzarir olur. Ecsamı uzviyenin teşekkülatı başka gayri uzviyenin teşekkülatı yine başka olduğu gibi bunların nevilere, fertleri dahi evsaf-ı mümeyyize ve havası farikaca yekdiğerlerine müsavi ve hatta müşabih değildir. Mesela bir cismi uzvi kuvvet ve kabiliyeti uzviyesi kendisinden ziyade olan diğer bir cismi uzvi kuvvet ile müsavat iddiasına kalkışırsa devenin çektiği

²³⁸ Ahmed Şirani, "Kadınlığın Hayat-ı İctimaiyesine İndirilen Darbeler", İ'tisam 14 (ubat 1919), s. 1.

²³⁹ Ahmed Şirani, "Kadınlığın Hayat-ı İctimaiyesine İndirilen Darbeler", İ'tisam 14 (27 Şubat 1919), s. 1.

yükü merkebin çekmesi lazım gelir ki bunun zararı müsavat-ı idasında bulunan akılsız merkebe ait olur! Kezalik âlimle cahilin, ğani ile fakirin, e'yan ile efradın, namuslu ile namussuzun, terbiyeli ile terbiyesizin, zeki ile ğabinin, akil ile mecnunun meziyetçe, faziletçe şerafetçe, ihtiramce mevki-i ictimaiyyece tefavütlerine derece vaki ve tabii ise müsavetleride o derece gayri vakii ve gayri tabiidir. Ukul ve şeraiiyi ve teamulâtı beşeriyyede bu türlü müsavata müsaid değildir. ²⁴⁰

Hürriyeti mutlaka müsavat mutlakadan daha mühlik ve daha musibet avirdir. Din, ahlak, adab, terbiye, iffet, hayâ, büyüğüne hürmet hem nevine muhabbet ve şefkat gibi guyudat-ı nafia ve lazımeden azade ve her güne harekât ve sukunatında e'mal ve efalinde tamamen hür serbaz bir şahsi mefrudun halini göz önüne getirelim. Acaba bu şahsi mefrud cibali ve beyabanda dolaşan siba-i vahşiyeden daha muzur ve daha hunhuvar olmaz mı? Siba-i vahşiyenin eşhas-ı hurre gibi daima içimizde bulunamayacağı cihetle mezaratça pek hafif kalacağından şüphe edilmemelidir. Evet, müsavatı mutlaka öyle hürriyet ile mutlaka insanların revabid-i ictimaiyesini ihlal edeceği cihetle muzır mühliktir. Çünkü ebnaî âdem-i yekdiğerine rabt eden serferi ettiren hürmeti mütekaabilede bulunduran ihtiyacat-ı maddiye ve maneviyyedir. Müsavatı mutlaka ve onun tevlid edeceği hürriyeti mutlaka ise bu gibi levazım revabıdı insaniyye ve ictimaiyyeye halel getirir ve binaen aleyh beynel beşer cari olan nizam ve intizam yerine fuzuyet ve anarşistlik kaim olur. Şu halde müsavetde, hürriyetde mutlak değil mukayyettir ve beşeriyyetin saadet ve selametide guyudat dairesinde hareket etmektedir. Beşeriyyeti guyyudat dâhilinde hareket ettirmek hikmetine mebnidir ki Allah (Zülcelali Hazretleri) kavanini semaviyyeyi inzal buyurmuş devletler ve milletlerde kavanini mevzuayyı tanzim etmiş bulunuyor. Zaten kâinatta bir kanun-i tabiyenin guyyudatına tabi olmayan hiçbir mevcude tesadüf edilmezken insanların büsbütün başıboş kalmaları hilafı hikmet ve maslahattır. ²⁴¹

Demek ki menafi-i beşeriyyeye muvafık olan yerine tefavüt yerine göre hürriyet yerine göre tekayüddür. Fakat bizim memleketde bunlara evvelcede layıkıyla riayet edilmemekle beraber yerleride büsbütün değiştirilmiyordu. On seneden beri ise müsavat yerinde müsavatsızlık, müsavatsızlık yerinde müsavat, hürriyet yerinde istibdat, istibdat yerinde hürriyet gösterildi. Devlet ve milletin menafine hadım hürriyet ortadan kaldırdığı halde İslamiyet ve insaniyet aleyhindeki hürriyetsizlik hürriyeti mutlakaya tebdil edildi. Erkeklere hukukta bile müsavat bahş olunmuyorken nisvanın her hususta ricale müsavatı iddia ve icad olundu. Memleketde muntazam bir ordu yarattık diyen Jönler Hâkîkaten bir

²⁴⁰ Ahmed Şirani, "Kadınlığın Hayat-ı İctimaiyesine İndirilen Darbeler", İ'tisam 14 (27 Şubat 1919), s. 1.

²⁴¹ Ahmed Şirani, "Kadınlığın Hayat-ı İctimaiyesine İndirilen Darbeler", İ'tisam 14 (27 Şubat 1919), s. 1.

ordu vücuda getirdiler. Fakat iddia ettikleri gibi askeri bir ordu değil hürriyeti mutlakaya hürriyeti nisva ve müsavata nisvana sa'î ve hadım itikadsızlar, ahlaksızlar, hayâsızlar, şehvetperestler ordusu!²⁴²

2.3.3. Beyânü'l-Hak Dergisi

Beyânü'l-Hak Dergisi pazartesi günleri çıkan haftalık bir dergidir. İlk sayısı İkinci Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra 22 Eylül 1908 tarihinde çıkmıştır. Zaman zaman kapatılmalarla beraber 22 Ekim 1912 tarihine kadar yüz seksen iki sayı olarak çıkmıştır. Derginin yazar kadrosu muhafazakâr kesimden ve medrese kökenlilerden oluşmuştur. Bu derginin başyazarlığını sonuna kadar Fatih Dersiamlarından olan Sabri Efendi yapmıştır. Beyânü'l-Hak Uleması genellikle II. Abdülhamid'e karşı bir çizgide olmuş, ilk başlarda İttihad ve Terakkî ile yakınlık içinde görünürken zamanla onlardan koparak karşıt bir çizgiye kaymıştır. Siyasete karışıkları gerekçesiyle İttihad ve Terakkî tarafından uyarılmışlar, onlarda yaptıkları siyasetin “ iyiliği emretme, kötülükten menetme” siyaseti olduğunu dile getirmişlerdir. Dergide, ulema ve medrese içerisinde yenileşme konularını genellikle ön planda tutmuşlardır. Bu konularda yazı ve makaleler yazmışlardır.²⁴³

2.3.3.1. Şehadet-i Şeriyenin Hikmet-i Şeriyesi Nedir?

Beyânü'l-Hak Mecelle-i Mübeccelesinin geçen hafta intişar eden nüshasında nev-i beşerde ehliyeti hukukiye ser levhasıyla yazmış olduğum bir makalede bil umum efradı beşere birçok hukukunadiyeye ve başka şehadet olmak üzere bir takım hukuku maneviye ve medeniye taraf-ı uluhiyeden ehliyet verilmesindeki hikmet ve faideyi umumi bir surette garaini kiramin nazarı dikkatlerine arz itmiş idim. Bu defada hukuk maneviye ve medeniyeden bir tanesi olan şehadet-i seriyenin hükümeti seriyesine ve bunun icra ve ifası için insanlara bahiş olunan ehliyetin faide-i azimesine dair izahatı hususiye vermek istiyorum. Yine makale-i sabıkamda arz itmiş olduğum vechile insanlar hayatı beşeriyelerini nihayeti ömürlerine kadar muhafaza idebilmek için muhtaç oldukları levazımı hayatiyeyi yalnız başlarına tedarik ve i'mal idemeyeceklerinden yekdiğerleriyle muamelat hukukiyede bulunmak lüzumunu his ederler. Ve hissettikleri bu lüzumun neticesi olarak binlerinde muamelat hukukiye cereyan etmesine başlayınca bazılarının hukuku bil zarure diğerlerine geçer. Onların ise zimmelerine geçen hukuki birrıza iade eylemeleri tabiat ve menfaatlerinin hilafı ve aksine bir hareket olacağından pekte ümit olunmaz. Nihayet aralarındaki münasebeti hukukiye ihtilafatı hukukiyeye

²⁴² Ahmed Şirani, “Kadınlığın Hayat-ı İctimaiyesine İndirilen Darbeler”, İ'tisam 14 (27 Şubat 1919), s. 1.

²⁴³ Mustafa Sabri, “Beyânülhak - İDP - İslamcı Dergiler Projesi”, Beyânülhak (1908- 1912). Ramazan Boyacıoğlu, “Beyânü'l-Hak'ta Ulema, Siyaset ve Medrese”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2/ (1988), s. 1.

müncer olur. Hak sahipleri istindadı hukuk itmek için beynel beşer vagı' olan ihtilafatı ve fasıl etmek üzere te'sis olunmuş bulunan mahkemelere müracaat itmekte müzdar kalacakları vaneste-i beyandır. Hâlbuki haklarını, hasımlarını inkâritmeleri iğlabı ihtimalattan bulunduğu cihetle eshap hukukun huzur hâkimde haklarının sübutuna medar olacak bir istinadgahları bulunmak lazımdır ki o da şahidlerin bir nehci şer-i şerife edayı şehadetitmeleridir. Eğer dünyada ve ukbada saadet-i beşer-i te'min için Cenabı Hakk'ın inzal buyurmuş olduğu kanunu şeriyenin ihtiva itdiği mevad-ı şeriyenin bir maddesine şehadet-i şeriyeye teşkil itmemiş olsa idi evvela muhakemenin te'sis olunmuş bulunacağı saniyen onda hukuku beşerin muhafaza olunacağına kimse ihtimal veremez idi. Çünkü mahkemeler biri cisimi müteharrik olup bunların ruhu yani medarı hareketleri şahitlerdir. Bir cisimde ruh bulunmayınca hareket etmesi tasavvur olunamayacağı gibi şahidler olmayınca mahkemelerinde davaları hal ve fasıl eylemeleri mümkün olamaz. Şu halde mehakimenin te'sis olunmasına sebebiyet veren ve bu suretle hukuku beşeri muhafaza eden şehadeti vaz olunmamış ve binaenaleyh mahkemeler vücuda getirilmemiş olsaydı mallarını canlarının yongası addeyleyen insanların ziyayamaruz kalan haklarını istidad etmek için münaza'tı şedide ve muharabatı feciadan başka bir vasıta bulabilmeleri hatır ve hayale gelir mi? Şehadet vaz-ı olunmuş binabinin muhtelif mahkemeler te'sis idilmiş iken hukuk ve asayiş beşeriyete tamamiyle muhafaza olunamıyor. Ya şehadet vaz olunmamış mahkemeler te'sisi idilmemiş olaydı ilmi beşeriyet acaba ne hal kesb eder idi. Takdir olunması güç bir şey değildir. Allah (c.c) işte bu gibi mesaibi ve mühalliki ilmi beşeriyetten kaldırmak üzere bunlara aslı şehadeti ta'lim buyurmuş ve onu icra etmek için kendileriyle bir de ehliyet vermiştir. Fakat herkese alel itlak bu ehliyeti vermek maksud olan netice-i mesudeyi husule getiremeyeceğinden şahidlerin yalan söylemeyi adet idinmiş olmaları ve cidden ashabı namusa isnadı meayib itmış olmamaları ve muhilli haysiyeti ve merut olan ahvalde bulunmamaları el hâsıl agval ve efal haseneleri harekât-ı nareva ellerinde gaib ve ekşir olması şard kılınmıştır. Aslı şehadet nasıl bir feyzi saadet ise bu şartların her biri de öyle birer kimyayı selamettir. Çünkü bu şartlar insanlığın miyarı ve terazisidir. Herkes duce-i namus ve haysiyeti huzuru hâkimde şehadetinde kabul olunup olunmamasıyla teayyün eder. Hâkim tarafından tezkiye bulunduğu zaman makbul-ü şehadete olmadığı meydana çıkmakla yaşamamak her ehli namus nazarında müsavi olduğundan namuskarane bir hayat geçirmek isteyenler ve hukuku medeniye ve insaniyeden sakıt olmalarına razı olmayanlar edayı şehadete ehli olmak arzuyu hüda pesandanesiyle lazım gelen şeraidi müfide ve evsafi cemileyi kendilerinde cem' eylemeye çalışırlar. İndel icab doğruca edayı şehadet ideceklerinden mahkemelerde huku-u ibaden zayi olmasına meydan verilmesi olmaz bu vecihle iffet ve istikametlerinden nusule

gelecek fevaid yalnız mahkemelerde ru'yet olunacak davalara münhasır kalmaz ebna-i cinsleriyle olan muamelat zatiyelerine kadar neşri furuz eder. Bu suretle beynel beşer birer unsuru hayr olarak herkes onlara nazarı nefretle değil nazar-ı hürmetle bakar. Eğer bütün insanlar bu tavır ve lişval üzerine hareket iderlerse o zaman bu dünya bir mahalli saadet ve bir dar-u selamet olmak haline gelir şimdi bu hükümet-i celilenin bir de hilafı ve aksini düşünelim. Bu gibi bir mikyası afeti ve mi'yar istikameti taraf rabbaniyeden hiç verilmemiş veyahut bir kavme veya kabuleye hasr idilmiş bulunsa idi. Birinci surette bilumum insanlar, ikinci surette bu mi'yarı ve migayese olan ehliyetten hissedar olmayanlar serserice hareket ederek cismi maneviyeye-i beşerde zehirnak birer akrep hunhavar bir canavar olmazlar mı? idi. Kanunu şeriyede insanlara fenalıktan menia edecek böyle bir madde-i zecriye bulunmamış bulunsaydı, mea tebcil görmekte olduğumuz bazı melek haslet-i zevat-ı muhteremeye tesadüf itmekte kimseye müyesser olur mu? idi. Ahlaksızlık burcundan kopacağı denkar bulunan bir serseri masiyetle bina-i beşer münhedim olub gitmez mi? idi. Edvar-ı maziye de birçok millet ve devletler bu yüzden mevcudiyetlerine veda itmemişler mi? Eman Ya Rabbi! Ne gaibdir bu insanlar ki fitratları her türlü mehasın ve meziyetlerin mecma'i olmalarına kabiliyetli ve müsteid olduğu halde bazıları kendilerine fezaili insaniyeyi kemmiyet itmekle emr iden kanunu şeriyeye karşı ilan-ı isyan ediyorlar. Müktedayı Fikriyelerine de tevfiik hareket itmiyorlar. O münevver ve beyaz sema-i fidriyeleri bir takım seyiyatla lekelenüb gidiyor. Mektebi kutad üçüncü sınıf talebesinden Şiranlı Ahmed.²⁴⁴

2.3.3.2. Marazı Ahlaki Nasıl Tedavi Olunabilir?

Ahlaksızlığın nasıl bir aleti müstevliye ve felaketi ictimaiye olduğunu bilenler elbette çare-i tedaviyesini düşünmek mecburiyetindedirler. Fen dıbbabetin son derece terakki ettiği bir zamanda tabiplerin ilaç tedavisini bulamamaları ahlaksızlığın ne humriz bir afeti ictimaiye olduğunu gösterir. Bu müthiş hastalığa tutulan bir millet mahkûm-u inkırazdır. Ahlaksızlığa mübtela olan bir millet düçar, sefahet ve sefalet olur. Ahlaksızlık bulunan bir muhitte mal, can, ırz, namus tahtı emniyeti alınamaz. İttihad itfama bedel nifak, şikak görülür. Dikkatle düşünölsün ki bir âdem hayâsız, namussuz, münafık hain, garazkâr, hilekâr, müfteri yalancı olur ise ve bunlara bir de Allah'tan (c.c) korkmamak inzimam ederse o âdemin hetk etmeyeceği, namus içre etmeyeceği, melanet i'gai etmeyeceği, müfsedat tecavüz etmeyeceği hukuk mu kalır? Böyle ahlak-ı rezile ile muttasıf bulunan bir şahıs-ı leim bile bütün milleti alt üst etmeye kâfi ve vafidir. Allah

²⁴⁴ Ahmed Şirani, "Şehadet-i Şeriyenin Hikmet-i Şeriyesi Nedir?", Beyânülhak 4/98 (Şubat 1911), s. 1827.

(c.c) muhafaza buyursun bu gibi insan namı müstearını taşıyan merli şeytanlar bir millet içerisinde çoğalırsa o millete bundan büyük felaket içtimaiye ve afet-i semaviye mi olur?

Ahkâm-ı diniyenin çizmiş olduğu hattı müstevi üzere yürüyen insanlarda ahlaksızlık olamaz. Ahkâm-ı diniyelerine merdubiyeti kalbiyeleri bulunanlar arasında hayâsız, namussuz, münafık, hain, garazkâr, hilekâr, müfteri, yalancı bulunmaz çünkü gavaini diniyemizde saadetli beşeri ihlal eden ceraim ahlakiyeden her birinin men'i tahrimi hakkında birer madde-i zecriye vaz-ı ve hilafına hareket edenler hakkında dahi mücazat-ı dünyeviye ve uhreviye tayin buyrulmuştur. İğai şöyle dursun tasavvur ve tasmimi bile kat'an nehyedilmiştir. Yüreğinde Allah (c.c) korkusu bulunan Hâkîki bir Müslüman kavanini diniyenin hilafına hareket edemez. Ahlaksızlık, dinsizliğin lazımı gayrı müfariğıdır. Binaenaleyh efradı beşer içerisinde en fazla ve en munzir âdemler dindar olmayanlardır. İnsan nimeti basardan mahrum olmalı ki dindar olanlar ile olmayanlar arasındaki farkı göremesin, din perdesi altında gizlenenler değil Hâkîki dindar olanlar mücazat uhreviyeden korkarak hiçbir veçhile fenalık yapmayacakları gibi mükâfat uhreviyeyle nail olmak içinde hem cinslerine iyilik etmeye çalışıyorlar. El hâsıl fesada uğramış olan ahlakımızı düzeltmek için ahkâm-ı diniyemize dört el ile sarılmaktan başka çare yoktur. Zan olunduğuna göre âdeti firenkiyeyi memleketimize sokmadıkça terakk-i edilemeyecekmiş merdubiyet-i diniye man-i terakki imiş. Hiçbir hatır itmiyorlar ve yahut itmek istemiyorlar ki bu devletin en şevketlü zamanları ve bu milletin en mesud zamanları ahkâm-ı dinileriyle en ziyade temessük ve adab-ı milliyelerine en ziyade riayet ettikleri zamanlar idi. Mukallidane değil Hâkîmane idare-i umur eden e'azım-ı eslaf ömürlerini bu din-i mubine hizmet uğrunda ikmal etmişler. Hadım-ı din olmağa kendilerini bir an ve şeref bilmişler. Acaba onlar dinin mani' terakki olduğunu bilmiyorlar mı' idi. Ve dinin ahmam-ı kudsiyesi dairesinde hareket ittikleri halde nasıl te'ali ve terakki eylemişler. Yoksa onların selim terkileride adat-ı firenkiyemi idi. Efkâr-ı Firenkiye meftunları bilmiyorum ki bu silsile-i sualata ne vecihle cevap veriyor. İhtimal devletimizin bu son asırlarda düçar olduğunu, zaif Avrupalıları taklid etmediğimize haml ederler. Hayır, hayır taklid etmediğimizden değil bilakis Avrupa adetlerinin yavaş yavaş muhidi safımıza girmesindedir. Zaten bizim başımıza her ne felaket gelecek ise Avrupa'dan gelen adetler ile beraber gelecektir. Fakat o kabili teceddüt pervarlar emin olsunlar ki İslam memleketi, İslam memleketi olarak kalacaktır. Ve birkaç adatı firenkiye meftunları koca bir milleti İslamiye'yi çöküp Firenkestan'a götüremeyecektir. Şurası şayan-ı istiğrabdır ki bizim müfred teceddüd perverlerimizin numune-i hareket ittihaz ittikleri Avrupa akvam-ı her türlü teceddütlere rağmen yine adat-ı milliyelerini muhafaza etmekte oldukları, İstanbul'u ziyarete gelirken camilerini ve serpüşlerini

değiştirmediklerinden anlaşılmaktadır. Bizim milliyet perver geçirenlerimiz ise Avrupa'ya gidecekleri zaman vapura girince ne başlarında fes ne de üzerlerinde libas-ı milliyeleri görülür. Bu da milletperverliğin başka bir nev'i olsa gerek. Evvel yok idi iş bu rivayet yek-i çokdu. Şiranlı Ahmed.²⁴⁵

2.3.3.3. Hubbu'l -Vatan Mine'l- İman

Müessese-i Dini İslam Cenabı (Muhammed) aleyhisselatüvesselam dehan-ı hikmet feşanından şeref sadır olan şu hadisi şerif son derece haiz-i ehemmiyet ve calibi dikkattir. Vatanın kadrini, şanını, vatan sevgisini, vatan hissini o kadar e'la ediyordu ki vatana muhabbet etmeyi esası din olan imanın şubatından sayıyor. Acaba bu babdaki hikmet nedir? Derece-i idrakıma göre şerh ve izah edeyim. Vatan deyip de geçmeyelim. Vatan üzerinde aram etmekte olduğumuz bir topraktan ibaret değildir. Vatan etfal-i milliyenin kehvaresi, esrar-ı milliyenin haramhanesidir. Vatan bir milletin mahfaza-i namusu sanduga-i haysiyyeti puşide-i iffetidir. Vatan bir milletin darul emanı bahşesinde izzı ikbalidir. Vatan bir milletin menbe-i tefeyyüzi mektep terakkisidir. Vatan bir milletin sahil selameti kafil-i saadetidir.²⁴⁶

Vatan erbab-ı imanın ilticakahı esbab-ı dinin tehassülkahıdır. Vatan milyonlarca, milyarlarca evladını ağışu şevkatinde besleyip büyüten bir valide-i şefika ve bir peder-i rahim avurdur. Vatan kehvaredir. Çünkü etfal milliye vatanın sine-i safında pester neşin istirahat oluyor. Vatan haramhanedir. Çünkü aile-i milliye esrar-ı vatanda hıfz-ı himaye olunuyor. Vatan mahfaza-i namusu sanduga-i haysiyet puşidey-i iffettir. Çünkü namusu milli haysiyet ve iffet-i milliye vatanda muhafaza olunuyor. Vatan darul emandır. Can, mal, evlad, iyal vatan ile payımal-ı e'da olmaktan kurtulur. Bahşesinde-i izzı ikbalidir. Çünkü vatansız ikbal, istikbal, olamaz. Vatan menbai tefeyyüz mektebi terkidir. Çünkü vatansız milletlere turku tefeyyüz ve terakki mestuttur. Vatan sahil-i selamet kafil-i saadettir. Çünkü mevcududiyeti milliye sefinesinin ancak vatanda lenkerendaz selamet ve saadeti olabilir. Vatan erbab-ı imana ilticagah ve eshab-ı dine tehassünkafdır. Çünkü din, iman, vatansız muhafaza olunamaz. İslam memleketlerine hücum etmekte olan düşmanların maksadı yalnız arazi zabtı değil, hükümeti İslamiye'yi ortadan kaldırmak ve bu suretle dini İslamı mahvetmektedir. Hüdankarda hükümet-ı İslamiye münkarız olursa müslümanlık zirzebir olur. Şimdi hükümet-ı İslamiye mevcut olduğu halde Rusya'daki müslümanların görmekte oldukları tezyikat Bulgaristan'daki müslümanların maruz kaldıkları halat Yunanistan'daki müslümanların tesadüf eyledikleri müşkilat her zaman

²⁴⁵ Ahmed Şirani, "Maraz-ı Ahlaki Nasıl Tedavi Olunabilir?", Beyânülhak 5/110 (15 Mayıs 1911), s. 2027.

²⁴⁶ Ahmed Şirani, "Hubbu'l Vatan mine'l iman", Beyânülhak 130 (10 Ekim 1911), s. 2350.

gözlerimize acı acı çarpmaktadır. Eğer dinimize sahip olmak istiyorsak evvel-i emirde vatanımıza ebed-i bir sahip olmaya çalışalım. Adam sende Allah (c.c) din-i İslam-ı muhaza eder derde oturmak hamakattır. Çünkü Allah'ı Zülcelal Hazretleri çalışkan ve salih kulların vatan sahibi olabilir buyuruyor. Yoksa battallar, fasıklar, facirler değil, fıska-ı fücür bizde nifak, şikak bizde ahlaksızlık, bizde elhasıl ahkâmı İslamiye'ye muhalif olan her ne varsa hepsi bizde. Menfaat-ı şahsiyye bütün fenalıkları bize irtikâp ettiriyor. Eğraz-ı şahsiyye mülk, millet gayretlerini bize unutturuyor. İşte onun içinde Allah'u Teâla başımıza güne gün belalar, felaketler, musibetler yağdırıyor yine aklımızı başımıza toplamıyoruz, yine irsaf etmiyoruz. Vatanın tehlikede bulunduğu şu sırada olsun menfaat şahsiyemizi unutalım. Ağrazı şahsiyemizi bir tarafa bırakalım. Nifak, şikak-ı terk edelim. Yoksa menfaat şahsiyemiz ağraz-ı şahsiyemiz ile beraber kendimizde mahv nabud oluruz. Ecdadımızın kan dökerek, can vererek bu ana kadar muhafaza ede geldikleri şu mubarek ve mukaddes toprağı vatanı gözümüz göre göre düşman eline teslim etmeyelim. İnsaf edelim ecdadımız bize lanet okur. Para bugün için kazanılıyor. Evlat bugün için yetiştiriliyor. Ana sütü gibi mahsulatını yediğimiz vatan bugün tehlikeye maruz bulunuyor. Malımızı vermektен, canımızı feda etmeden çekinmeyelim. Malımız, canımız, evladımız, iyalimiz düşmanların yedi esaretine geçtikten sonra mı? Uykudan uyanacağız acaba. O zaman uyanık çalışmak çabalamak faide verecek mi? Heyhat yine heyhat insaf yine insaf.²⁴⁷

Ahmed Şirânî!

2.3.4. Mahfil Dergisi

Mahfil Dergisi, dinî, ilmî, ahlaki ve toplumsal konulara değinen İslami bir dergidir. Dergi Tâhirü'l-Mevlevî, Ferid Bey ve Karahisarlı Ahmed Efendi tarafından kurulmuştur. Mahfil, Temmuz 1920 - Mart 1926 tarihleri arasında altmış sekiz sayı yayımlanmıştır. Derginin maddi sorumlulukları Tâhirü'l-Mevlevî tarafından yerine getirilmiştir. Mahfil, az sayıdaki kesintisi dışında altmışyedinci sayısına kadar düzenli yayımlanmıştır. Cumhuriyet Döneminde Tâhirü'l-Mevlevî'nin Ankara İstiklâl Mahkemesi'nce tutuklu olarak yargılandığı sırada üç ay boyunca yayımlanmamıştır. Suçunun aklanılmasından sonra altmış sekizinci sayı ile derginin yayım hayatı sona ermiştir.²⁴⁸

2.3.4.1. Bir Manzume

Dünya melül-i aşkdır şekvâda mâcerâdan

²⁴⁷ Ahmed Şirani, "Hubbu'l Vatan mine'l iman", Beyânülhak 130 (10 Ekim 1911), s. 2350.

²⁴⁸ Tahirü'l-Mevlevi (Tahir Olgun), "Mahfil - İDP - İslamcı Dergiler Projesi" (Erişim 04 Mayıs 2021).

Düşmüş cidden ezelde vuslatına hüdâdan
Âzâde hiç kalırmı âdem beylay-ı aşkdan
Âzâde kalmamışken âlem bu ibtilâdan
Verdim sana gönül ben ey dilberi mülki rû
Yokdur sana mümâssil hûbân mâsivâdan
Gördüm seni geçerken güyâki berk-i hâtif
Oldu o demde aşkın mülhem bana semâdan
Lâkin ne oldun ey mah bilmem ki nerde kaldın
Aşkımda, sernüştüm firkat mı? İbtidâdan
Dîdem nazarkâhımda mahrûm dal'atindir.
Sen ufk-i e'lâda yüksekmisin sehâdan
Ba'de mesâfen olmaz tenvîr çeşm-i hâil
İbri delik mi mâni ufkumda incilâdan
Layık değilse aşkım nâdide nev-hilâle
Hüsnün çıkardı âşık dervişi inzivâdan
Tesiri hüsne var mı hiç olmayan musahhar
Âzâdedir musahhar aşkında her cezâdan
Hüsnün gibi, enînîm eyler gulûbe tesir
Duymazmısın teesürinsir hünabe-i bekâdan
Hüsnün belası çoktur aşkhâne-i fenâda
Bin fitnedir musallad bir dilbere fezâdan
Her fitneden muhakkak var çâre-i tehaffuz
Eyler rehâ dualar dilberleri kazadan
Kâfi gelir duama bir lahza iltifâtın
Al gönlümü a dilber kurtul gamm-ı belâdan
Kastın nedir bilinmez temdîd-i hasretimden
Rahim eyle bir haber ver nâ çare müntehâdan
Uşşâka gam değildir, olmak şehîd-i aşkın
Ümidi vuslat olsa mahşerde gıl likâdan²⁴⁹

2.3.4.2. Gazve-i Necat

Okundu hüccet-i Hakk'ın yed-i beyzâ-i guvvette
Zafer necmi tulu' etti sema-i tar-ı devlette
Yine meleşin galainde livamız arşa yükseldi.

²⁴⁹ Ahmed Şirani, "Bir Manzume", Mahfil 2/17 (Aralık 1921), s. 86.

Yine bir gazve-i kübra cihanı koydu hayrette
Rehayab-ı esarettir vatan el minnetülillah
Kokar ezhar-ı hürriyet harim-i pak-i millette
Seraser mülk-ü İslamî misal-î dâr-ı cennetdir.
Şegâ erbabının yokdur mekâmı dar-ı cennetde
Dokundu gayretullaha aduvvinin vahşeti zulmü
Cenabı müntegım icra ider adli nihayette
Celali Kibriya gökten tecelli saz olup yaktı.
Aduvvi mücrimi birdenbire nar-ı hezimette
Göğüslerde buldukça mübarek nüsha-i îman
Zaferdir mü'mine mev'ud olan hükmü şeriatte
Mücella seyfi imanla mücehhez leşker-i mansur
Aduvviyi tarumar itdi bevâdi-i dalâlette
Vavarlamaz üstüne şirin tehassünkâh-ı kefende
Yamandır pençe-i kahrı, hücumu-i hal-i dacrette
Yed-i gâzi müeyyedir mücehhezdir min indillah
Rakîbi muzahmel meghûr olur saf-ı husumette
Semadan müjde-i nusret alır, sonra gider harbe
Melaïke evliyaullah, nebiler saf-ı heybette
Topu, tankı, tüfeği, süngüsü esma-i hüsnâdır
Taam-ı abı cennetten gelir saât-ı hacette
Yürürken cebhede, tayyı zaman, tayyı mekân eyler
Misal-i berk-i hatıftır hücumu hark-ı adette
Aduvvinin attığı mermi dönüp aksul amel eyler
Demirden gala'dır göğs-i guzâtın def-i savletde
Olurmu münhezim, mağlûb o askerki dûâlemde
Hayat-ı câbidânını görür zevk-i şhadette
Vatan erbab-ı imara hayatındanda gıymetdar
Feda-i can ve mal eyler haremghâh-ı harâsetde
İlahi mazhar-ı vuslat büyür her bir şehidi sen
Atâ kıl cenneti gazilere ruz-ı kıyamette ²⁵⁰

²⁵⁰ Ahmed Şirani, "Gazve-i Necat", Mahfil 3/29 (Kasım 1922), s. 113.

2.3.5. Sebîlü'r-Reşâd Dergisi

Dini hayat ve dini eğitim konuları başta olmak üzere genellikle toplumu ilgilendiren bilimsel yazıları içeren haftalık dergidir. Sebîlü'r-Reşâd yayım hayatına başyazarlığı H.Eşref Edip tarafından sürdürülmek üzere 1908'in Ağustos ayında İstanbul'da ilk yedi cildi Sırât-ı Müstakîm adıyla başlamıştır. Millî Mücadele ve seferberlik dönemlerinde, çok zor şartlarda yayım hayatına giren derginin Kurtuluş Savaşı boyunca büyük hizmetleri olmuştur. İslamcılık düşüncesini ön planda tutandergi 5 Mart 1925 tarihine kadar altı yüz kırk bir sayı yayımlanmış ve Takrir-i Sükûn Kanunu'yla birlikte kapatılmıştır. Derginin yazar kadrosunda Yahya Afif lakabıyla Ahmed Şirânî Efendi de bulunmaktaydı. Yirmi iki yıl aradan sonra Cumhuriyet döneminde, 1948 yılında tekrar çıkartılmaya başlayan dergi, Latin alfabesiyle yayımlanmıştır. Dergi 1966 yılında yayım hayatına son vermiştir. Fatih Bayhan'ın başkanlığında 14 Ağustos 2016 tarihinde Ankara'da yayım hayatına tekrar dönmüştür.²⁵¹

2.3.5.1. Senetü'z Zayiat

Üstadı muhterem Tokatlı Esseyid Muhammed Şakir Efendi'nin Ziya-i Dülüsü: Fitne-i harbin ilnihabından mütevellid felaketin tesiriyle her gadre-i hunum birer hücre-i dilsiz kesilmiş lihibi ızdırabı dimağıma kadar yükselmiş olduğu bir zamanda üstad nadirül emsal Tokatlı Şakir Efendi Hazretleri'ni icran eyledi. Selefden açılan boşluğu doldurabilecek halef yetiştirmemek için ahd ve yemin etmiş bir asr-ı bah'ilde şeyh-i perfeyzimin saha-i ilminden çekilmesi, bütün âlemi İslamiyet için zayiat azimedendir. Mürebbi-u ruhum Hazreti Üstaz ile birebir birçok esatize-i mümtazanın hadise hicretlerine zarf olan şu seneye (senetü'z-zayiat) unvan-ı meşumunu vermekten kendimi alamadım. Az zaman içinde bu fezay-ı harabezandan o ma'müre-i dilrübaya hicret eden e'zam ulemanın her biri riyazul ulumun en mayyuedar eşcarından idi. Hele üstaz-ı sahip kemalim kadar fûru-u ve cuzu-u bulunan bir şecere amimil esmara az tesadüf olunur. Silsile-i esatizede gerçi merhuma muadil veya deha olunur. Muktedirricali ilmiye yok değilse de hiç biri onun kadar neşr-i feyze muvaffak olamamıştır. Merhumun halka-i tedriyesinde dört yüze garip talebe-i ulum feyziyab olmuştur ki elyevm birçokları müftülük, hâkimlik, müderrislik, muallimlik gibi ve zaifi mühimme ile muvazzaf bulunmaktadır. Yalnız dersadette yirmiye mütecaviz dersiam tilmizi bulunduğunu söylemekle üstaz-ı celili kadirin nasıl bir yanbu-u feyzi olduğunu anlatmak isterim. Tilmizlerinin telamizide dâhili hesab idülürse daha bir batın geçmeden merhumun

²⁵¹ Eşref Edip - Mehmed Akif, "Sebilürreşad - İDP - İslamcı Dergiler Projesi" (1966 1948). Aslı Kahraman, 1912-1925 Yılları Arasında Sebilürreşad Dergisi'nde Yayımlanan Hristiyanlıkla İlgili Makaleler ve Tahlilleri (Adana: Çukurova Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2009), s. 2-9.

mikdar-ı fūru-u bine vardığı görölür. Bu silsile-i fūru-u badnen ba'dı badnın teraid ve tevesü edecek ve bu suretle (üstazul beşer) na'mı mübecilini almağa layık ecie-i esatiza adadına girecektir. Dine ve millete bu kadar hadımeleri yetiştiren ve fima ba'de de yetiştirecek olan böyle bir âlim-i dinin revan-ı uluiyyet nişanına daima fatiha okumak bütün milletin ve zaifi vicdaniyesindedir.

Merhum meslek-i tedrisinin en mesud saliklerinden idi. İktidar-ı ilmiyesine herkes meftun dalakat-i lisaniyesine her fert meczup hulesa bir üstaz için lazım gelen bütün şeraid-i cami-i bir mürşid-i kâmil idi. Hazz-ı ilmiyey-i ezeliyesinin gayetle vasi olduğuna delil olmak üzere bulunduğu asr-ı mütekaddim usur-u lazım-ı meşhun-u mevacehesinde mahcubundan kurtaran İstanbul'lu Es-Seyyid Hafız Şakir Efendi Hazretleri'nin ehassu telamizinden bulunmasını söylemek kâfidir i'tikadındayım. Dali ezeliyesi üstaz-ı saye sazımı öyle bir üstaz-ı ekberin cevahir-i ulumune varis-i yekane kalmıştır. Bu saadetli da'lilerine mukabil bir de tali'sizliği var idi ki ziya-i dülsüzü kadar canharaş cihersüzdür. Kardeş felek üstaz-ı fazlını illa ahiril ömür fakr-u zaruret içinde yaşattı. Eyyam-ı tahsili ve şuhuru tedris-i hep zıyğı me'ışetin bari segil-i altında kezeran etti. Sicn-i zarureten bir menfuz tenfis açılmak üzere iken melekül mevt bina-i hayatında yoktu. Bi kes ve bivaya kalan üç-dört tane şirri havar yadikar hayatına Şeyhülislam Efendi Hazretleri'nin nazarı dikkat ve hamiyetine arz ile (feryad ezin nev'i vücudu âdem-i alud) avaza-i tehassur barini tekrar eylerim. Merhumun mahsul fazileti Fatih Dersiamlarından Ahmed Şirânî.²⁵²

---

²⁵² Ahmed Şirani, "Senetü'z Zayiat", 232 9/ (Şubat 1913), s. 415.

3. AHMED ŞİRÂNÎ’NİN DÜŞÜNCE YAPISI VE USLUBU

3.1. Ahmed Şirânî’nin Hadis Tehlikesi Adlı Makalenin Sadeleştirilmiş Hali

Cumhuriyet rejiminin ilk yıllarında Peygamber efendimizin (s.a.v) hadisi şerifleriyle ilgili olumsuz uyduruk fikirler ortaya çıkmıştı. Bu yıllarda Yahya Afif takma ismiyle anılan Ahmet Şirânî’nin, ‘Hadis Tehlikesi’ isimli makalesi, bu uyduruk fikirleri çürütmek için yazılmış yazılardan bir tanesidir. Şirânî, çalışmasında, hadislerle ilgili uyduruk ve olumsuz düşüncelerin kendi zamanında var olduğunu fakat gizlice konuşulduğunu, şimdi ise yaşadığı asırda bu sapık fikirlerin çekinilmeden hayâsızca konuşulup dillendirildiğini söylemiştir. Ayrıca yazar, dönemin çağdaş âlimlerinin, Peygamberimiz’in (s.a.v) hadislerine buna mukabil, Kütüb-i Sitte’nin sıhatini, Peygamber efendimizin (s.a.v) teşri (hüküm koyma) yetkisinin olup olmadığına benzer konularda ne söylediklerini de anlatmaya gayret göstermiştir. Bunlara ek olarak yazar, fıkıh alanında yetkin olmasına karşın hadis alanında başarılı bir şekilde hadislerin dindeki yerini akli ve nakli kanıtlarla ortaya çıkarmaya özen göstermiştir. Kuşkusuz Şirânî’nin iyi niyetle yaptığı bu çalışmalar, günümüz ilim dünyasını aydınlatacaktır.²⁵³

İslâm’ın hükümlerini belirlemede ana delillerden icmâ ve kıyasın oluşmasına kaynaklık eden Hz. Peygamberimiz’in (s.a.v) hadisi şeriflerini yok edecek bir anlayışla karşılaşmış bulunuyoruz. Bu davranış biçimi ve anlayışı İslam’ın geleceği hakkında bizleri gerçekten endişelendiriyor. Sahih hadisler hepten yokmuş ya da oldukça azmış. Allah (c.c) tarafından şeriatın kurucusu ve bildiricisi olan Peygamber efendimize nisbet edilen hadisler ya zayıfmış ya da hepsi uydurmaymış. Hadisin sahihini zayıfından ayıramayan ya da menfi çıkarlarına aldanan hocalar, bu düşüncesizce sözleri hadis diye müslümanlara anlatmaya çalışıyormuş gibi anlatım gün geçtikçe yayılıyor. O zamana kadar İşrâkıyyûn gibi canlılık göstermeyen ve sukunet halinde gizliden gizliye yayılan bu düşünceler, şu anda Meşşâıyyûn gibi hareketli bir şekilde açıktan açığa yayılıyor. Elit meclislerde, eğitim alanında, gazetelerde, dergilerde konu ve sohbete alet oluyor. Hafız Şirâzî’nin, “Kurulmuş meclis bir kere, hangisır gizli kalırdı ki” mısrasında dediği şekilde toplantı yerlerinde, meclislerinde konu ve sohbete alet olan sözler, sır kalamaz, illaki dillere dolanır. Bu şekilde olduğu halde bu düşünceler de gizliliğini muhafaza edemedi. Bu düşüncelerin fazlaca yayıldığı meydana çıkınca ve sonrasındaki sonuçları önceden hesaba katınca, İslam’ın saadeti ve selameti açısından gelecekte olumsuz

²⁵³ Hüseyin Akyüz, “Hadis Tehlikesi”, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi 4/3 (2015), s. 770.

düşüncelere kapılmamak olanaksızdır. Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadislerinde şüphe duyulmaya başlanacak ve bunun neticesinde bu hadislerle amel edilmekten vazgeçilecektir. Hadislere isnad edilen şer'î delillerden icmâ ve kıyas boşlukta kalacaktır. Bu sebepten ötürü bu şer'î delillere isnad edilen ilahi hükümler de günlük hayattaki ya da olması gereken değerini yitirecektir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadisi şeriflerinden çıkartılan fıkıh usulünün hükümleri, başı vücudundan ayrılmış ceset haline gelecektir. Ortada İslamın ana ögesi olarak sadece Kur'an-ı Kerim kalacaktır. Hz. Peygamber efendimizin (s.a.v) hadisi şeriflerinden, çıkarılan icmâ ve kıyas gibi hükümler, farklılıkları içeren eski eserler haline gelince Kur'an-ı Kerim'den yeni hükümler çıkartmak durumunda kalacağız. Bu yeni hükümlerin yeni müçtehitleri de biz olacağız. Biz ise kürk-oğlu kürküz. Emanetimize verilecek koyunlar aleyhinde hazırlayacağımız yok edici neticelerden onları artık Allah (c.c) korusun! Buna benzer neticeler çıkarmaya uygun olan bu fikirlerin, yayılarak tamamiyle kangren haline gelmeden dışarıya duyurulmuş olmasından çokça sevinçliyiz. Şundan dolayı ki yapılan uyarıların buna benzer fikirlerde değişiklik oluşturacağını sanıyoruz. Manevi ağırlığı son derece büyük olan sorunun neticelendirilmesini omuzlarıma alacak kadar güç bir ilmî melekeye sahip olmadığımın fikirleri ve kalemleri kuvvetli olan çağımızın kıymetli kimselerinin ayrıntılı olarak anlatacağı ikazları ümitle beklemekle beraber normal bir müslüman birey olarak, az önce andığım fikirlerimi naçizane açıklamaktan kendimi alamıyorum. Hz. Muhammed'in (s.a.v) risalet görevi, yalnız Allah'tan (c.c) aldığı buyrukları tebliğ ile kâfi değildi. Buna ek olarak, dinî buyrukların durumunu beyan etmekle de görevliydi. Bu şekilde olması da gayet makul ve mantıklıydı. Bundan dolayı İslamiyet semavî dinlerin kemalinde son nokta ve Hz. Muhammed (s.a.v) de peygamber silsilesinin en sonuncusu ve kıymetlisiydi. İslamiyet'in akabinde yeni bir din ve Hz. Muhammed'den (s.a.v) sonrada Allah (c.c.) tarafından hak bir peygamber getirilmeyeceğinden, İslamiyet'in yeni bir din ve yeni bir peygamber göndermeye gereksinim bırakmayacak şekilde kusursuz olarak oluşturmak bir ihtiyacın ve bilgeliğin gereği idi. Bu kusursuzluğu oluşturabilmek için günlerin saatleri yenilendikçe, yenilenecek olan sonsuz cüzi olaylara ait yine ebedi cüzi yargılar meydana getirmek icabediyordu. Kur'an, bu cüzi yargıları birebiriçinde barındıramaz ve açıklayamazdı. Bundan ötürü insanlık o derece büyümüşü ki bir yargılar topluluğunu semavî içeriğine hanel getirmeksizin koruma olanağını bulamazdı. Nedeni şu ki Kur'an'ın ilâhî içeriği, sayısız cüzi olaylara sürekli gerçekleştirilebilen genel yargı ve bütün kurallarla kısıtlandırıldı. Kur'an'ın kısa, öz ayetlerini ayrıntılı, anlamı anlaşılmayanlarını ayrıntısıyla açıklama, saklı ve kapalı olanlarını açıklama, genel yargıları ve kuralların içeriğinde olan cüzi yargıların bilgelik ve maslahat değerinde

belirlemek ve ortaya çıkarmakla İslam'ın kusursuzluğunu koruma altına almak yalnız Hz. Muhammed'in (s.a.v) nübüvvet ve risâlet vazifesiydi. Kur'an'ın ifadesiyle anlaşılabilen birtakım semavî yargıları, Nebi ve Resul'ün ifadeleriyle buyruk buyurmak da sünnetullahın lüzumuydu. Bu nebilik ve resullük vazifesini ifa etmek için, Hz. Muhammed'in (s.a.v) uygun olan değerlerde hadisler söylemesi pek doğal ve zorunluydu. Durum bu zaviyeden ayrıntısıyla değerlendirilecek olunursa, insanlığa elçi olarak gönderilen Hz. Muhammed'in (s.a.v) çok sayıda hadisi şerifler buyurmasında kimsenin kuşkulandığına gerek yok. Nitekim Kur'an'ın ifadesiyle "O, kendiliğinden konuşmaz. Onun konuşması ancak indirilen bir vahiydir."²⁵⁴ İlahî delil de Hz. Muhammed'in (s.a.v) şerî yargılar adına hadisler söylemiş olduğunu açıkça göstermektedir. Hz. Muhammed'in (s.a.v) kıymetli sözlerini ilahî vahye ait olduğunu açıklamak, Hz. Muhammed'in (s.a.v) sözlerine yönelik, İslam ümmetine güvenerek bağlanmak hikmetine dayanmaktadır. Bu güven duygusunu oluşturmanın hikmet seviyesine varabilmesi amacıyla, kendilerine karşı emniyete alınmak istenilen ifadelerin, İslam toplumunun tümüyle alaka olması icap eder. Genel izahatlarla ilgili olmayan bir topluluğa, o açıklamalara karşı güven ve emniyet duygusunu oluşturmaya çalışmak hikmete muvafık olmaz. Demek oluyor ki Hz. Muhammed (s.a.v) İslam toplumunun tamamıyla alakalı bir takım şerî yargılar buyurmuş. Bu yargıları güven ve emniyetle telakki etmeleri için mezkûr yargıların vahiy ürünü olduğunu İslam toplumuna kabul ettirmek, Allah (c.c) tarafından hikmet ve maslahata uygun görülmüştür. Doğruluğunda kimsenin kuşkusu olmayan, "Her kim benim adıma bilerek yalan söylerse, cehennemdeki yerine hazırlansın"²⁵⁵ hadisi şerîfi de Hazreti Muhammed'in (s.a.v) şerî yargılar söylediğine apaçık bir kanıttır. Hz. Peygamber, (s.a.v) bu hadisi şerîfi ile kendisinin söylemediği sözleri, söylemiş diye yalan konuşan akılsız kişileri çok güçlü bir şekilde ikaz etmiştir. Şayet kendisi hadisleri söylemekle alakalı bir durumu olmasaydı, bu ikazı söyleme gereği duymazdı. Nedeni şu ki o durumda sükût edecek ve bir şey söylemeyecekti. Sükût eden kimseye ise söz nisbet edilemez ve sükût ettiği malum olan kişiye nisbet edilecek sözleri doğru kabul edecek kimse bulunamazdı. Oysaki Hz. Peygamber efendimiz (s.a.v) şerî yargılar için hadisi şerifler buyuruyordu. Bu da herkesin malumuydu. Bu durumundan istifade edilerek kendisine ilişik olmayan birtakım sözlerin dayandırılmasına olasılık veriyordu. Bu düşüncesiz ve saygıyı aşan davranışa mahal vermemek için, öyle güçlü bir uyarı da bulunma gereğini hissetti. Demek oluyor ki, Hz. Muhammed'in (s.a.v) şerî yargılar adına hadis buyurmuş olduğu akli ve nakli pekçok kanıt ile kesinleşmiştir. Peygamberimiz'in (s.a.v) hadisi şerif buyurması bu

---

²⁵⁴ "Necm Süresi, 53/3-4".

²⁵⁵ Buhârî, "Cenâiz", 33.

biçimle ve bu usulle gerçekleşip meydana gelince, buyurulan hadislerin sayısı ile ilgili yaklaşık olarak bir malumat elde edilebilir. Bunu da Hz. Muhammed'in (s.a.v) şeriata değin yargı koymasını değerlendirerek ve düşünerek elde edebiliriz. Hz. Peygamber'in (s.a.v) şeriat ile ilgili yargılar koymas, hesap edilemeyecek oranda hadisi şerif buyurmasını gerektiriyordu. Bu sebeple hadisi şerif buyurmaya sebep olan olayların teferruatları sonsuzdu. Ancak Kur'an'ın, ebedi cüzi olaylara eşit cüzi yargılar içermesindeki sakınca, hadisi şerifler için de geçerliydi. Hz. Muhammed (s.a.v) bir tek bile hadisi şerif buyurmamış olsaydı, İslam hukukunun bu derece kusursuzluğu husule getirilemeyecekti. Hadiselerin sayısı ile denk olabilecek bir durumda hadisi şerif buyurduğu zaman da rivâyetleri denetim altına alma imkânı olmayacaktı. Bu sebepten dolayı Kur'an'dan sonra ikinci aşama olarak genel kurallar ve yargılar koymakla iktifa ederek, bu genel kural ve yargılardan cüzi olaylara eşit cüzi yargılar çıkarma vazifesini gerçekleştirmeyi ümmetinin âlimlerine bıraktı. Belki, ebedi cüzi yargılara, dolayısıyla kaynak olunacak genel kuralların ve genel yargıların çokça sayılara çıkacağını idrak etmek, en ince ayrıntısına göre hesaplar yapan kişileri engellemez. İslam hukuku ile ilgili yargı koymanın bir hikmeti olarak Hz. Muhammed (s.a.v) aracılığıyla buyurulmuş olan hadisler, tek tek toplanıp muhafaza altına alınarak hassas bir şekilde yapılan incelemelerle oluşturulan kalıcı eserlerin sahifelerinin muhafazasına emanet edilmiştir. Sürekli var olacak bu yapıtlardan hiç değilse saygınlığı herkesçe malum olan Kütüb-i Sitte'nin ihtiva ettiği hadislerin doğruluğu, şu ana kadar güven ve emniyetle telakki ediliyordu. Zamanımızda bozuk fikirli bir takım sözde ileri görüşlü, yenilikçi âlimlerin Kütüb-i Sitte'de geçen hadislere de itimatlarının kalmadıklarını söylemektedirler. Bir hadisin sahih olabilmesi için muhakkak mütevatir olması gerekir. Mütevatir hadis ya hiç yokmuş ya da pek azmış, hadis adına varid olan sözler ya zayıf ya da uydurmaymış! Elimizde mevcut olan ve muhafaza altındaki hadisi şerifleri, Hz. Muhammed'in (s.a.v) buyurmuş olduğu hadisleri inkâr eden bidatçilerin bu konudaki düşünceleri ve sonuca varmaları acaba nereden gelmektedir? Hz. Muhammed, (s.a.v) tek bir hadis bile buyurmamış mı demek istiyorlar; yok ise buyurduğu hadislerin toplanmadığını, muhafaza altında olmadığına mı inanıyorlar? Madem Hz. Peygamber'in (s.a.v) tek bir hadis bile buyurmadığına inanıyorlarsa, Peygamberimiz'in (sav) yargı koyma yetkisini de kabullenmiyorlar demektirler. İş böyleyse münakaşaya i'tikadî bir şekil ve gidişat verilmesi gerekir. Düşünceleri ve fikirleri sanılan gibi değil de Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadislerinin cem edilmediği ve muhafaza altına alınmadığı şeklinde luzümsüz lakırdılarsa, bu saçma sapan fikirlerinin ve sözlerinin ne gibi bir ilmi dayanakla ortaya çıktığını sizlere sormak, aramızdaki tartışmanın haklı bir neticesidir. Büyük olasılıkla

kanaatlerini, elimizde bulunan ve muhafaza altına alınan hadislerin sıhhat koşullarına malik olmadığı şeklindeki yanıt ortaya çıkmaktadır. Biz, ‘sıhhat şartları nedir?’ sorusunu tekrar sorunca ,’rivâyetlerin tevâtür derecesine vasıl olmasıdır’ diye yanıt vereceklerini de büyük olasılıkla tahmin ediyordum. Münakaşanın merkezi, hadislerin güvenilirliğinde tevâtürün mecburi olup olmadığını kavrama noktasına gelmektedir. Hâlbuki hadislerin güvenilirliğinde tevâtür olması mecburi değildir. Bir hadisin güvenilirliğini belirleyebilmek için pek çok kıstas vardır. Bunlar râvilerin genel durumları ile ilgili olarak elde edinilecek verilerdir. Hadis rivâyetinde hususi bir gaye gözetip gözetmediklerini araştırma sonucunda oluşan kanaatler de önemlidir. Hadislerin anlatma biçimiyle, Hz. Muhammed’in (s.a.v) anlatmak istediklerini karşılaştırmaktan çıkan sonuçlar, hadislerin mânâlarıyla Hz. Muhammed’in (s.a.v) yeteneği ve şeriata değin hüküm koymasındaki gayesini karşılaştırmakla konu olan ilmi yakînlerdir. Hadislerin güvenilir olanlarıyla olmayanlarından ayırt etmeye kâfi olacak ilmî kıstaslardır. Râvilerin aklî ve ilmî kapasitesi, hadisin olduğu gibi hıfzedilmesine, hafıza kapasitesi de hıfzedildiği gibi muhafaza edip doğru bir şekilde aktarmasına müsaîd midir, değil midir? Şeri hükümleri hayatına tatbik eden ve günahlardan korunmaya çalışan bir kişi midir? Yoksa umursamayan, işe yaramaz bir durumda, zevk, eğlence düşkünü ve günahlara dalmış bir şahsiyet midir? Rivâyet ettiği hadiste kişisel bir hırsı, dünya ile ilgili bir isteği, aşırı tutkusu, ayıbı var mıdır, yok mudur? Araştırma sonucunda, akıl ve belleğinde hadis hıfzetmeye ve aktarmaya mani bir durum ve kusur bulunmadığıdır. Dalgın, özensiz ve kötü tavırlı olmadığı, hadis rivâyetinde kişisel ve dünyaya ait bir gaye ve hırs içinde olmadığı anlaşılan bir râvinin hadislerinden, güveni sakındırmak için hiçbir sebep ve nedene sahip değiliz. Hadis müdevvinleri nebevî hadisleri derleme ve muhafaza altına alınmasındaki maddi manevi önemi gerektiği biçimde takdir etmişlerdir. Bu kutsal vazifeyi ifa ederken râviler hakkında en titiz, en dikkatli, en uyanık, en vesveseli, en hassas bir şekilde hareket etmişlerdir. En ufak bir olumsuzlukta şaibeli gördükleri râvilerin hadislerini almamışlardır. İslam tarihi hakkında araştırma yapan müthiş bir İslam düşmanı olan Dr. Dozy (1820-1880) bile hadis müdevvinlerinin ve hususen İsmail el-Buharî (ö.256/870) Hazretleri’nin hadisleri cem ve muhafaza etmekteki çabaları, müttakilere yakışan ve tevazulu bir şekilde yapılan çalışmaları tebrik etmekten kendini alamamıştır. Râvileri ve müdevvinleri zâhid hadislerin güvenilirliğini reddetmek, râviler ve müdevvinler zararına bir delili olmayan, mesuliyet gerektiren kötü zandır. Yapılan araştırmaların sonucunda Nebevî hadislerin rivâyeti, tedvin edilmesi ve kaydedilmesinde nitelik açısından bir eksiklik oluşturmaz. Nebevî hadislerin bir bölümü râvilerinin sayısı ve niceliği bakımından tevâtür düzeyine ulaşamamasını hadislerin güvenilirliğine mani bir

eksiklik görmek yanlıştır. Bundan ötürü nitelik nicelikten daha güvenilir ve üstündür. Hazâmi bir şey ifade ettiğinde onu doğrulayıp kabul edin. Çünkü söylenen şey, Hazâmi'nin söylediğidir. Anlamli manalar yüklü nazımda ifade edildiği gibi, İslam ümmeti içerisinde ona benzer Hazâmi'ler vardır ki onların aktarmaları bir topluluğun rivâyetinden daha itibarlıdır. Râvilerin sayıca azlığını, şayet bir eksiklik olarak kabul edecek olursak, âhâd haberlere en zayıf hadisler gözüyle görmemiz gerekir. Oysaki âhâd haberler üzerine oluşturulan pek mühim ve pek geniş insani davranışlar mevcuttur. Hayatımızın genelinde duygu ve davranışlarımızda emin olarak gördüğümüz âhâd haberleri, dinî yargı ve davranışlarımızda bir eksiklik görerek onaylamamız doğru bir düşünce değildir. Fıkıh ve fıkıh usulü ulemanın haber-i vâhidi aklî kıyasa yeğlemesi ve sunması, haber-i vâhidin rivâyetindeki kuvvetin, güvenin ölçüsü ve dengesidir. Hadislerin güvenilirliğine önemli bir ölçü ve kanıt da hadislerin lisanını inceleyip anlamaktır. Arap dilindeki iyi konuşma ve fesahat derecelerinin sahip olduğu yerlerden birincisi Kur'an'ın dili, ikincisi de hadislerin dilidir. Kur'an'ın dili, hadislerin dilinden ne derece üstünse; hadislerin dili de diğer Arapların dilinden o derece üstündür. Hadislerin lisanına aşına olanlar, Hz.Muhammed'e (s.a.v) isnad edilen hadislerin doğru olup olmadıklarını rahatça kavrayabilirler. Bundan daha güçlü bir kanıt ve ölçü de hadislerin anlamlarını ve özünü araştırmaktır. Bu mana ve özünün üst ve alt basamaklarını, gaye edindikleri şer'i amacını ele almak Peygamber aracılığıyla buyrulan sözler olup olmadıklarını çabucak meydana çıkarır. Asılsız hadisleri, gerçeğinden ayıracak ölçütler bu anlatılan kıstaslar ve bu noktalardır. Aslında biz gerçek dışı hadisler olarak sadece iki kısım sözleri onaylıyoruz: Biri Gulat-ı Şiâ'nın Hz.Ali (k.v) halifeliği ile ilgili siyasî sözleri, ötekisi de İslami görünümlü Yahudi ruhlu münafikların o ruhlara tercüman olan kelimeleridir. Bu kelimeler taki İslam'ın ilk zamanlarında tespit edilip Nebevî hadisler arasından atılıp temizlenmiştir. Bunların haricinde asılsız hadisler yoktur. Asılsız hadis diye sanılan öteki sözler, ümmeti Muhammed'in (s.a.v) salihlerinin nasihatleridir. Anlam ve özünü araştırdığımızda, Allah (c.c) ve Resulü'nün rızasını kazanmaktan özge bir istek ve hırs kuşkusu hissedemiyoruz. Zahid ve muttaki müslümanların, Hz.Muhammed'in (s.av) pek duyarlı olduğu hususlarda sert ikazı ve korkutması neticesinde, onun adına hadis uyduracaklarına ihtimal dahi veremiyoruz ve düşünmüyoruz. Bu nasihatlerin gerçek olmayan hadisler kategorisine girmesi, Nebevî hadislerin belagat diline, Peygambere layık olacak şekildeki anlamlarına aşına olmayanlar tarafından hadis sanılmalarından ileri gelmiştir. Hadislerin güvenilirliğine dair şüpheler, iyi niyete binaen olsa bile bu

açıklamalarımla kuşkuları yok olur görüşümdedir. Öyle olmazsa, gayeleri farklı ise nesöylersen söyle boş ve anlamsızdır.²⁵⁶

3.2. Düşünce Yapısı ve Mücadelesi

Düşünceleri genel olarak özetlenmek istenirse, Şirânî, İttihad-ı İslam taraftarıdır. Onun hiç dayanamadığı şey İslam dinine, Ehl-i sünnet i'tikadına saldırılması ve hakaret edilmesidir. Mikro milliyetçiliğe karşıdır. İslam dairesinde kalmak şartıyla, milli öğelerin faydalı halde toplum hizmetine sunulmasının sakıncalı olmadığı görüşündedir. Fen bilmeden fen adına din düşmanlığı yapan la-dini akım temsilcilerini asla hoş görmez. Kimi zaman normalinden fazla asabileşen Şirânî, haklı olduğu meselelerinde çok sert davranmaktadır. Mesela, medreselerin yeniden düzenlenmesi sırasında uygulamalarını beğenmediği Şeyhülislam Ürgüplü Hayri Efendi ile devrin yöneticilerini toptan eşeğe benzeterek onlara ağır hakaretlerde bulunur.²⁵⁷

Ahmed'i Muhtar iken bak yol gösteren kafile başkanımız şimdi (har)lardır. Semerde başlıkem.²⁵⁸

Mersiye-i Medaris'te dile getirdiği bu ağır ve dayanılmaz hakaretler, haklı olduğu durumda Şirânî'yi haksız duruma düşürerek hapse atılmasına neden olmuştur. Onu hapislerde Alman çorbasıyla yetinmek zorunda bırakmıştır.²⁵⁹

Meşrutiyet'in İslami bir idare biçimi olduğu bütün İslamcı ilmiyeliler tarafından kabul edilmiş ise de, fırka ve fırkacılık konusunda değişik yorumlar yapılmıştır. Meşrutiyet yönetimin esasında İslami kaynaklı olduğu fikri Şirânî'de de vardır. Ancak o, öbürlerinden farklı bir meşrutiyet tanımı yapmaktadır. İttihad ve Terakkî meşrutiyetinin doğurduğu sonuçların olumsuzluğuna değinecek olan Şirânî, belki de sırf bu istenmeyen ama var olan toplumsal ayrılığı gözönüne alarak bilinçli ve farklı bir meşrutiyet tanımlar. Şirânî'ye göre istibdad cahiliye ile kardeştir. Yahud istibdad cahiliyeyi, meşrutiyet de İslamı doğurur. Demek oluyor ki, meşrutiyet gerçekte İslam dinine hizmet eden bir araçtır.²⁶⁰

Meşrutiyet zulmün yerine adaleti, batılın yerine hakkı getiren bir iradedir. Şirânî, meşrutiyet geldiği zaman mazlumların korunup zalimlerin cezalandırılacağını, işlerin erbabına verileceğini, milli menfaatlerin şahsi menfaatlere üstün tutulacağını, halkın bütün sınıflarının elele vererek bir millet olunacağını, bütün ayrılıkların ortadan kalkacağını ve böylece vatanın bölünmez bir saadet diyarı olacağını düşünmektedir. İşte

²⁵⁶ Hüseyin Akyüz, a.g.m., s. 778-783.

²⁵⁷ Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Parti-Din Adamları İlişkisi Üzerine Ahmed Şirani'nin Görüşleri", s. 23.

²⁵⁸ Ahmed Şirani, "Mersiye-i Medaris", İ'tisam 68 (17 Mart 1920), s. 864.

²⁵⁹ Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Parti-Din Adamları İlişkisi Üzerine Ahmed Şirani'nin Görüşleri", s. 23.

²⁶⁰ Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Parti-Din Adamları İlişkisi Üzerine Ahmed Şirani'nin Görüşleri", s. 23.

Şirânî'nin meşrutiyetten anladığı, daha doğrusu beklediği bunlardır. Oysa onun anladığı ve beklediği meşrutiyet, II. Meşrutiyet değildir. Çünkü hala eski hamam eski taktır. Yani hiçbir şey değişmemiştir.²⁶¹

Şirânî'ye göre meşrutiyet bir ruhtur, bir tayyaredir, kendi kendine uçamaz. İyi bir tayyareciye ve uygun havaya ihtiyaç vardır. Oysa bizim tayyaremiz uçamamıştır. Çünkü bilmiyorduk, uygun hava yoktu ve milletin her sınıfı üzerine düşen görevi yapmamıştı. Halk istibdattan inlemekte iken, ufukta hiçde beklenmeyen serinletici bir rüzgâr eser. İşte bu havada umut tayyaresine binerek batı milletleri gibi mutluluğa doğru uçmak isteyen herkes adalet, refah ve saadet istiyordu. Fakat bu uçak henüz havalanmadan bir fırtına kopar. Millet bu seferde fırtınadan perişan olur, yağmurdan kaçarken doluya tutulur. Çünkü bu tayyare milli olmaktan çok özel şirket tayyaresi olup, menfaatide bir şirkete aittir. Bu şirketin defterine adını yazdıramayanlar, uçağın hissedarı olmadıkları gibi; hain ve mürteci diye de ödüllendirilirler.²⁶²

Bundan sonra halkın arasında bir düşmanlık, mücadele, küfürleşme ve sen ben kavgası başlamıştır. Şirânî bu tabloyu şöyle tasvir eder: Ben meşrutiyetperverim sen mürtecisin, ben vatanperverim, liberalim sen muhafazakârsın, ben bakan olacağım sen olamayacaksın. Hâsılı bitmez tükenmez sen benler ki, bizim meşrutiyetimize sen ben meşrutiyeti adını vermek en uygun olanıdır.²⁶³

Görüldüğü gibi Şirânî, İttihad ve Terakkî'yi kendi çıkarları için çalışan özel bir şirket ve halkı bölücü akımları uyandıran bir çıkar çetesi gibi yorumluyor.²⁶⁴

Şirânî, devlet ve millet idaresi olarak anladığı siyaseti, particilikten ayırır. Din adamlarının siyasetle uğraşıp uğraşamayacaklarını kendince tartışan Şirânî, hem siyasete hem de ilmiye sınıfının bulunması gereken konuma açıklık getirmektedir. Şirânî, iddiasını şöyle temellendirir: Osmanlı Devleti'nin resmi dininin İslam olduğu kanunla sabittir. İslam ise siyasi bir dindir ve bu özelliği ayet ve hadislerle ortadadır. O halde din adamları İslam çerçevesinde kalmak şartıyla siyasetle uğraşmalıdır. Ulemanın siyasetle ilgilenme hakkı yoktur diyenler, Şirânî'ye göre haksız ve zorbadırlar.²⁶⁵

Ulema; peygamberlerin varisi oldukları için siyasetle ilgilenmelidir. Bu alaka hükümet işlerine müdahale etmek bile olsa, bilakis ülema siyaset yapmalıdır. Zira meşrutiyet demek milli hâkimiyet demektir. Yani meşrutî memleketlerde her fert, devlet ve milletin menfaatini savunmak için mütalaada bulunma hakkına sahiptir. Ulema halkın

²⁶¹ Ahmed Şirani, "Trablusgarp ve Bir Vaka-i Tarihiyye", Beyânülhak 6/132 (23 Ekim 1911), s. 2384.

²⁶² Ahmed Şirani, "Trablusgarp ve Bir Vaka-i Tarihiyye Serlevhalı Makaleden: Mabad", Beyânülhak 6/134 (06 Kasım 1911), s. 2414.

²⁶³ Ahmed Şirani, "Trablusgarp ve Bir Vaka-i Tarihiyye Serlevhalı Makaleden: Mabad", Beyânülhak 6/134 (06 Kasım 1911), s. 2415.

²⁶⁴ Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Parti-Din Adamları İlişkisi Üzerine Ahmed Şirani'nin Görüşleri", s. 24.

²⁶⁵ Ahmed Şirani, "Bir Müdafaa", Beyânülhak 6/139 (18 Aralık 1911), s. 2498.

büyük kısmı olduğuna göre, onlarında siyaset yapma hakkı ve yetkisi vardır. Bunun aksini söylemek milli hâkimiyetin içeriğini daraltmak olur ki, artık buna meşrutiyet değil istibdat, milli hâkimiyet değil tegallüb (zorbalık) denir. Bu zorbalığı yok etmek için çalışmak ise, din adamlarının en önemli görevidir. Ulema, yalnızca zorbalarla ortak çalışmaz.²⁶⁶

Şirânî, din adamlarının devlet işleriyle uğraşmasının doğallığı kadar, particilik yapmalarının anormalliğini savunur. O, II. Meşrutiyet’le birlikte İttihad ve Terakkî’nin başlattığı particilik akımını bir özel şirkete benzeterek, bu şirkete üye olanların şahsi menfaatlerini temin ederken bölücülüğü de kışkırttıklarını ifade eder. Ancak Şirânî’nin en çok üzüldüğü şey, halkı birbirine düşman eden bu menfaat şirketine bazı din adamlarının da katılmış olmasıdır. Bu partici ve cemiyetçiler ülke menfaatlerini kendi aralarında pay ederken, dış düşmanlarda ülkenin tamamını taksim etmekle meşguldürler. İlmîyelilerinde katıldığı bu eylem onların temsil ettiği yüce değer ve mevkileriyle hiç uygun düşmemektedir. O din adamlarının görevi yangına körükle gitmek değil, bilakis bütün müslümanlar kardeştir ilkesinden hareketle bu ayrılık ateşini söndürmek olmalıydı, der. Çünkü onların önderi olan Hz. Muhammed (s.a.v), bir kabile veya aşiretin arasındakiini söndürmek için gönderilmişti. Yoksa kabilelerden birisinin yanında yer almak gibi bir görevi yoktu.²⁶⁷

Peygamberlerin varisi olan ulemanın görevi halkı birbirine kaynaştırmak, İslam ahlak ve faziletini onlara öğretmektir. Köylülerin Elhamdülillah müslümanım demekten başka bir şey bilmediği bir ülkede, bunlara dini öğretmekle sorumlu olan din adamları ise, particilikle uğraşmaktadır.²⁶⁸

Şirânî’ye göre din adamlarının partici olmalarının temel nedeni kişisel menfaat, mevki hırsı ve paradır. Hâlbuki bir din adamı rızkını partiden değil, Allah’tan ummalıdır. İlmîyelilerin menfaat ve para hırsı, partiler ve özellikle İttihad ve Terakkî fırkası tarafından teşvik edilmiştir. Bu hususta din adamlarını çok haklı bulmayan Şirânî, onların da böyle bir politika kapısının açılmasını beklediklerini kaydeder. Politika kapısı açılır açılmaz, din adamlarının fırsatı kazaya bırakmadıklarını ve bu özel menfaat şirketinin defterine silinmez mürekkeple hemen yazıldıklarını ifade eder. Şirânî’ye göre silinmez mürekkeple İttihad ve Terakkî’ye kayıt yaptıranlar hala hatalarında ısrar edenlerdir. Aksi halde silinir mürekkeple yazılır ve hatalarından dönerlerdi. İlmîyelilerin bu hatadan geri

²⁶⁶ Ahmed Şirani, “Bir Müdafaa”, Beyânülhak 6/139 (18 Aralık 1911), s. 2498.

²⁶⁷ Ahmed Şirani, “Trablusgarp ve Bir Vaka-i Tarihiyye Serlevhalı Makaleden: Mabad”, Beyânülhak 6/134 (06 Kasım 1911), s. 2436.

²⁶⁸ Ahmed Şirani, “Trablusgarp ve Bir Vaka-i Tarihiyye Serlevhalı Makaleden: Mabad”, Beyânülhak 6/134 (06 Kasım 1911), s. 2436.

durmamalarını akılla bağdaştıramayan Şirânî, insanların yanlış yapabileceklerini, ancak hep hata yapmak için de yaratılmadıklarını ve hatadan dönmenin şeref olduğunu söyler.²⁶⁹

Şirânî, din adamlarının bu yanlışta devam etmelerini, onların paranın büyümesine kapılmış olmalarına bağlar. İttihad ve Terakkî'nin nimetlerinden azami ölçüde yararlanan ilmiyeli bir sofunun, bu dönemi İslam açısından yararsız bularak eleştiren bir başkasına; “yok, yok öyle değil tam Asr-ı Saadetteyiz, Asr-ı Saadet'te” sözüyle karşılık vermesini buna örnek gösterir. Hâlbuki Asr-ı Saadet'te (Peygamber'imizin yaşadığı dönem) olunmadığı gibi, peygamber de yaşamıyordu diyen Şirânî, bu tür ilmiyelileri daldıkları Ashab-ı Kehf uykusundan uyanmaya ve vaziyetin öyle olmadığını anlamaya davet eder. Bunları bile bile hala para için particilik yapan din adamlarını diri diri mezara girmiş kabul eden Şirânî, paranın kırk elli yıllık sofuları bile dalalete soktuğunu ve değiştirdiğini şöyle ifade eder: “Ah para! Ne efsunlu şeymişsin. Birçok mürtecileri şeklen Meşrutiyetperver gösteriyorsun. Paranın şerrinden Yüce Allah'a (c.c) sığınırım.”²⁷⁰

Şirânî'ye göre partici zorbalarla ortak çalışan din adamları etkilide olamamıştır. Sadece para karşılığı olup bitenlere Ahfeş'in keçisi gibi kafa sallamışlar ve siyaseti bundan ibaret sanmışlardır.²⁷¹

Bir kısım ulemanın Kur'an ayetleriyle hadisleri kendi cemiyet ve partilerinin meşruluğuna delil göstererek bunları kürsülerden haykırdıklarına değinen Şirânî, üç yıldır süren bir yıkıcı tavırlardan dolayı İslam ve ulema adına gelecekte endişelidir. Particilik yalnız İstanbul'da değil taşrada da aynı oranda zararlı bir gelişme kaydetmekte olup bilhassa müftüler buna alet olmaktadır. Hâlbuki ilmiyeliler ülkenin en büyük ve önemli sınıfıdır. Memlekete onlar hâkim olacak yerde, küçük bir partici, cemiyetçi veya kulüpçü topluluğuna tabi olmalarına bir anlam veremeyen Şirânî, izzetini ayaklar altına alan ilmiyelilerin manevi olarak intihar ettiklerini ileri sürer. Çünkü particilerin hazırladığı bir fetvayı imzalayan herhangi bir müftü, şeriat fetvasını değil parti fetvasını onaylamış olmaktadır. Bu da öbür kulübün aleyhinedir. Böylesi davranışlarda bulunan din adamlarını hem İslam hem de kendi adına kınayan Şirânî, o gibilerine nefret duymaktadır.²⁷²

Ahmed Şirânî, kendilerini peygamberlerin mirasçıları sayan din adamları hiçbir parti, cemiyet ve kulübe yazılmamalıdır, der. Onların yapacağı şey peygamberler gibi kutsal bir iş görmektir. Halkın birliğini ulemanın tarafsız kalmasına bağlayan Şirânî,

²⁶⁹ Ahmed Şirani, “Trablusgarp ve Bir Vaka-i Tarihiyye Serlevhalı Makaleden: Mabad”, Beyânülhak 6/134 (06 Kasım 1911), s. 2436.

²⁷⁰ Ahmed Şirani, “Trablusgarp ve Bir Vaka-i Tarihiyye Serlevhalı Makaleden: Mabad”, Beyânülhak 6/134 (06 Kasım 1911), s. 2436

²⁷¹ Ahmed Şirani, “Bir Müdafaa”, Beyânülhak 6/139 (18 Aralık 1911), s. 2499.

²⁷² Ahmed Şirani, “Ulema-yı Kiram ve Fırkalar”, Beyânülhak 6/147 (Şubat 1912), s. 2621-2623.

onları önce kendi aralarında vahdete çağırır. Çünkü ilmiyeliler tarafsız bir birlik haline gelirse halk da bütünleşecektir.²⁷³

Din adamlarının kişisel yarar veya millete hizmet gayesiyle particilik yapabileceğini kaydeden Şirânî, bu iki hizmetin de onların tarafsız kalmalarıyla gerçekleşeceği görüşündedir. Yetkin bir âlimin görevini zaten kimse elinden alamaz, bilgisiz biri de nereye gelirse gelsin orada kalamaz fikrinde olan Şirânî, particilik yapanlar indir bindir tayinlerine maruz kalırlar, der. Yani bir parti kendi adamını öbürü de keza kendi taraftarını işbaşına getirecektir. Cemiyet, kulüp veya partilere giren ulemada, tıpkı partilerdeki gibi hakkaniyet duygusu kalmaz; kendi grubu hep hikmet ve adaleti, karşıdaki de rezaleti temsil eder. Bu kavga iki taraflı şiddete dönüşür ve sonunda birbirlerini müslüman olmamakla suçlamaya başlarlar, diyen Şirânî, bunların dedikleri doğru olsa bu dünyada iman sahibi kimse kalmayacak, sözleriyle bir gerçeğe değinir. Ona göre din adamları bağımsız bir cemiyet olarak partilerüstü bir hâkim olmalı, hangi hak hangi partide ise onun yanında olmalıdır.²⁷⁴

Ulema tarafsız kalmazsa vaaz ve öğütleri de dinlenmez, kendilerine itibar edilmez, görüşündedir. Şirânî, çünkü bir cemiyet öbürünün adamı saydığına zaten soğuk bakar. Düşmanı olduğu bir partinin üyesini dinlemek için hiçbir sebep yoktur.²⁷⁵

Yukarıda özetlenen fikirlerinde hiçbir değişiklik olmayan Şirânî, dediklerinin aynen çıktığını daha şimdiden bazı Müfti-yi macinlerin açıkça sapıklık sandalyesine oturduklarını dalalet kalemiyle fetva vererek rakiplerini bozgunculukla suçlamaya başladıklarını ifade eder. Kendisi hiçbir cemiyet ve fırkaya üye olmadığı için böyle muamelerle karşılaşmayacağına inanmaktadır. Şirânî, böyle şeylere kimsenin maruz kalmasını istemez. Çünkü o, bir fırkaya mensup olsun olmasın bütün müslümanları Allah'ın (c.c) mü'mini bilmekte ve milletin içinde bu Müfti-yi macinlerden başka fesatçı olmadığını söylemektedir.²⁷⁶

Fesatlarıyla halkı karıştıran bu fetvalar, Şirânî'ye göre inanılacak ve amel edilecek şeyler değildir. Ancak bu hükümlerin gazete sütunlarına yansıtılması ve tekzip bile edilememesi Şirânî'yi eseflendirmektedir. Cemiyet, kulüp ve fırkalar tarafından düzenlenen dini konferanslarda da bu fetvalara benzer yıkıcı ve müslümanları hafife alıcı konuşmaların yapıldığını kaydeden Şirânî, bütün fırkaların reislerinden rica ederiz, şu konferans hatiplerini ve probagandacıları ılımlı ve akli başında adamlardan seçsinler, der. Yoksa bölücülerden hiçbir fayda gelmez. Halkı birbirine düşman eden fetva ve

²⁷³ Ahmed Şirani, "Ulema-yı Kiram ve Fırkalar", Beyânülhak 6/147 (Şubat 1912), s. 2621-2623.

²⁷⁴ Ahmed Şirani, "Yine Ulemanın Bitarafılığı Meselesi", Beyânülhak 6/148 (04 Mart 1912), s. 2642-2643.

²⁷⁵ Ahmed Şirani, "Yine Ulemanın Bitarafılığı Meselesi", Beyânülhak 6/148 (04 Mart 1912), s. 2642-2643.

²⁷⁶ Ahmed Şirani, "Ahval-i Ulema ve Tesirleri", Beyânülhak 6/149 (11 Mart 1912), s. 2651-2652.

konuşmaların diğer bir zararında bu fetvaları veren din adamlarının değerini sıfıra düşürmesidir. Şirânî, keşke bu konuşma ve fetvalar konferans salonlarında kalsaydı da gazete sütunlarına hiç yansımaysaydı, der. Çünkü ona göre bir din adamı okuduğu ayet ve hadisi kendi partisinin lehine tevîl etmektedir, bu da affedilemeyecek bir cinayettir. Bu değerlendirmenin sonunda Şirânî'nin sözleri oldukça ağırdır: Başka ne diyeyim. Utansın yirminci asır. Utansın ki, geçmiş yüzyıllarda insanlığın barış ve mutluluğunun yegâne koruyucusu olan İslam dinini, fesat ve kötülüklerine alet eden Müfti-yi macinler yetiştirdi ve İslam milleti ağlasın ki, böyle fesatçı hocaların elinde kaldı.²⁷⁷

Ahmed Şirânî'nin din adamlarının partililik yapmaması hakkındaki fikirleri hiç değişmemiştir. Yukarıda özetlenen makaleler Beyânü'l-Hak mecmuasında yayımlandığı sırada, bu derginin başyazar ve sorumluları İttihad ve Terakkî'ye karşı Hürriyet ve İtilaf Fırkasını destekliyorlardı. Oysa Şirânî ısrarla ilmiyelilerin tarafsız kalmaları düşüncesini ileri sürmüştü, Mayıs 1913'te çıkarmaya başladığı Medrese İ'tikadları dergisinde de aynı görüşlerini açıkça dile getirmiştir.²⁷⁸

Bursa'da açılan bir Cemiyet-i İlmiye'yi kutlayan Şirânî, onlara şu öğütlerde bulunur. Her cemiyetin Azrail'i de abıhayatı da kendi hareket tarzıdır. Ancak hepsinin yaşama ve yok olma sebepleri başka başkadır. Dini cemiyetleri yok eden zehir, memleketimizi her biri öbürüne üvey ve dolayısıyla uyumsuz bir aile haline getiren partililik duygusudur. Bunun panzehiri ise, bu duygulardan sıyrılmaktır. Dört beş senelik tecrübeler gösterdi ki ulemanın partilerin peşinden koşmalarından hem kendileri birçok yönden zararlı çıktı, hem de millet ve devlet zarar gördü. Allah'a (c.c) şükür, biz bunu çoktan gördük, anladık ve anlatmak için de yazdık, çizdik, bağırdık, çağırdık da kimseye işittiremedik. Ulemamız fırkacılık vadilerinde ihtiras sellerine dalmayarak bağımsız bir cemiyet halinde kalsaydı, bir taraftan partilerin hürmetini diğer yandan da milletin saygısını kazanacaklardı. Biz yine şuna inanıyoruz ki, memleketimizde muntazam ve faal bir ilmiye cemiyeti kurularak dinin gerekleri anlatılmış olsaydı, fırkacılıktan dolayı düştüğümüz felaketlerin hepsinden veya hiç olmazsa bir kısmından kurtulmuş olacaktık.²⁷⁹

Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın önemli şahsiyetlerinden eski Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi, 1919 yılında basında epeyce eleştirilmiş ve bu da Şirânî'yi üzmüştür. Bu tenkitlerin bir kısmını haksız bulan Şirânî, Sabri Efendi ile birlikte kendisini de anlatır. Sabri Efendi'yi üç başlık altında inceler. Ona göre Hoca Sabri Efendi, saygıdeğer bir din adamıdır. İkincisi fırkacı ve üçüncüsü de Şeyhülislam Sabri Efendidir ki, Şirânî

²⁷⁷ Ahmed Şirani, "Ahval-i Ulema ve Tesirleri", Beyânülhak 6/149 (11 Mart 1912), s. 2651-2652

²⁷⁸ Medrese, "Bursa'da Cemiyet-i İlmiye", Medrese İ'tikadları 10 (26 Temmuz 1913), s. 75.

²⁷⁹ Medrese, "Bursa'da Cemiyet-i İlmiye", Medrese İ'tikadları 10 (26 Temmuz 1913), s. 75.

sonuncusuna fırka şeyhülislamı demektedir. Fırkacı şeyhülislamıda şöyle anlatır: Fırkacı, diğer deyişle siyasi yönü öne çıkan Sabri Efendi'nin ahvalini tamamıyla bilmiyoruz. Bunun sebebi, bizim fırkacı olmamızdır. Evet, ben, İttihad ve Terakkî'ye karşı sağlam bir muhalif idim; hala da öyleyim. Ancak benim muhalefetim kişisel bir daireden öteye geçmedi. İttihad ve Terakkî'nin uğursuz binasını yıkacak her hangi bir kuvveti uzaktan destekliyorum. Fakat hiçbir zaman itilafçı olmadım ve hala da değilim. Yalnız İtilafçılar'la değil hiçbir fırka ile ilgilenmedim ve ilgilenmek fikrinde de değilim. Çünkü hiçbirisinin hareket tarzını beğenmiyorum. İşte bu münferit vaziyetimden dolayı Sabri Efendi'nin fırkacılığını ayrıntılarıyla bilemiyorum.²⁸⁰

Particiliğin bütün din adamlarıyla birlikte Sabri Efendi'ye de zararı dokunduğunu, Şeyhülislam olduktan sonra bile bunun kötü etkilerinin devam ettiğini söylemişti. Makamından indirilmesiyle dostlarının ona düşman olduklarını belirten Şirânî, kendi tavrını şöyle özetler: Fırkacı ve Şeyhülislam Sabri Efendiler'le alakam olmamakla birlikte, Hoca Sabri Efendi'nin eski dostlarının düşman olmalarına rağmen ben hala dostuyum ve daima dostu kalacağım.²⁸¹

3.3. İslam Birliği Taraftarlığı

İlkönce Şirânî'nin ittihad-ı İslam yanlısı olduğunu belirtmek gerekir. Ancak, onun yazdığı dönem, Türk düşüncesi ve devlet tarihi bakımından oldukça önemlidir. Bazıları II. Meşrutiyet dönemi fikir yapısını milliyetçiliğe, bazıları da ırkçılığa dayandırır. Doğrusunu söylemek gerekirse ittihad-ı anasından öte geçmeyen ilk çıkışlar; daha sonradan ırkçılığa doğru gider olmuştur. Tam bu sırada Abdulhamit karşıtlığı vesilesiyle biraraya gelmiş bulunan muhalefet cephesinde ciddi ayrılıklar başladı. Yusuf Akçura'nın da anlatımıyla, imparatorlukta üç önemli ve etkin akım ortaya çıktı: Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlıcılık. Daha sonra Türkçü düşünürler arasında da beliren ayrılık, Cumhuriyet döneminde daha da arttı. İşte kısaca özetlenen bu on yıllık İttihad ve Terakkî iktidarının sonunda en büyük Türk devleti yıkılıp tarih sahnesinden silindi.²⁸²

Üzerinde konuşulan devirde Türk Ocağı taraftarlarıyla (Ocakçılar) diğer meslek sahipleri arasında çeşitli tartışmalar oluyordu. Meşhur Süleyman Nazif-Ahmed Ağayef ve Babanzade Ahmed Naim-Ağayef tartışıp anlaşamadıkları noktalar bunlardandır.²⁸³

²⁸⁰ Ahmed Şirani, "Tedbirsiz veyahud Talimsiz Sabri Efendi", İ'tisam 48 (29 Ekim 1919), s. 548-549.

²⁸¹ Ahmed Şirani, "Tedbirsiz veyahud Talimsiz Sabri Efendi", İ'tisam 48 (29 Ekim 1919), s. 549.

²⁸² Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi", s. 45-46.

²⁸³ Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi", s. 46.

Şimdiye Babanzade Ahmed Naim'in Sebîlü'r-Reşâd 'da yayınlanan İslam'da Davayı Kavmiyyet isimli makalesinden önce, Şirânî'nin Hayrû'l-Kelâm 'da çıkan bir yazısı, ırkçılığı aşırı tenkitleyen sözlerle doluydu.²⁸⁴

Şirânî'ye göre; yekvücut olan İslam âlemi bile güç bela ayakta durabiliyorken, bunun ırkçılık yoluyla bölünmesi halinde yok olacağı şüphesizdi. Her müslüman kavmin ayrı ayrı çalışmasında mahzur yoksa da, bu mesainin ortak bir merkezi olmalıydı. Bu da İslam gemisi ve Osmanlı Devleti'dir. Bu hâkîkatı her müslüman bilmeli ve eğer mevcudiyetimizin bekasını halisane istiyorsa vahdet-i İslamiyye arkasında koşmalıdır. Aksi takdirde her unsurumuz unursuz kalır. Fikirlerini böylece sıralayan Şirânî, saydığı sebeplere rağmen hala ırkçılık yapan olursa, onları mel'un ve idama mahkûm mücrimler olarak ilan eder.²⁸⁵

Babanzade Ahmed Naim'in İslam'da "Davayı Kavmiyyet" unvanlı makalesi üzerine,²⁸⁶ bu yazıya beğeniyle karşılık veren Şirânî, ırkçılığa dair fikirlerini de açıklar. Ona göre, İslamiyet bir kubbedir. Müslüman kavimler de bunu meydana getiren taşlarıdır. Bu kubbeden bir taş çıkarılacak olsa, çıkan herhangi bir taş sebebiyle o kubbe ya zedelenir veyahut büsbütün çöker. Mesela; Arnavutlar'ın ayrılmasıyla İslam kubbesi zedelenmiştir. Fakat Türkler veya Araplar ayrılacak olsa, bu kubbenin çökeceğinde şüphe yoktur. Hatta enkazı bile kalmaz. Bu sebeple Müslüman kavimler ancak İslamiyet kubbesinden bir direği olmak şartıyla varlıklarını koruyabilirler. Başka türlü yaşamaları mümkün değildir. İslamiyet'in bekası da buna bağlıdır.²⁸⁷

Şirânî, müslümanlar arasında sağlam bir bağın tesisini lisanla da alakalı bulur. Fakat müslümanların öncelikle ecnebi lisanlarını değil, müslüman kardeşlerinin lisanlarını öğrenmeleri lüzumuna temas ederek; din bağının bir de dil bağıyla takviye edilmesini ister. Yoksa tek başına Türklük yahut Araplık hiçbir derde derman olamaz.²⁸⁸

Şirânî, bu fikirler çerçevesinde hareket edilmese bile, hiç olmazsa müslüman unsurlar arasındaki düşmanlığı artırmamak ve bunlar arasında sağlam bir münasebet tesis etmek gerektiğini vurgulayarak, "yoksa Ocakçılığın ocağımızı söndürmesinden korkarım." cümlesiyle sözünü bağlar.²⁸⁹

²⁸⁴ Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi", s. 46.

²⁸⁵ Ahmed Şirani, "Mahkeme-i Mülâhazatında İdama Mahkûm Mücrimler", Hayrû'l-keâm 1/21 (09 Nisan 1914), s. 161.

²⁸⁶ Tozlu, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi", s. 46.

²⁸⁷ Ahmed Şirani, "Babanzade Naim Beye", Hayrû'l-keâm 1/24 (30 Nisan 1914), s. 185.

²⁸⁸ Ahmed Şirani, "Babanzade Naim Beye", Hayrû'l-keâm 1/24 (30 Nisan 1914), s. 186.

²⁸⁹ Ahmed Şirani, "Babanzade Naim Beye", Hayrû'l-keâm 1/24 (30 Nisan 1914), s. 187.

3.4. Dinsizlik Akımına Karşı Oluşu

Materyalist, biyolojik materyalist, pozitivist, maddeci, ruhçu, tabiatçı vs. onlarca isimle anılan birçok düşüncenin temelinde iki kavgası vardır. Bu da Hak ile batıl mücadelesidir. Bu nedenle insanlar insanüstü bir kudret sahibine inanmak veya bu mutlak sahibini reddetmek arasında kalmaktadır. İşte Allah'a (c.c) karşı sonsuz inançla donanmış Ahmed Şirânî'nin bu kudret sahibi Allah'ı (c.c) tanımayanları veya tanıyor göründükleri halde, O'na saldıranlarla olan tartışmaları, bu başlığın konusunu oluşturacaktır.²⁹⁰

İctihad'ın ilmiyelilere karşı sert tutumundan dolayı basın hayatına girmek zorunda kalan Şirânî, bu sert çıkışlara önceleri yumuşak cevaplarla karşılık vermiş; hatta İctihad ekibini kardeş saymıştır. Eleştirilerinin bir kısmını da doğru kabul eden Şirânî, eleştirilerin nedenlerini ve nasıl düzeltileceğini de açıklamıştır. İctihadın tenkitlerinin hayli garazkâr olduğunu da ifade etmiştir. Diğer taraftan, umumi noksanlar arasında ilmiyenin de noksanlarının sayılmasından yana olduğunu ve bu tenkitleri iyi niyetle yapıldığı takdirde onlara iştirak edeceğini söyleyerek, hasımlarını insafli olmaya davet eder.²⁹¹

Şirânî'nin ikinci ve üçüncü cevapları daha yumuşaktır. Softalara savaş ilan eden Kılıçzade Hakkı'ya yönelik yazdığı üçüncü makalesinde, barış ve dostluk çağrısı yapar. Kılıçzade'ye yazdığı yanıtlarda memleketin durumunun iyi olmadığı, barışçı yaklaşımlar içinde bulunmaları gerektiğini söyler. Şirânî, gerekli iyi niyeti Kılıçzade'den görememiştir.²⁹² Şirânî'nin teklifi ise, barışçı ve devletten yanadır. O devletin savaşta olduğu bir zamanda kendilerinin savaşmaması gerektiğini; çünkü böylesi savaşlar sebebiyle memleketin yarısının düşman eline geçtiğinin söyleyerek, Kılıçzade'ye barış teklifi yapar.²⁹³

Bu barış teklifleri esnasında Rübapdergisi yazarları da İctihad'ın usul ve yöntemini benimsemişlerdir. Suftalar ve Medreseler adlı bir ilan okuduktan sonra gidip sözkonusu risaleyi alan Şirânî, medreselilere bütünüylekarban (deve kervanı) diyen bu risaleye karşı etkili bir cevap yazmayı düşünür. Ancak, risaledeki Türkçe hatalarını görünce fikrini değiştirir ve risalenin yazarı Ali Naci'ye şöyle karşılık verir:²⁹⁴

“Bize karban unvanını bahşediyorsunuz değil mi? Rica ederiz, yularımızı semerimize bağlamamıza müsaade buyurunuz. Bizi cehaletle tevbih ediyorsunuz, değil mi? Sizin de bizim gibi cehlili bilir cahillerden olmanızı ihtar ederiz... Memleketimizde cehalet varsa, onda hepimiz mütesaviyen müşterekiz. Mülkümüzde atalet varsa, onda hiç

²⁹⁰ Tozlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmeyeli: Ahmed Şirani Efendi”, s. 46.

²⁹¹ Ahmed Şirani, “İctihad Refikimize İlk Sözlerim”, Medrese İtikadları 1 (19 Mayıs 1913), s. 7-8.

²⁹² Tozlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmeyeli: Ahmed Şirani Efendi”, s. 47.

²⁹³ Ahmed Şirani, “İctihad Refikimize Üçüncü Cevap”, Medrese İtikadları 3 (02 Haziran 1913), s. 22.

²⁹⁴ Tozlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmeyeli: Ahmed Şirani Efendi”, s. 47.

birimiz diğëerimizden geri kalmayız. Muhitimizde rezalet varsa, onda siz bizden beş-on hatve ileridesiniz. Sizin ve sizin gibilerin mekteb-i irfandan kaç numaralı şëhadetnameleri bulunduğunu dela'iliyle, vesa'ikiyle biliyoruz. Fakat yazmayı, söylemeği mevki'mizle, terbiyemizle mütenasib bulmuyoruz. Hususıyla, şiddetle muhtaç bulunduğumuz şu sükûnet zamanında öyle çılgnlık göstermeyi millet namına şëna'at, devlet namına cinayet sayıyoruz.²⁹⁵

Risaledeki Türkçe hatalarını da gösterildiği bu makaleden sonra bir başka makale daha yazan Şirânî, yazarın, kalemını yüzündeki cehalet arklarına batırarak eserini yazdığını ve bu sebeple de risalenin her tarafından cehalet kokusu yayıldığını söyler. Hatta risalenin yazarını, cehaleti imtiyazına almakla suçlar ve örnekler verir. Şirânî, gerçekten de olağüstü Türkçe hatalarının bulunduğu bu risaleye ve yazarına verdiği cevabı şöyle bağlar:

“Şu halde bu cehalet-nameyi niçin yazdınız? Şüphesiz para kazanmak için diyeceksiniz. Fakat öyle namus ve haysiyet namlarına değil, başka vesa'itle para kazanabilirdiniz... Son bir söz olmak üzere sana şunu söyleyeceğim ki, gel sana alimeya'lemu sigalarını çekdireyim de âlim ol; ketebe-yektubu kelimelerini öğreteyim de katib ol”²⁹⁶

Şirânî'ye cevap vermek üzere bir risale hazırlama girişiminde bulunan Rübap ekibi, Şirânî hakkında olumsuz bir delil bulamayınca bu girişimden vazgeçer. Şirânî'nin ileri sürdüğü görüşe göre, meselenin esası şudur: İlkın, Şirânî gibi bir suhte, bir alay Rübapçı'yı mahcup etmiştir. İkinciside; softaları savunmak için sağ elleriyle el-Medaris dergisini yayınlarken, sol elleriyle de onların aleyhine Suftalar ve Medreseler risalesini ortaya atmışlardır. İşte bu, onların mesleğidir.²⁹⁷

Artık Şirânî, İslama, Ehl-i sünnet i'tikadına, medreselilere karşı yapılan hakaret ve eleştirilere karşı geri dönülmesi mümkün olmayan bir tartışma ortamına girmişti. Hemen her fırsatta medreselilerin düşmanlarına ve dinsizlere ikna edici ve sert cevaplar veriyordu. Öyle ki, farklı bir yazıda bile onlara dokundurmadan yapamıyordu; insanları yaratıcısız sayan maddiyyun, tabi'yyun ve maymuniyyun zümresine ağır eleştiriler yöneltiyordu.²⁹⁸

Kılıçzade ve ekibini tenkit eden Şirânî, İbn-i Müreym, İbn-i Mülcem başlıklı makalesinde Hz. İdris (a.s) elbisesine bürünmüş bu gibi İblisler (şeytan)'ın delalet kılıcına karşı, diyanet kılıcı kuşanmak gerektiğini söyler. Hz. İsa'ya (a.s) veled-i zina, fahiş

²⁹⁵ Ahmed Şirani, “Ben Okudum Sen de Oku”, Medrese İ'tikadları 4 (09 Haziran 1913), s. 33.

²⁹⁶ Ahmed Şirani, “Sen Yazdın Ben de Yazacağım - Sufiler ve Medreseler Muharririne”, 39-41.

²⁹⁷ Tozlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmiyeli: Ahmed Şirani Efendi”, s. 47.

²⁹⁸ Tozlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmiyeli: Ahmed Şirani Efendi”, s. 47.

çocuğu demek terbiyesizliğini göstermekten çekinmeyen bu dinsiz ekibin, ilmiyelileri asıp-kesmek gibi cahilane cesurluluklar gösterdiklerini de ilave eder.²⁹⁹

Kılıçzade Hakkı'ya karşı söylemlerini daha da sertleştiren Şirânî şöyle devam eder:

“Suhtelerin hangi i'tikadlarına i'lan-ı harb ediyorsunuz? Suhtelerin i'tikadlarınca memalik-i mevcudatda icray-ı hâkîmiyyet etmekte bulunan bir zat vardır ki, ism-i celili Allah'dır (c.c). Mahsürü'l-aded mu'attala ta'ifesi müstesna olmak üzere, bütün kitle-i insaniyye, bu hususta suhtelerle hem-i'tikaddır. Eğer i'lan-ı harb ettiğiniz suhte i'tikadlarına değil, bütün kitle-i beşeriyenin i'tikadına i'lan-ı harb etmiş oluyorsunuz. Suhtelerin i'tikadlarınca meslekdaşları meydan-ı muharebede can verirken, kendisi burada kimbilir hangi sefahane koltuklarına yan verdiğiinden dolayı, rical comesinden çıkarak nisa çarşafına bürünmesi lazım gelirken, dâhil ve harice karşı suhtelere i'lan-ı harb, batıl i'tikadlara i'lan-ı harb velvelelerini koparmaktan sıkılmayan bir kılıncının kılıcını soyup almak icap eder. Eğer suhtelerin bu i'tikadlarına i'lan-ı harbediyorsanız tamamen haksız değilsiniz. Çünkü sizin gibi sa'adet-i zatiyyesini te'min için felaket-i umumiyeyi mübah addedenlerin halat-i ruhiyyeleri zaten bu yolda tecelli etmektedir. Suhtelerin i'tikadlarınca... Garbin hasenatı alınarak seyyiatı atılmalı, efkâr-ı Firengiyye meftunları Firengistan'a tard ve teb'id olunarak, ahlak-ı İslamiyye esasları tahkim ve tarsin edilmelidir... Bunlara i'lan-ı harb etmek İslamiyet'ten; hatta insaniyetten isti'fa demektir. Hz. İsa'ya (a.s) veledi zina demekle Nasraniler'i de kendinizle muharip yaptınız. Şu halde sağ tarafınızı İslam mu'tekidleri, sol tarafınızı da Nasraniyet mültezimleri ihata ederek, hatt-ı ric'atinizi keddiler. Haydi, paslı kılıncı yaslı kından çıkar da bir huruç hareketi yap bakalım, ser-azadelerin yolunu mu tutacaksınız, yoksa Musevi bayrağını mı çekeceksiniz?³⁰⁰

Şirânî'nin bu makalesi taşrada bile son derece etkili oldu. Antalya'dan gelen bir varakada, 'şecere-i mübareke-i İslamiyye'ye ağaç kurdu gibi saldıran ve hürriyet-i vicdaniyyenin verdiği neş'e ile saha-i ictihada atılan İctihadçılar'ın susturulmasına katkı sağladı ve Şirânî'ye beğenileri iletilmiştir. Bu çevirme hareketi, altı sene sonra bile hatırlandığına göre, her halde takipçileri ve takdir edenleri çok olmuştu. Bursa'dan Şirânî'ye gelen bir mektupta, İttihatçılar'ın Kılıçzade Hakkı ve diğerleri vasıtasıyla ilmiyelilere hücum ettiği söylenerek; “Bu sebeptendir ki, Kılıçzade Hakkı ve saireler gibi kudurmuş farmasonlarıyla ilmiyeye karşı harb-i i'tikadiyi ilan etdiler... Bu hal, bazı safyürekli ilmiyelileri İstanbul'dan kaçmağa bile yeltendirdi. Fakat bu gülünç telaşı teskin ve meslekdaşlarımızın heyecanını yatıştırmak maksadıyla savaş meydanına atıldınız...

²⁹⁹ Ahmed Şirani, “İbn-i Meryem, İbn-i Mulcem”, Medrese İ'tikadları 8 (12 Temmuz 1913), s. 62.

³⁰⁰ Medrese, “Harb-i İtikadi'de Çevirme Hareketi”, Medrese İ'tikadları 9 (19 Temmuz 1913), s. 67.

En son pek mahirane ve fazılane tertib ve tatbik ettiğiniz ile hasmımızı muhasaraya aldınız; tam teslim ve ita'atı sırasında –her nedense- yayın hayatından çekildiniz...”deniyor.³⁰¹

Bu sırada Kılıçzade Hakkı, meşhur eseri olan “İtikadat-ı Batıla'ya İlan-ı Harb” isimli eserini yazarak, Ermeni Taşnak Komitesi'nin yayımladığı Azadamard Gazetesi'ne göndermişti. Ancak Azadamard yetkilileri, bu risaleye tepki göstererek cehalet eseri yazılmış bir kâğıtlar demeti olduğunu hiç gizlemeden açıklamıştı. Buna içerleyen Kılıçzade Hakkı da, onları bilgilendirmek ve gönüllerini almak üzere bir başka mektup yazarak İctihad'da yayımlatmıştı. Mektubunda Ermeniler'in de kendisi gibi hür fikirli insanlar olduğunu dile getiren Kılıçzade Hakkı, açıkça onlara yalalaklı bulunmaktaydı.³⁰²

Buna karşın İctihad ekibi, Kılıçzade Hakkı'yı büyük bir kahraman ilan ederek şu görüşlerde bulunuyor: “Kılıçzade'nin ahiren intişar eden İtikadat-ı Batıla'ya İlan-ı Harb unvanlı kitab-ı cengaveranesi şayan-ı dikkatdir. Yalnız, Kılıçzade Hakkı Bey, Celal Nuri Bey Efendi kadar üslub hususunda ihmalkâr”.³⁰³ Kılıçzade'nin yaptığı anlatım yanlışlığı ise, müslümanlara müslüman gibi görünmemek ve onları karşısına almaktır. Oysa İctihadçılar böyle yapmıyorlardı; onlar, İslam dinini müslümanlara karşı kendi çıkarları için kullanıyordu. Müslüman görünüyorlar fakat gerçekte İslamla alakaları yoktu.³⁰⁴

Yinede böylesi karışık bir dönemde birlik ve beraberlikten yanadır. Nitekim onun ilk yazıları bu doğrultudadır. Çünkü devlet savaştaydı ve milli birliğe en fazla ihtiyaç duyulan bir zamandı. İctihad ekibi ise; İctihad'la softalık arasındaki savaşın Balkan Harbi'nden bile şiddetli olduğunu, muzafferiyetin birincilerde, mağlubiyetin de ikincilerde kaldığını; bunun da ilim ve fennin ekseriyeti dahi perişan edebileceğini gösterdiği fikrindedir.³⁰⁵ Ahmed Şirânî ile diğerleri arasındaki fark, yukarıdaki iki anlayışın Hak ile batılın karşılaştırması sonucu rahatlıkla anlaşılabilir. Bir milletin tümüyle giriştiği Balkan Harbi gibi bir büyük savaş, kendi günlük tartışmalarından bile basit bulan İctihad anlayışının, vicdansızlık duygusu içine girmiş oldukları apaçık görülmektedir.³⁰⁶ Azadamard'ın Kılıçzade Hakkı'yı açıkçabilgisizlikle suçlaması üzerine Şirânî, ona dostça öğütler verir. İlk, ikinci ve üçüncü sözler, kabul edilmeyen barış teklifi karşısında aşırı sinirlenen ve hasmını çevirme hareketiyle yıktığına inanan Şirânî, ona dostça öğütlerde bulunur:

³⁰¹ Mehmed Âlim, “Üstaz-ı Mümtazım Ahmed Şirani Efendi Hazretlerine”, Medrese İtikadları 13 (20 Şubat 1919), s. 11.

³⁰² Tozlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi”, s. 49.

³⁰³ Anonim, “Hafta-nâme”, İctihâd 69 (22 Haziran 1329), s. 1514.

³⁰⁴ Tozlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi”, s. 49.

³⁰⁵ Anonim, “Hafta-name”, İctihad 69 (22 Haziran 1329), s. 1514.

³⁰⁶ Tozlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi”, s. 49.

“Evvela şurasını bilmelisinizki, efkâr-ı ahrarane yalnız Türkler’de değil, bütün âlem-i İslam’da müterakkidir. Çünkü din-i İslam, hürriyetle insaniyeti tev’em (ikiz) tutuyor. Ahkâm-ı İslamiyye ile alakadar olsaydınız bilirdiniz ki, din-i İslam’da hakk-ı hürriyete malik olmayan bir kimse, beha’imden (hayvanat) ma’duddur... Saniyen artık i’tiraf etmelisiniz ki, Türkler’deki efkâr-ı ahraraneyi siz temsil edemezsiniz. Çünkü neşriyatınızla sabit olduğu vechle yalnız din-i İslam’la değil, hiçbir din ile alakadar bulunmadığınızdan dolayı böyle efkâr-ı ahrarane besleyemezsiniz... Siz efkâr-ı ahraranenin değil, ef’al-i vahşiyänenin mümessili olabilirsiniz... Beşeriyetin hayat-ı sa’adetine su-i kasd demek olan bu gibi efkâr-ı ahrarane beslememizi, size dostane olarak tavsiye ederiz... Artık size ne söyleyeyim. İzharı (açığa çıkarması) güç, izmarı (gizlemesi) güç bir vereme tutulmuşsunuz, Bir evliyanın damen-i irşadına, bir âlimin rahle-i ikazına vakit geçirmeksizin müraca’at etmenizi, uhuvvet-i diyniyye namına tavsiye ederiz.”³⁰⁷

Ahmed Şirânî Efendi, her fırsatta dini küçük düşürmeye çalışan materyalistlerin, bir ara sustuklarını görerek bir makale daha yazar. İlmîyelileri cahillikle suçladıktan sonra susanları şöyle tanımlar: Bunların din düşmanlıkları, Hâkîkatı anlamak ve meydana çıkarmak için inceden inceye araştırma neticesinde dinin zararlı olduğunu görmelerinden doğmamaktadır. Onlar, kendilerini cesur, çok çalışkan ve gayretli olarak tanıtmak istiyorlar. Bir de konuşmalar ve yazışmalarla namlarının anılmasını çok severler. Vele ki lanetle olsun.³⁰⁸

İctihadcılar’ın din aleyhinde bulunmalarına bir başka sebep olarak da, bu tür gazeteleri iyi ve kötü karşılayan herkesin alacağı düşüncesidir. Bu işi para kazanma sebebi yaptıklarını söyleyen Şirânî, “Fakat bilmem ki, ekseriyet-i mutlakanın mukaddesatına ve bir sınıf-ı mühimmin haysiyetine tecavüz tarikiyle para kazanmayı ukala-yı milel ve fuzala-yı ümem nasıl telakki ederler? Türkiye’de mucid ve muhteri yoktur diyorlar. Nasıl yoktur? İşte bir icad-ı iktisadi ve bir ihtira’-ı ticari ki, dünyanın hiçbir tarafında keşfedilmiş değildir. Kavanin-i ticariyye mü’elliflerinin nazar-ı dikkatlerini celbeylerim”³⁰⁹ der.

Şirânî, hasımlarının suskunluklarına başka sebepler de ekleyerek, cevap vermeleri halinde mahcup olacaklarını ve bundan dolayı kendisine karşı çıkmadıklarını söyler. Ona göre, işin cehaletle neticelenmesine aldırış etmeyecek olan İctihad ekibinin nazarında utanmak, hava boşluğu anlamındadır. Onlar fahri misyonerdir. Ancak, kendisine karşılık vermeleri durumunda rezil olacaklarını bildiklerinden, Şirânî’ye cevap vermemekte ve

³⁰⁷ Ahmed Şirani, “Vesaya-yı Dostane - Kılınczade Hakkı Bey’e”, Medrese İtikadları 10, s. 76.

³⁰⁸ Tozlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi”, s. 49-50.

³⁰⁹ Ahmed Şirani, “Felsefe-i Sükût”, Medrese İtikadları 12 (09 Ağustos 1913), s. 96.

perde arkasında utanmayı tercih etmektedirler. Aksi halde dalalete sürükledikleri okuyucuları, aldatıldıklarını anlayacak ve onlara itibar etmeyecektir. Zaten bunların başlıca sermayesi tavukların darı toplaması gibi öteden beriden belledikleri birkaç beylik lakırtıdan ibarettir.³¹⁰ Bütün bunları, yalnızca rakiplerinin kendisine karşılık vermeleri için kaleme aldığı açık olan Şirânî, onları ikili mücadeleye davet ederek; “erkek bir mübariz, hasmını erkekler meydanında erkekçesine mağlub etmelidir”der.³¹¹ Ancak, ona göre hak ve hâkîkatin pençe-i Şiraneler’i (üstü kapalı olarak kendisinin) karşısında yenilmeyecek hiçbir güç ve kudret yoktur.³¹² Kılıçzade Hakkı Bey, Şirânî’nin başka eleştirilerinden de nasibini aldı. Bunun sebebi de, Kılıçzade’nin takma adı Erenköylü Muhsin Bey adıyla Şirânî’ye yazdığı mektuplardır.³¹³

3.5. Erenköylü Muhsin (Kılıçzade Hakkı) Bey

İctihad ekibi ve Kılıçzade, hiçbir zaman Şirânî’nin şahsını direk karşılarına almamıştır. Eleştirilerini genellemeler ile sürdürmüşlerdir. Fakat Şirânî, bu yazıların tamamını doğrudan kendisiyanıtlamış ve onların karşısına çıkmıştı. İşte tam bu sıralardaydı ki, Şirânî’nin kendiliğinden cevaplandırması şartıyla, Erenköylü Muhsin Bey imzalı bir mektup yollanır. Bu mektuptaki sorunun özeti şuydu: “Ehl-i Kur’an’ın Ehl-i kitaba kız vermemesinin hangi ayet hangi hadisle sabit olduğunu soruyor”.³¹⁴ Şirânî, biraz da saflığa vererek şu karşılıkta bulunur: “İslam, kızlarının Hıristiyanlar’a verilmesi meselesine gelince; buna kesinlikle şeri’at izin vermez. “Caizdir” diye fetva verenler ihtimal ki kendi kızlarını, para ile onlara satmak istiyorlar. Müslüman olan bunu yapmaz.”³¹⁵

Muhsin Bey (Kılıçzade), bu cevabı okuyunca ikinci bir mektup daha yazmış ve “şeriat müsaade etmez demekle olmaz, akli ve nakli delil göstermelisiniz” diyerek cevap istemiştir. Ancak, araya ramazan bayramının girmesi sebebiyle, sualinin cevabını bayram ertesine bırakan Şirânî, Muhsin Bey’e küçük bir ilanla beklemesini haber vermişti.³¹⁶ Kılıçzade Hakkı, yanıtı beklemezsizin doğrudan kendi imzasıyla yazdığı bir başka mektubu Şirânî’ye gönderir. Şirânî, bu mektubun içeriğini şöyle anlatır: “Kendilerine pek acı sözler söylediğimizden şikâyet ediyor. Nihayet, Erenköylü Muhsin Bey’in sorusuna

³¹⁰ Ahmed Şirani, “Felsefe-i Sükût”, Medrese İ’tikadları 12 (09 Ağustos 1913), s. 97-98.

³¹¹ Ahmed Şirani, “Felsefe-i Sükût”, Medrese İ’tikadları 12 (09 Ağustos 1913), s. 98.

³¹² Tozlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi”, s. 50.

³¹³ Tozlu, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmîyeli: Ahmed Şirani Efendi”, s. 50.

³¹⁴ Ahmed Şirani, “Erenköylü Muhsin Bey”, Hayrî’l-keâm 1/25 (07 Mayıs 1914), s. 198.

³¹⁵ Ahmed Şirani, “Erenköylü Muhsin Bey”, Hayrî’l-keâm 1/25 (07 Mayıs 1914), s. 198.

³¹⁶ Ahmed Şirani, “Erenköylü Muhsin Bey”, Hayrî’l-keâm 1/25 (07 Mayıs 1914), s. 199.

cevap vermemizi istiyor. Hususi olarak yazdığını kerelerce söylediği için neşredemiyorum... Ona, (İs'af-ı Matlub) unvanıyla bir makale-i cevabiyye yazdım...³¹⁷

---

³¹⁷ Ahmed Şirani, "Erenköylü Muhsin Bey", Hayrî'l-keâm 1/25 (07 Mayıs 1914), s. 198.

4. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ahmed Şirânî Efendi, Osmanlı'nın son dönemlerinde doğup büyüyen, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşayan, döneminde fikirleri, yerine göre sert üslûbu ve azametli ifadeleri ile insanlığa nasıl faydalı olunabileceğinin yollarını gösteren fakat yeterli derecede tanınmayan yakın dönem Türk fikir ve ilim tarihinin önemli şahsiyetlerinden biridir. Küçük yaşlarda ilim tahsiline başlaması ve bunu aşk, çaba, ihlâs ve takvâ içinde ömrünün sonuna kadar sürdürmesi ile genç nesiller için model oluşturabilecek bir kimliğe sahiptir. O, dinî ilimlerin hemen her alanında kendini yetiştirmiş ve uzmanlaşmıştır. Şirânî, eserleriyle ve fikirleriyle döneminde İslam'a yapılan ağır eleştirilere meydan okuyarak mücadele etmiştir. Bugün dahi aynı şekilde İslam'a hakaret edip Ehl-i sünnet inancını yıkmaya, toplumun ahlak yapısını bozmaya çalışanlara karşı mücadelesi günümüze ışık tutmuştur.

Devletin çeşitli kademelerinde memurluk yapmış olan Şirânî, yaklaşık altmış yıllık ömrünü okumaya, yazmaya, öğrenip öğretmeye, müderrislik ve ilmî araştırma yapmaya adanmış, birçok alanda insanlığın hizmetine sunduğu muazzam yazılar kaleme almıştır. Fıkıh, tefsir, kelâm, hadis, ahlâk gibi temel İslâmî bilimler alanında pek çok yazılar yazdığı gibi, ayrıca Beyânü'l-Hak, İ'tisam, Medrese İ'tikadları, Mahfil ve Sebîlü'r-Reşâd mecmualarında da çeşitli makaleler yayımlamıştır. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemini yaşayan Şirânî'nin bu eserleri geçmişten günümüze ışık tutması açısından tarihî devamlılığı sağlamaktadır.

Ahmed Şirânî Efendi'nin her ne kadar tasavvuf ilmine dair müstakil bir eseri yoksa da kaleme aldığı yazılarında tasavvufa dair görüşlerine rastlamaktayız. Nitekim kendisi Nakşebendî Tarikat-ı Hâlidîye koluna mensup Şeyh Mustafa Hâkî Efendi'ye bağlı olup kendisinden çok etkilendiği bilinmektedir. Bununla birlikte; Şirânî'nin bulunduğu dönemin en belirgin özelliklerinden birisi de basın hayatındaki çeşitlilik ve renkliliktir. Bu dönemde Şirânî, haklı isteklerini ve eleştirilerini duyurabilmek için yazılı ürünlere fazlaca değer vermiştir. Hem savunmacı hem de eleştirel bir üslup kullanması yönüyle nesnel yayıncılığın özgün örneklerinden birini oluşturmuştur.

Yazdığı yazılarda genellikle inanç, dini hayat, ahlak, İslami sosyal hayat, İslami hükümlerin uygulanması, İslamiyet'in sanat, ticaret ve çalışma şartları gibi hususlara değinse de asıl mücadelesini İslamı, yozlaştırmak isteyen, biyolojik materyalist zihniyetin hâkim olduğu İctihad dergisi olmuştur. Bu kanalla; Şirânî, yaşadığı dönemin materyalizm gibi fikir akımlarına karşı medreseleri savunsa da medreselerdeki eğitim

sisteminin günün şartlarına uygun bir şekilde düzenlenmesi gerektiğini de geniş izahatlarla açıklamış ve savunmuştur.

Şirânî'ye göre, toplumun kurtuluşu arasında ahlakın düzeltilmesi başta gelmektedir. Daha sonra maneviyata önem verilmesi gerektiğini bildirmiştir. Medreselerin toplumla bağdaştığını fakat medreselerin çağın çok gerisinde kalmasından dolayı toplumun bozulduğunu, geri kaldığını belirtmiştir. Medreselere alternatif kurulan okullarında eğitim seviyelerinin yetersiz olmasından dolayı eğitimin tekrar düzenlenmeye ve yenilenmeye gereksinimi olduğunu belirtmiştir.

Şirânî, ittihad-ı İslam taraftarıdır. İslam'a ve Ehl-i sünnet inancına yapılan eleştirilere en sert ve tutarlı bir şekilde karşılık vermiştir. Mikro milliyetçiliğe ve istibdata karşıdır. Meşrutî yönetimi İslami bir çizgide kabul etmekle beraber İttihad ve Terakkî'nin meşrutiyet anlayışını eleştirmekten de geri durmamıştır. Ayrıca; Şirânî'ye göre din adamlarının devlet işleriyle uğraşmasının doğallığı kadar, particilik yapmalarının anormalliğini savunur. Kendilerini peygamberlerin mirasçıları sayan din adamları hiçbir parti, cemiyet ve kulübe yazılmamalıdır. Din adamlarının kişisel yarar veya millete hizmet gayesiyle particilik yapabileceğini kaydeden Şirânî, bu iki hizmetin de onların tarafsız kalmalarıyla gerçekleşeceği görüşündedir. Ona göre din adamları bütün partilerden bağımsız kalmak şartıyla düşüncelerini açıklamalı, her zaman hak ve adaletin yanında olmalıdır.

Şirânî, İslam âleminin birarada güç bela durabiliyorken, bunun ırkçılık yoluyla bölünmemesi gerektiğini aksi takdirde İslam'ın felakete sürükleneceğini belirtmiştir. Her müslüman kavmin ayrı ayrı çalışmasında mahzur yoksa da, bunun ortak bir noktası olması gerekliydi. Bunun da İslam gemisi ve Osmanlı olduğunu savunmuştur.

Son olarak Şirânî'ye göre kendi döneminde hatta günümüze kadar etkisi hala devam eden materyalist, biyolojik materyalist, katı laik anlayış, pozitivist, maddeci, ruhçu, tabiatçı ve daha sayamayacağımız kadar olan akımların temelde iki kavgası olduğunu, bunun da Hak ve batıl mücadelesi olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle insanlar insanüstü bir kudret sahibine inanmak veya bu mutlak sahibini reddetmek arasında kalmaktadır. Şirânî'nin bu Hak davası yukarıda sıraladığımız düşünceler etrafında geçmiştir

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. H. (2015). *Türkçe Sözlük*. Ankara, TDK yayınları, 11. Basım.
- Akman, Z. (2006). *Dâru'l-Hikmet'il İslâmiye Kurumu (1918-1922)*. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Akyüz H. (2015). Hadis Tehlikesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 770-786.
- Akyüz, Y. (2001). *Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul.
- Albayrak, M. (2001). *19. Yüzyılda Şiran Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu*. İstanbul.
- Albayrak, S. (1980). *Son Devir Osmanlı Uleması*. İstanbul, Medrese Yayınevi.
- Albayrak, S. (1972). *Son Devrin İslam Akademisi*. İstanbul, Şamil Yayınevi, 2. Basım.
- Albayrak, S. (1977). *Şeriat'ten Laikliğe*. İstanbul, Sebil Yayınevi.
- Altın, H. (1869). 1869 Maarif-I Umumiye Nizamnamesi Ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri, *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 271-283.
- Anonim (1919). Ahmed Şirani Efendi'ye. *İ'tisam*, (41), 435-448.
- Anonim (1329). Hafta-nâme. *İctihâd*, 69. 1514.
- Ateş, S. (1972). *İslam Tasavvufu*. Ankara, Elif Matbacılık.
- Atıf, A. (1913). Fevaid-i İhtisas. *Medrese İ'tikadları*, (6), 35-50.
- Atıf, A. (1913). İhvan-ı Kirama. *Medrese İ'tikadları*, (2), 1-16.
- Atıf, A. (1913). Sebilürreşad Ceridesinde Münderic Talebe Mektupları Dolayısıyla. *Medrese İ'tikadları*. (1), 1-8.
- Atıf, A. (1913). Tedrisat'ta Adem-i İntizam. *Medrese İ'tikadları*, (8), 61-66
- Atıf, A. (1913). Telif-i Asar. *Medrese İ'tikadları*, (4), 27-32.
- Aytekin, H. (1999). *Trabzon Vilâyeti Eğitim Teşkilatı (19. yy. İkinci Yarısından 20. yy. İlk Yarısına Kadar)*. Trabzon Tarihi Sempozyumu.
- Baltacı, C. (2002). *Osmanlı Devletinde Eğitim ve Öğretim*. Ankara.
- Balyemez, O. vd. (2011). *Şiran'ın Tasavvuf Mimarları*. Çorum, Yıldızlar Ofset, 1. Basım.

- Bektaş, A. (2020). *Kılıçzade Hakkı'nın "İtikadat-ı Batılaya İlan-ı Harb" İsimli Eserin Çeviri Yazısı Ve Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Boyacıoğlu, R. (1988). *Beyânü'l-Hak'ta Ulema, Siyaset ve Medrese*. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2, 51-92.
- Cebecioğlu E. ve Aşkar, M. (2013). *Tasavvufi Tarihi*. AÜ Uzaktan Eğitim Yayınları, Ankara,
- Çalışkanoğlu, C. (2019). *8191 Numaralı Şiran Şer'iyeye Siciline Göre Şiran'da Sosyal Ve Ekonomik Hayat*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Çilek, H. (2019). *Kılıçzade Hakkı'ya Göre Peygamberlik*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Develioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara.
- DİB, (2017). *Hadislerle İslam I-VIII. İstanbul*. DİB Dini Yayınlar.
- Doğanay, S. (2001). *Gümüşhane Şehri Coğrafyası*. Yayınlanmamış doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Durak, M. İ. (2019). *Bilim ve Modernleşme Perspektifin'de Bir Osmanlı Entelektüeli: Doktor Abdullah Cevdet*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Edib, E. ve Akif, M. (2021). *Sebilürreşad - İDP - İslamcı Dergiler Projesi. 1948-1966*. Erişim 04 Mayıs 2021 tarihinde <https://katalog.idp.org.tr/dergiler/97/sebilurresad> adresinden erişildi.
- Ekrem, M. (1914). *İttihad Muharrirlerine İlan-ı Neferat*. Hayrî'l-keîâm 1(19) , 145-152.
- Fevzi, Ö. (1913). *Medrese İ'tikadları*. Medrese İ'tikadları, (12), 90-99.
- Gündüz, M. (2006). *Ahmed Şirani ve Medreseleri Hem Eleştiren Hem de Savunan Dergisi "Medrese İ'tikatları"*. Yıldız Teknik Üniversitesi. (47), 97-131.
- Haar, J. G. J. ter. (2002). *Nakşbendiyye'de Manevî Rehberliğin Önemi*. Ankara.
- Haksever, A. C. (2008). *Çorum'da Nakşbendiliğin Tarihi Süreci ve Temsilcileri*, 7(132), 61-82.
- Hanioğlu, M. Ş. (1988). *Abdullah Cevdet*. TDV İslâm Ansiklopedisi. (Cilt.1, ss.90-93). Ankara. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Haseni, H. (1914). *Ahmed Şirani Efendiye*. Hayrî'l-keîâm, 1(18), 137-144
- Hızlı, M. (2008). *Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- Hızlı, M. (1999). *Osmanlı Sıbyan Mektepleri*. Ankara.

- Hüseyin, Demirhisarlı Hafız. (1913). İslamiyet’i Yanlış Telakki Etmeyelim. *Medrese İ’tikadları*, (2) , 10-16.
- Hüseyin, Demirhisarlı Hafız. (1913). Medrese - Mektep. *Medrese İ’tikadları*, (3), 18-24.
- İpşirli, M. (2003). Medresetü’l-Kudât. TDV İslâm Ansiklopedisi. (Cilt.28, ss.343-344). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- İpşirli, M. (1998). Mustafa Hayri Efendi. TDV İslam Ansiklopedisi. (Cilt.17, ss.62-64.). Ankara. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Kahraman, A. (2009). *1912-1925 Yılları Arasında Sebilürreşad Dergisi ’nde Yayınlanan Hristiyanlıkla İlgili Makaleler Ve Tahlilleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kara, İ. (1993). *İslâmcılara Göre Meşrutiyet İdaresi 1908-1918*. Yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Kara, M. (1994). *Tasavvufî ve Tarikatlar*. İstanbul. İletişim Yayınları.
- Kara, R. T. (2020). *Üç Boyutlu Kaya Düşme Analizleri İle Olası Tehlike Haritası Üretilmesi ve Önlem Yapıları Tasarımı: Gümüşhane Kent Merkezi Örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane.
- Karagöz, İ. (2015). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. DİB Yayınları. Ankara.
- Kufralı, K. (1949). Molla İlâhî ve Kendisinden Sonra Nakşbendi Muhiti. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 3(1-2), 133.
- Kul, E. (2021). 1642 Avarız Defterine Göre Şiran Kazası ve Köyleri. *A.U. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (44), 271-289.
- Kumaş, N. (2020). Gümüşhane İline Ait Demografi, Ekonomi ve Eğitim İstatistiklerinin Analizi (1925-1928). *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 190-216.
- Medrese. (1913). Bursa’da Cemiyet-i İlmiye. *Medrese İ’tikadları*, (10), 75-81.
- Medrese. (1913). Def-i Zunun. *Medrese İ’tikadları*, (3), 17-24.
- Medrese. (1913). Harb-i İtikadi’de Çevirme Hareketi. *Medrese İ’tikadları*, (9), 67-79.
- Medrese. (1913). İhtar ve Tevbih. *Medrese İ’tikadları*, (16), 125-136.
- Medrese. (1329). İsa Fikri Feyz-i İlmdir. *Medrese İ’tikadları*, (5), 35-41.
- Medrese. (1913). Sebebi Teşebbüs ve Gaye-i Neşr. *Medrese İ’tikadları*, (1), 1.
- Mehmed Âlim. (1919). Üstaz-ı Mümtazım Ahmed Şirânî Efendi Hazretlerine. *İ’tisam*, (13) , 11-15.
- Mustafa, H. (1913). Cehlim Lazım-ı Gayr-i Mufarıkı. *Medrese İ’tikadları*, (8) , 65-70.
- Müslimzade. (1913). İzahü’l-Mesail. *Medrese İ’tikadları*, (16), 127-132.
- Naim, M. (1913). Din. *Medrese İ’tikadları*, (9), 69-75.

- T. Olgun. (2021). Mahfil - İDP - İslamcı Dergiler Projesi. 04 Mayıs 2021 tarihinde <https://katalog.idp.org.tr/dergiler/87/mahfil> adresinden erişildi.
- Pekdoğan, C. (2002). Kılıçzade Hakkı. TDV İslâm Ansiklopedisi. (Cilt.28, ss.415-416). Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Polat, N. H. (2000) . İctihad. TDV İslâm Ansiklopedisi. (Cilt.21, ss.446-448). Ankara, Türkiye Diyeenet Vakfı.
- Reşid, M. (1913). Varid bin Varaka. *Medrese İtikadları*, (4), 32-39.
- Sabri, M. (1908-1912). Beyânülhak - İDP - İslamcı Dergiler Projesi. Beyanülhak. 04 Mayıs 2021 tarihinde <https://katalog.idp.org.tr/dergiler/5/beyanulhak> adresinden erişildi.
- Sadık, (1919). İ'tisam Mecmuası Naşiri Ahmed Şirani Efendi Hazretlerine. *İ'tisam*, (7), 1.
- Safi, A. (1291). *Reşahât Aynu'l-Hayât*. İstanbul.
- San, S. Ö. (1993). *Rusların Gümüşhane İlini İşgali*. İstanbul, MEB, 2. Basım.
- Sarıhan, M. (2004). *Gümüşhane'deki Türk Dönemi Mimari Eserleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Saylan, K. (2014). *Gümüşhane (İdari, Sosyal ve Ekonomik Tarih) (1850-1918)*. İstanbul, Ege Reklam, 1. Basım.
- Saylan, K. ve Algül, F. (2017). *Osmanlı Vesikalarında Şiran Kazası*. İstanbul, Şiran Belediyesi Kültür Yayınları, 1. Basım.
- Somel, S. A. (2015). *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908) İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*. İstanbul, İletişim, 2. Basım.
- Sunar, C. (1990). *Tasavvufî Tarihi*. Ankara: AÜİF Yayınları.
- Şimşek, S. (Der.). (2013). *Gümüşhane'nin Kültür ve Sanat Hayatından 40 Biyografi*. İstanbul, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 1. Basım.
- Şirani, A. (1914). Ahmed Şirani'nin Meslek-i İlmiyye'den Tard ve Teb'idi. *Hayrî'l kelâm*, 1(25), 197-205.
- Şirani A. (1913). Akvamüs's-Seyr Muharriri Yusuf Suad Efendi Hazretlerine. *Medrese İ'tikadları*, (13), 104-115.
- Şirani A. (1913). Ben Okudum Sen de Oku. *Medrese İ'tikadları*, (4), 33-44.
- Şirani A. (1914). Erenköylü Muhsin Bey. *Hayrî'l-keâm*. 1(25), 199-208.
- Şirani A. (1329). Erenköy'ünde Muhsin Bey'e. *Medrese İ'tikadları*, 15-23.
- Şirani A. (1913). Felsefe-i Sükût. *Medrese İ'tikadları*, (12), 94-106.
- Şirani A. (1911). Hubbu'l Vatan mine'l iman. *Beyânülhak*, (130), 2350-2561.
- Şirani A. (1913). İbn-i Meryem, İbn-i Mulcem. *Medrese İ'tikadları*, (8), 62-73.

- Şirani A. (1913). İctihad Kapusu Açık mı? Yoksa Kapalı mı?, *Hayrü'l kelâm* 1(1) ,1-9.
- Şirani A. (1913). İctihad Refikimize İkinci Sözlerim. *Medrese İ'tikadları*, (2), 14-25.
- Şirani A. (1913). İctihad Refikimize İlk Sözlerim. *Medrese İ'tikadları*, (1), 7-18.
- Şirani A. (1913). İctihad Refikimize Üçüncü Cevap. *Medrese İ'tikadları*, (3), 22-33.
- Şirani A. (1913). İlk Sözlerim. *Medrese İ'tikadları*, (1), 8-18.
- Şirani A. (1913). İlmihal Dersleri. *Medrese İ'tikadları*, (3), 23-32.
- Şirani A. (1920). Mersiye-i Medaris. *İ'tisam*, (68), 864-872.
- Şirani A. (1913). Sen Yazdın Ben de Yazacağım - Sufiler ve Medreseler Muharririne. *Medrese İ'tikadları*, (5), 39-48.
- Şirani A. (1913). Vesaya-yı Dostane - Kılınçzade Hakkı Bey'e. *Medrese İ'tikadları*, (10), 76-89.
- Şirani A. (1913). Yunus Hoca ile Mülakat. *Medrese İ'tikadları*, (15), 120-131.
- Şirani A. (1912). Ahval-i Ulema ve Tesirleri. *Beyânülhak*, 6(149), 2651-2662.
- Şirani A. (1914). Babanzade Naim Beye. *Hayrü'l-keâm*, 1(24), 185-191.
- Şirani A. (1920). Bir İnsan-ı Kâmilin Dünyadan Seferi. *İ'tisam*, (60), 737-742.
- Şirani A. (1921). Bir Manzume. *Mahfil*, 2(17), 86-96.
- Şirani A. (1911). Bir Müdafaa. *Beyânülhak*, 6(139), 2498-2506.
- Şirani A. (1914). Gazetemizin Sene-i Devriyesi ve İbretlerle Dolu Bir Tarihçe. *Hayrü'l kelâm*, 1(25), 193.
- Şirani A. (1922). Gazve-i Necat. *Mahfil*, 3(29), 113-121.
- Şirani A. (1914). Hayrü'l-keâm - İDP - İslamcı Dergiler Projesi. Hayrü'l-keâm. 1914. 02 Mayıs 2021 tarihinde <https://katalog.idp.org.tr/dergiler/45/hayru-39-l-keam> adresinden erişildi.
- Şirani A. (1913). İlk Sözlerim. *Medrese İ'tikadları*, (1), 8-17.
- Şirani A. (1913). İlmihal Dersleri. *Medrese İ'tikadları*, (2), 15-23.
- Şirani A. (1329). İlamı Hısım. *Medrese İ'tikadları*, (18), 143-155.
- Şirani A. (1913). İsaf-ı Matlub. *Medrese İ'tikadları*, (17), 133-142.
- Şirani A. (1920). İtisâm - İDP - İslamcı Dergiler Projesi. *İ'tisam*. 1920. 04 Mayıs 2021 tarihinde <https://katalog.idp.org.tr/dergiler/85/itisam> adresinden erişildi.
- Şirani A. (1913). İzahü'l-Meram, İlamü'l-Avam. *Medrese İ'tikadları*, (9), 71-82.
- Şirani A. (1913). Kadın Sesi Hakkında İzahat. *Medrese İ'tikadları*, (7), 54-65.
- Şirani A. (1919). Kadınlığın Hayat-ı İctimaiyesine İndirilen Darbeler. *İ'tisam*, (14), 1-9.
- Şirani A. (1914). Mahkeme-i Mülahazatında İdama Mahkum Mücrimler. Hayrü'l-keâm 1(21). 161-177.

- Şirani A. (1911). Maraz-ı Ahlaki Masıl Tedavi Olunabilir? *Beyânülhak*, 5(110), 2027-2034.
- Şirani A. (1913). Medrese İtikadları - İDP - İslamcı Dergiler Projesi. Medrese İtikadları. 1913. 01 Mayıs 2021 tarihinde <https://katalog.idp.org.tr/dergiler/49/medrese-itikadlari> adresinden erişildi.
- Şirani A. (1913). Medresetü'l-Kudat Bina-yı Cedidinin Devir ve Teslimi. *Medrese İtikadları*, (6), 50-57.
- Şirani A. (1913). Mezheb-i Maddiyyunu Red ve İptal. *Medrese İtikadları*, (11), 89-95.
- Şirani A. (1913). Sen Yazdın Ben de Yazacağım - Sufiler ve Medreseler Muharririne. *Medrese İtikadları*, (5), 39-44.
- Şirani A. (1913). Senetü'z Zaiyat. *Sebülürreşâd*, (232), 415-421.
- Şirani A. (1911). Şehadet-i Şeriyenin Hikmet-i Şeriyesi Nedir? *Beyânülhak*, 4(98), 1827-1833.
- Şirani A. (1919). Tedbirsiz veyahud Talimsiz Sabri Efendi. *İ'tisam*, (48), 548-556.
- Şirani A. (1911). Trablusgarp ve Bir Vaka-i Tarihiyye. *Beyânülhak*, 6(132), 2384-2389.
- Şirani A. (1911). Trablusgarp ve Bir Vaka-i Tarihiyye Serlevhalı Makaleden: Mabad. *Beyânülhak*, 6(134), 2415-2419.
- Şirani A. (1912). Ulema-yı Kiram ve Fırkalar. *Beyânülhak*, 6(147), 2621-2624.
- Şirani A. (1912). Yine Ulemanın Bitarafılığı Meselesi. *Beyânülhak*, 6(148), 2642-2648.
- Şirani A. (1913). Yunus Hoca ile İkinci Mülakat. *Medrese İtikadları*, (16), 128-133.
- Şirani A. (1913). Yunus Hoca ile Mülakat. *Medrese İtikadları*, (14), 104-105.
- Tağudar, İ. N. (1936). *Gümüşhane Vilayeti*. Gümüşhane, Gümüşhane Vilayeti Basımevi.
- Tansü, Y. E. (2002). *Batıcı Düşüncenin Etkili Bir Sözcüsü Olarak İctihad Dergisi (1904-1932)*. Yayınlanmamış doktora tezi, 2002. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tozlu, S. (1997). İkinci Meşrutiyet Döneminde Bir İlmiyeli: Ahmed Şirani Efendi. *Türkiye Günlüğü Dergisi*, (48), 42-50.
- Tozlu, S. (2002). İkinci Meşrutiyet Döneminde Parti-Din Adamları İlişkisi Üzerine Ahmed Şirani'nin Görüşleri. *Misak Dergisi*, 23(134), 21-48.
- Tuncay, M. (1990). Tarikat-ı Salâhiye, *Tarih ve Toplum Dergisi*, 12(73), 40-64.
- Tuncel, M. (2001). Gümüşhane. TDV İslâm Ansiklopedisi. (Cilt.14. ss. 273-280). İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uçar, R. (1997). *Abdullah Cevdet'te Din Ve Batılaşma*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara:
- Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul, İnkılap Yayınevi.

- Yıldırım, H. (2019). *İ'tisâm Mecmuasının Tahlilî Fihristi ve Mecmuanın Başyazarı Ahmed Şîrânî'nin Yazıları*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- Yıldız, K. (2021). "AHMED-İ ŞİRANİ". <https://www.haber29.net/>. 18 Nisan 2021 tarihinde <https://www.haber29.net/ahmed-i-sirani-makale,1253.html> adresinden erişildi.
- Yılmaz, H. K. (2010). *Anahatlarıyla Tasavvufî ve Tarikatlar*. İstanbul, Ensar Neşriyat.
- Yolalıcı, M. E. (1999). XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları. *Osmanlı Ansiklopedisi*. 2(285). Ankara.
- Zeki, M. (1913). Osmanlılıkta Din ve Medreseliler. *Medrese İtikadları*, (4), 25-31.
- Ziyaeddin, M. (1913). Taşradan Bir Nida yahut Taşra Ailesi Nasıl Düşünüyor? *Medrese İtikadları*, (11), 86-91.
- ehlisunnetbuyukleri.com. (t.y.). Ahmed Şirani Hayatı - Evliyalar Ansiklopedisi. 18 Nisan 2021 tarihinde, <http://www.ehlisunnetbuyukleri.com/Evliyalar-Ansiklopedisi/Detay/Turkiye-Istanbul-AHMED-SIRANI/273> adresinden erişildi.
- Sorularla Risale. (t.y.). Ahmed Şirani (Şirvani). 18 Nisan 2021 tarihinde <https://sorularlarisale.com/ahmed-sirani-sirvani> adresinden erişildi.
- Risale-i Nur Enstitüsü. (t.y.). Ahmed Şiranlı [Şiranî] (1879/1942). 18 Nisan 2021 tarihinde <http://www.rne.com.tr/portreler/ahmed-siranli-sirani-1879-801942/> adresinden erişildi.
- Gümüşhane Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. (t.y.). -Coğrafi Konum. 18 Nisan 2021 tarihinde <https://gumushane.csb.gov.tr/cografik-konum-i-2914> adresinden erişildi.
- Diyaret İşleri Başkanlığı. (t.y.). Sicil Arşivi, Dosya no: 230172. Ankara.
- Eskieserler.com. (t.y.). Eski Eserler | 18 Nisan 2021 tarihinde [https://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/4540/Ahmet-Sirani-Efendi-\(Okumus\).asp?LID=TR&ID=4540](https://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/4540/Ahmet-Sirani-Efendi-(Okumus).asp?LID=TR&ID=4540) adresinden erişildi.
- EuroNur - Avrupa Nur Cemaati. (t.y.). Bediüzzaman Said Nursi, 31 Ağustos 2016 tarihinde <https://www.saidnursi.de/> adresinden erişildi.
- İslamcı Dergiler Projesi. (t.y.). 29 Nisan 2021 tarihinde <https://katalog.idp.org.tr/yazarlar/336/ahmed-sirani> adresinden erişildi.
- Kastamonu Lahikası. (t.y.). 18 Nisan 2021 tarihinde <https://www.yeniasya.com.tr/risaleinur/kastamonulahikasi/files/assets/basic-html/page397.html> adresinden erişildi.

İstanbul Müftülüğü. (t.y.). Meşihat-ı İslamiye Sicili Ahval Arşivi, Dosya no: 659.
İstanbul.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Gümüşhane Müftülüğü. (t.y). Tanıtım
ve Tarihçe. 01 Mayıs 2021 tarihinde
<https://gumushane.diyamet.gov.tr/Sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal2&ContentId=muftulugumuz> adresinden erişildi.

Hulusi Efendi Vakfi. (t.y). Tokatlı Seyyid Mustafa Haki Efendi. 22 Nisan 2021 tarihinde
<https://hulusiefendivakfi.org.tr/tokatli-seyyid-mustafa-haki-efendi/> adresinden
erişildi.

Uludağsözlük. (t.y.). Tarikat-ı Salahiye. 06 Mayıs 2021 tarihinde
<https://www.uludagsozluk.com/k/tarikat-1-salahiye/> adresinden erişildi.

EKLER

Ek 1. 1879-1945 Yılları Arasında Yaşayan Ahmed Şirânî Efendi'nin Fotoğrafi

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve ortaöğretimini Trabzon'un Akçaabat İlçesinde tamamladı. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni 05.09.2015 tarihinde bitirdi. 15.09.2017 tarihinde Gümüşhane Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi olarak kayıt yaptırdı. 04.11.2021 tarihinde mezun oldu.

Memuriyet hayatına 15.04.2003 yılında Tokat Belediyesinde başladı. 2014 yılında Trabzon ili Akçaabat Söğütlü Belediyesine nakil oldu. Kendi isteği üzere 25.12.2014 yılında Trabzon İli Akçaabat İlçe Müftülüğüne nakil oldu. Halen 2014 yılından beri Trabzon İli Akçaabat İlçe Müftülüğünde memur olarak çalışmaktadır. Yabancı dil olarak İngilizce ve Arapça dillerinde sertifikaları mevcuttur.